

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ  
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μαριάνθη Οικονομάκου · Μάριος Στυλιανού · Ράλια Θωμά · Αλέξανδρος Μιχαήλ  
Κυριακή Αμαραντίδου · Τσαμπίκα Μακρογιάννη · Αμαλία Παπαδάκη · Θανάσης Γιάνναρης

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ  
**η γλώσσα μας**

Βιβλίο  
μαθητή /  
μαθήτριας

**3.**

**ΣΤ' δημοτικού**

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»



**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ  
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

Μαριάνθη Οικονομάκου • Μάριος Στυλιανού • Ράλια Θωμά • Αλέξανδρος Μιχαήλ  
Κυριακή Αμαραντίδου • Τσαμπίκα Μακρογιάννη • Αμαλία Παπαδάκη • Θανάσης Γιάνναρης

**Η γλώσσα μας**  
**ΣΤ΄ Δημοτικού**  
**ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ**

Βιβλίο μαθητή / μαθήτριας

Γ΄ τεύχος

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

**Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης**

Συντονίστρια / Αξιολογήτρια

**Αλεξανδρή Αικατερίνη**

*Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού Πανεπιστημίου*

Αξιολογητής

**Γραικός Νικόλαος**

*Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός*

Αξιολογητής

**Θειόπουλος Κωνσταντίνος**

*Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός*

Τεχνική Εμπειρογνώμονας

**Μοσχόβου Ελισάβετ**

*Πτυχιούχος Πληροφορικής*

Επικουρική Εμπειρογνώμονας

**Παπαδάτου Ψημάρη Χαραλαμπία**

*Πτυχιούχος Γραφιστικής*

**Υπεύθυνος του μαθήματος/γνωστικού  
αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης**

**Αθανάσιος Γιαννίκας, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ**

*Μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης*

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη Διδακτικών Βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027**

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Σπυρίδων Δουκάκης**

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**Υπεύθυνη Πράξης**

**Πολυξένη Μπίλλα**

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

**Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης**

**Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη**

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»  
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**



ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ  
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων  
και Αθλητισμού



Με τη συγχρηματοδότηση  
της Ευρωπαϊκής Ένωσης



Πρόγραμμα  
Ανθρώπινο Δυναμικό και  
Κοινωνική Συνοχή

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ  
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μαριάνθη Οικονομάκου • Μάριος Στυλιανού • Ράλια Θωμά • Αλέξανδρος Μιχαήλ  
Κυριακή Αμαραντίδου • Τσαμπίκα Μακρογιάννη • Αμαλία Παπαδάκη • Θανάσης Γιάνναρης

**Η γλώσσα μας**  
**ΣΤ΄ Δημοτικού**  
**ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ**

Βιβλίο μαθητή / μαθήτριας

Γ΄ τεύχος



ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

## Η γλώσσα μας | ΣΤ΄ Δημοτικού | Γ΄ τεύχος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ **Μαριάνθη Οικονομάκου**, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια  
Πανεπιστημίου Αιγαίου, Επιστημονική Υπεύθυνη  
**Μάριος Στυλιανού**, Σχολικός Σύμβουλος  
**Ράλια Θωμά**, Εκπαιδευτικός, Δρ Γλωσσολογίας  
**Αλέξανδρος Μιχαήλ**, Εκπαιδευτικός  
**Κυριακή Αμαραντίδου**, Εκπαιδευτικός, Δρ Ιστορίας  
**Τσαμπίκα Μακρογιάννη**, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου  
Αιγαίου  
**Αμαλία Παπαδάκη**, Εκπαιδευτικός  
**Θανάσης Γιάνναρης**, Μέλος ΕΔΙΠ ΕΚΠΑ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ **Δημήτρης Χαλκιάπουλος**, Γραφίστας

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ **Σοφία Ζώρα**, Γραφίστρια

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ **Ευαγγελία Γουτιάνου**, Εικονογράφος - Γραφίστρια

ΑΝΑΠΤΥΞΗ **Συγγραφική Ομάδα**  
ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ **Στέφανος Γιασιράνης**, Εκπαιδευτικός, Δρ Παιδαγωγικής

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ **Σταυρούλα Αντωνοπούλου**, Εκπαιδευτικός, Δρ Γλωσσολογίας  
ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΡΥΘ **Δημήτρης Σεμιτέκολο**, Γραφίστας - Σχεδιαστής Ιστοσελίδων

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ - **Ελένη Καραντζόλα**, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αιγαίου  
ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

## Αναπτύσσουμε τις δεξιότητές μας

Κατανοούμε προφορικά κείμενα		Κατανοούμε γραπτά κείμενα	
Παράγουμε προφορικό λόγο		Συνθέτουμε και γράφουμε κείμενα	
Διαβάζουμε κριτικά εικόνες			

## Χτίζουμε τη γραμματική και το λεξιλόγιό μας

Μαθαίνουμε νέα γραμματικά φαινόμενα		Εμπεδώνουμε όσα γνωρίζουμε	
Μαθαίνουμε ορθογραφία		Εμπλουτίζουμε το λεξιλόγιό μας	

## Εργαζόμαστε μαζί στην τάξη

Συζητάμε στην τάξη		Διαβάζουμε ολόκληρα βιβλία	
Χωριζόμαστε σε ομάδες		Δουλεύουμε στον ρυθμό μας	
Παρακολουθούμε βίντεο		Βλέπουμε τι μάθαμε	

## Θα μας βοηθήσουνε και αυτά...

Παρατηρούμε τον βαθμό δυσκολίας των δραστηριοτήτων		
Διαβάζουμε τις στρατηγικές και σχεδιάζουμε τις κινήσεις μας		
Συμβουλευόμαστε το σημείο που μας δείχνει η πινακίδα		

# Περιεχόμενα

Στην ενότητα αυτή

Κειμενικοί τύποι  
Πολυτροπικότητα

Ακούμε, βλέπουμε,  
διαβάζουμε

## 7. Πόσο διαφέρουν τα ελληνικά μας; [10-27]

- Συζητάμε για τη σημασία της ποικιλότητας στη γλώσσα
- Συλλέγουμε διαφορετικά είδη κειμένων γραμμένα σε διαλέκτους της ελληνικής γλώσσας
- Μελετάμε τα χαρακτηριστικά των διαλέκτων
- Αξιολογούμε απόψεις για τη χρήση των διαλέκτων
- Δημιουργούμε σχέδια εργασίας

- Αφηγηματικά κείμενα
- Μαντινάδες
- Τραγούδια και ποιήματα
- Διαφημιστικά κείμενα
- Εικονογραφημένες ιστορίες σε βίντεο
- Πινακίδες
- Γλωσσάρια

- Παραμύθια από διαφορετικές περιοχές της χώρας
- Χάρτες με τις διαλέκτους της ελληνικής γλώσσας
- Αφίσες και ενημερωτικά κείμενα σε διαλέκτους
- Πινακίδες δρόμων/ταμπέλες
- Συνεντεύξεις για τη σημασία των διαλέκτων

## 8. Πώς ο χρόνος επιδρά στη γλώσσα; [28-45]

- Προβληματιζόμαστε για τη γλωσσική αλλαγή
- Συλλέγουμε λέξεις από διαφορετικές χρονικές περιόδους
- Σχεδιάζουμε παρουσιάσεις για την ιστορία της ελληνικής γλώσσας
- Δημιουργούμε γλωσσικά παιχνίδια με λέξεις της ελληνικής που χρησιμοποιούνται σε άλλες γλώσσες

- Άρθρα εφημερίδων
- Επιστημονικά κείμενα
- Προσκλήσεις για εκδηλώσεις
- Φωτογραφίες και αφίσες
- Μύθοι
- Συνταγές μαγειρικής

- Άρθρα και επιστημονικά κείμενα για τις αλλαγές στην ελληνική γλώσσα
- Πηγές για τον τρόπο προφοράς και γραφής της αρχαίας ελληνικής γλώσσας
- Συνταγές μαγειρικής από διαφορετικές χρονικές περιόδους
- Χρηστικά κείμενα με λέξεις που έχουν λόγια στοιχεία
- Χρονογραμμές για την ιστορία της ελληνικής γλώσσας

## 9. Διατηρούμε την ιστορική μνήμη.

**Βιώνουμε το μήνυμα των Χριστουγέννων και του Πάσχα. [46-82]**

### 28η Οκτωβρίου

- Ερευνούμε πτυχές της ιστορίας
- Αποτιμούμε τη σημασία της Επετείου

- Μαρτυρίες
- Ποιήματα
- Λογοτεχνικά αποσπάσματα
- Άρθρα εφημερίδων
- Ιστορικές χρονογραμμές

- Ιστορικά ντοκουμέντα και μαρτυρίες για τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο
- Σκίτσα και φωτογραφίες της ιστορικής περιόδου
- Πληροφορίες/λεζάντες από μνημεία και έργα τέχνης για τα γεγονότα του πολέμου

Συζητάμε, γράφουμε,  
συνθέτουμε

Χτίζουμε τη  
γραμματική μας

Χτίζουμε το  
λεξιλόγιό μας

Διαβάζουμε  
ολόκληρα  
λογοτεχνικά βιβλία

- Παρουσιάσεις για διαφορετικές διαλέκτους
- Συνεντεύξεις με διαλεκτόφωνους ομιλητές/τριες
- Αντιμαχίες (debate) για τη χρήση των διαλέκτων
- Μαντινάδες στην κρητική διάλεκτο
- Λεξικά και γλωσσικά παιχνίδια

- Βασικά χαρακτηριστικά της προφοράς των διαλέκτων
- Λεκτικές πράξεις
- Κλίση επιθέτων σε -ων, -ουσα, -ον και σε -ων/-ονας, -ον
- Λειτουργία των προθέσεων
- Σχήματα λόγου

- Σύνθετες λέξεις
- Λεξιλόγιο από διαφορετικές διαλέκτους

- Διαβάζουμε ιστορίες και παραμύθια που έχουν αποδοθεί σε διαλέκτους
- Κάνουμε συγκρίσεις λογοτεχνικών βιβλίων που έχουν γραφτεί σε διαφορετικές διαλέκτους

- Παρουσιάσεις για την ιστορία της ελληνικής γλώσσας
- Αφίσες και προσκλήσεις για εκδηλώσεις με θέμα την ελληνική γλώσσα
- Γλωσσικά παιχνίδια (σταυρόλεξα, κρυπτόλεξα) με δάνεια και αντιδάνεια της ελληνικής γλώσσας
- Συνταχές μαγειρικής διαφορετικών περιόδων

- Κλίση ρημάτων σε -ούμαι και -ώμαι
- Λόγια ρήματα με β' συνθετικό τα άγω, λαμβάνω, βάλλω και βαίνω
- Συμπλέγματα συμφώνων λόγιας και δημώδους προέλευσης (πτ-β, πτ-φτ)

- Δάνειες λέξεις και αντιδάνεια
- Παράγωγα ρήματα με λόγιες προθέσεις
- Λόγια στοιχεία στο λεξιλόγιο της ελληνικής γλώσσας

- Διαβάζουμε διηγήματα σε παλαιότερες μορφές της ελληνικής γλώσσας
- Μαθαίνουμε για τις αλλαγές στη γλώσσα, την κοινωνία και τον πολιτισμό μας
- Αναζητούμε στα βιβλία πώς αποτυπώνονται μέσω της γλώσσας ο τρόπος ζωής και οι συνήθειες των ανθρώπων σε διαφορετικές περιόδους

- Ανταλλάσσουμε απόψεις για την πολιτιστική κληρονομιά σε καιρό πολέμου
- Αναζητούμε μαρτυρίες για τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο
- Διατυπώνουμε τις σκέψεις μας για τη σημασία της αντίστασης των λαών

- Μελετάμε ιστορικά γεγονότα της Ελλάδας και του κόσμου μέσα από λογοτεχνικά κείμενα

# Περιεχόμενα

Στην ενότητα αυτή	Κειμενικοί τύποι Πολυτροπικότητα	Ακούμε, βλέπουμε, διαβάζουμε
<b>17η Νοέμβρη</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Ηχητικά αποσπάσματα</li><li>• Καλλιγραφήματα</li><li>• Ποιήματα</li><li>• Λογοτεχνικά αποσπάσματα</li><li>• Πρωτοσέλιδα εφημερίδων</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Καλλιτεχνικές δημιουργίες για το Πολυτεχνείο</li><li>• Ταινίες και μαρτυρίες από ανθρώπους που έζησαν τα γεγονότα</li><li>• Ποιήματα και λογοτεχνικά αποσπάσματα για τη δράση των προσώπων της περιόδου</li></ul>
<b>Χριστούγεννα</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Ζωγραφικοί πίνακες</li><li>• Ποιήματα</li><li>• Κάλαντα</li><li>• Θρησκευτικοί ύμνοι</li><li>• Παραμύθια</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Περιγραφές χριστουγεννιάτικων εθίμων από διαφορετικές περιοχές της χώρας</li><li>• Κάλαντα και θρησκευτικοί ύμνοι</li><li>• Άρθρα και λογοτεχνικά αποσπάσματα για το μήνυμα των Χριστουγέννων</li><li>• Παρακολούθηση χριστουγεννιάτικων ταινιών</li></ul>
<b>25η Μαρτίου</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Πίνακες ζωγραφικής</li><li>• Λογοτεχνικά αποσπάσματα</li><li>• Ποιήματα</li><li>• Ιστορικές βιογραφίες</li><li>• Podcast</li><li>• Ρήσεις και συνθήματα</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Βιογραφίες των πρωταγωνιστών/στριών της Ελληνικής Επανάστασης</li><li>• Έργα τέχνης για τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου</li><li>• Κείμενα για τη Φιλική Εταιρεία / Όρκος των Φιλικών</li><li>• Ιστορικές φράσεις και συνθήματα του Διαφωτισμού</li></ul>
<b>Πάσχα</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Μουσικές συνθέσεις</li><li>• Αγιογραφίες</li><li>• Αποσπάσματα από ομιλίες</li><li>• Θρησκευτικοί ύμνοι</li><li>• Πίνακες ζωγραφικής</li><li>• Αφίσες</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Περιγραφές με ήθη και έθιμα από όλον τον κόσμο</li><li>• Θρήνοι της Μεγάλης Παρασκευής</li><li>• Πασχαλινά μηνύματα για τη σημασία του Πάσχα</li><li>• Λογοτεχνικά αποσπάσματα για το Πάσχα σε διαφορετικές εποχές</li><li>• Αφίσες για εκδηλώσεις κοινωνικής ευαισθητοποίησης</li></ul>

## Συζητάμε, συνθέτουμε, δημιουργούμε

## Διαβάζουμε ολόκληρα λογοτεχνικά βιβλία

- Αναζητούμε υλικό για τα γεγονότα και τα κινήματα της εποχής
- Παίρνουμε συνεντεύξεις από ανθρώπους που έζησαν τα γεγονότα
- Δημιουργούμε εικονογραφημένες ιστορίες
- Αναδιηγούμαστε και μετασχηματίζουμε τα γεγονότα

- Διαβάζουμε λογοτεχνικά βιβλία για τα γεγονότα της εξέγερσης των φοιτητών και των φοιτητριών

- Συγκεντρώνουμε συνταγές μαγειρικής
- Φτιάχνουμε ευχετήριες κάρτες
- Συμμετέχουμε σε χριστουγεννιάτικο παζάρι (bazaar)
- Αναζητάμε πληροφορίες για ήθη και έθιμα
- Γράφουμε γράμματα στον Άι-Βασίλη

- Διαβάζουμε χριστουγεννιάτικες ιστορίες σε λογοτεχνικά βιβλία και συζητάμε για το μήνυμα των Χριστουγέννων

- Δημιουργούμε ακροστιχίδες και κατασκευές
- Παρουσιάζουμε τη βιογραφία και τη δράση των ηρωικών μορφών της Επανάστασης
- Δημιουργούμε σημαίες και σύμβολα για την Επανάσταση
- Δημιουργούμε παρουσιάσεις για τον Φιλελληνισμό

- Διατηρούμε ζωντανή την ιστορική μνήμη μέσα από την ανάγνωση λογοτεχνικών κειμένων και άλλων πηγών

- Δημιουργούμε αφίσες για μνημεία της πολιτιστικής κληρονομιάς
- Παρουσιάζουμε πολυμεσικές πληροφορίες για ζωγραφικούς πίνακες με θέμα το Πάσχα
- Γράφουμε τα δικά μας πασχαλινά μηνύματα
- Οργανώνουμε μία πασχαλινή εκδήλωση για κοινωνικούς σκοπούς στην περιοχή μας

- Μελετάμε κείμενα της θρησκευτικής μας παράδοσης
- Προσεγγίζουμε, μέσα από τη λογοτεχνία, τη σημασία του Πάσχα

7

**Συζητάμε**  
για τη σημασία  
της ποικιλότητας  
στη γλώσσα

**Συλλέγουμε**  
διαφορετικά είδη  
κειμένων γραμμένα  
σε διαλέκτους

**Δημιουργούμε**  
σχέδια εργασίας



**Αξιολογούμε  
απόψεις  
για τις διαλέκτους**

## Πόσο διαφέρουν τα ελληνικά μας;



**1. Παρατηρούμε την εικόνα και συζητάμε στην τάξη.**

• Σε ποια μέρη της Ελλάδας έχουμε ταξιδέψει; Αναγνωρίζουμε το μέρος που απεικονίζεται στη φωτογραφία;



**2. Έχουμε εντοπίσει διαφορές στον τρόπο που επικοινωνούν γλωσσικά οι άνθρωποι διαφορετικών περιοχών;**



**3. Γνωρίζουμε άτομα στο οικογενειακό ή φιλικό μας περιβάλλον που μιλούν διαφορετικά, λόγω του τόπου καταγωγής τους;**



**4. Τι αισθανόμαστε, όταν ακούμε ανθρώπους να χρησιμοποιούν την τοπική προφορά τους; Κυκλώνουμε μέχρι 2 λέξεις.**

χαρά

έκπληξη

περιέργεια

δυσανασχέτηση

αδιαφορία

περηφάνια

πρόκληση γέλιου/χιούμορ

## 7.1 Πώς το λέμε αλλιώς;

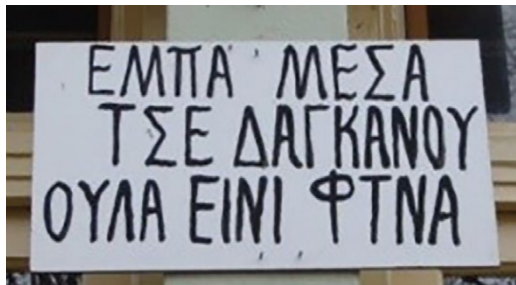
Στην υποενοότητα αυτή εργαζόμαστε σε ομάδες βήμα-βήμα και:

- γνωρίζουμε τα χαρακτηριστικά των διαλέκτων της ελληνικής γλώσσας
- διαβάζουμε τον χάρτη των διαλέκτων



### 1. Παρατηρούμε τις εικόνες και απαντάμε στις ερωτήσεις.

- Στην Εικόνα 1, διαβάζουμε μία πινακίδα από κατάστημα της Λέσβου. Συμπληρώνουμε στη λεζάντα τι μπορεί να γράφει.
- Η πινακίδα της Εικόνας 2 βρίσκεται στην περιοχή της Τσακωνιάς στην Πελοπόννησο. Για ποιον λόγο είναι γραμμένη με δυο τρόπους;
- Έχετε δει ή ακούσει άλλες εκφράσεις που χρησιμοποιούνται μόνο στο μέρος όπου ζείτε;



Εικόνα 1

..... μέσα. Δεν .....  
Όλα ..... φτηνά.



Εικόνα 2



### 2. Παρατηρούμε την πινακίδα:

- Πού μπορεί να βρίσκεται; Πώς το καταλαβαίνουμε;
- Τα βέλη οδηγούν σε χωριά της Κάτω Ιταλίας. Αναγνωρίζετε κάποια ελληνική λέξη;



Παρουσίαση  
Τα ελληνόφωνα  
χωριά  
της Κάτω  
Ιταλίας

Η αρχαία ονομασία της Νότιας ή Κάτω Ιταλίας και της Σικελίας ήταν Μεγάλη Ελλάδα εξαιτίας των πολυάριθμων αποικιών που ιδρύθηκαν εκεί από τους Έλληνες.



Όταν διαβάζουμε μία αφίσα, προσέχουμε τα σχέδια, καθώς και το κεντρικό μήνυμα, που συνήθως είναι πιο μεγάλο για να ξεχωρίζει.

**Πλύννισκε τα όερκα σου κάθε λλίον με σαπούνιν τζαι καθάριζε τες επιφάνειες με χλωρίνη ή με αλκοολούχα απολυμαντικά, π.χ. ζιβανίαν**

**Μεν ι-ντζίζεις τα μμάθκια σου, την μούττην σου τζαι το στόμαν σου**

**Πόφνε τα ττοκκαρίσματα, τα αγκαλιάσματα τζαι μεν πίννεις που την ίδιαν πότσαν ή το ίδιον ποτήριν με τους άλλους**

**Αν έςεις συμπτώματα όπως της γρίππης, βαώθου έσσω, μεν πάεις εις τες πρώτες βοήθειες ή στο νοσοκομείον, αλλά τηλεφώνα του γιατρού ή της γιάτρινάς σου, ή πιάε τηλεφώνον στο 1420 (αλλά μεν τους ρωτήσεις για κουπέπια)**

**Πόφνε τόπους σπιλακωμένους με κόσμον τζαι κράτα απόσταση τουλάχιστον έναν μέτρον που τους άλλους**

**Μείνε έσσω αν είσαι γέρος ή κοτζάκαρη ή αν έςεις αδύνατον ανοσοποιητικόν σύστημα**

**Βάλε κκλίνεξ ομπρός που το στόμαν τζαι την μούττην σου άμαν αψουρίζεσαι ή άμαν βέχχεις. Αν δεν έςεις κκλίνεξ, βάλε τον αγκώναν σου ομπρός σου.**

**Τεμπίσιν για να βάλουμετε αντρόσιν του Κορονοϊού**

**Σπιλακωμένοι: μαζεμένος πολός κόσμος**

**Κοτζάκαρη: ηλικιωμένη**

**Σύσταση/ υπόδειξη για να βάλουμε εμπόδιο στον κορονοϊό**

**Ττοκκαρίσματα: οι χειραψίες**

Γλωσσολογική Εταιρεία Κύπρου, 2020



### 3. Διαβάζουμε ξανά την αναγνωστική στρατηγική και ανταλλάσσουμε απόψεις.

- Ποιο είναι το κεντρικό μήνυμα της αφίσας; Η αφίσα είναι γραμμένη στην κυπριακή διάλεκτο. Έχετε ακούσει κάποιον/α να μιλάει στην κυπριακή; Αν ναι, πού;
- Εντοπίζουμε στην αφίσα λέξεις που δεν καταλαβαίνουμε τη σημασία τους και τις αναζητούμε στο ψηφιακό γλωσσάρι της ενότητας.



Κείμενο  
Γλωσσάρι κυπριακής  
διαλέκτου



Κείμενο  
Αφίσα με οδηγίες για  
τον κορωνοϊό στη διάλεκτο  
της Κάτω Ιταλίας



#### 4. Αντιστοιχίζουμε τις λέξεις ή φράσεις της στήλης Α΄ με αυτές της στήλης Β΄.

Στήλη Α΄	Στήλη Β΄
Μείνε έσω αν έχεις αδύναμον ανοσοποιητικόν σύστημα	Μείνε μέσα αν έχεις αδύναμο ανοσοποιητικό σύστημα
Πλύννισκε τα σέρκα σου	Βάλε τον αγκώνα σου μπροστά στο στόμα σου
Βάλε τον αγκώναν σου ομπρός σου	Πλένε τα χέρια σου
Κράτα απόσταση τουλάχιστον έναν μέτρον που τους άλλους	Κράτα απόσταση τουλάχιστον ένα μέτρο από τους άλλους



#### 5. Απαντάμε στις ερωτήσεις.

##### Εντοπίζουμε πληροφορίες

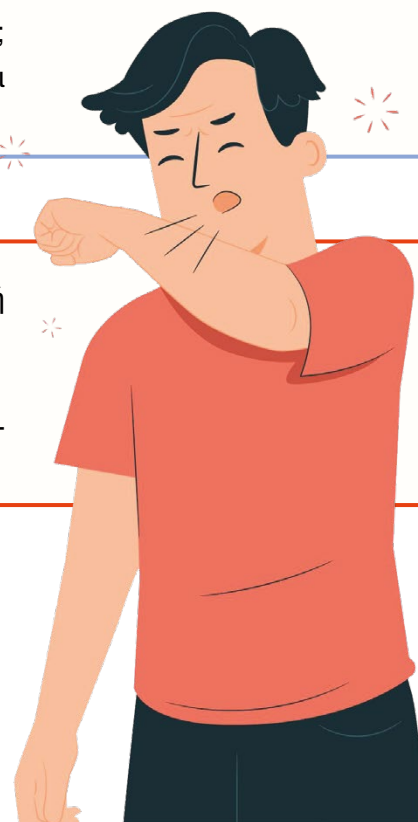
- Για ποιον σκοπό να δημιουργήθηκε η αφίσα;
- Σύμφωνα με την αφίσα, τι πρέπει να κάνουμε, όταν βήχουμε;
- Τι οδηγίες δίνονται στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες;

##### Βγάζουμε συμπεράσματα

- Τι σχέση έχουν τα εικονίδια με τις γραπτές πληροφορίες;
- Σε ποια έγκλιση είναι γραμμένα τα ρήματα *Πλύννισκε* και *καθάριζε*; Γιατί;

##### Αξιολογούμε

- Γιατί, άραγε, οι οδηγίες να έχουν γραφτεί στην κυπριακή διάλεκτο;
- Η αφίσα πετυχαίνει τον στόχο της;
- Τι θα αλλάζαμε στην αφίσα; Τι θα προσθέταμε ή θα αφαιρούσαμε;





**6. Διαβάζουμε προσεκτικά τα πλαίσια με τα βασικά χαρακτηριστικά της κυπριακής και της κρητικής διαλέκτου.**

**Βασικά χαρακτηριστικά κυπριακής διαλέκτου:**

- Διατήρηση του τελικού -ν: το *σαπούνιν*, το *στόμαν*
- Συστηματική εμφάνιση της αύξησης ε- στους παρελθοντικούς χρόνους: *ε-μίλη-σ-α*
- Χρήση των ρηματικών καταλήξεων -ουσιν και -ασιν στο γ' πληθυντικό: *αγαπούσιν* και *αγαπήσασιν*
- Αιτιατική πληθυντικού του θηλυκού άρθρου *τες* αντί *τις*: *τες κοπελιές*



Η ελληνική γλώσσα δεν ομιλείται ομοιόμορφα στον γεωγραφικό χώρο, αλλά με διαφορετικές μορφές. Αυτές τις μορφές τις ονομάζουμε **διαλέκτους** ή **γεωγραφικές ποικιλίες**.

Η νέα ελληνική είναι ένα σύνολο διαλέκτων (π.χ. κυπριακή, ποντιακή, κρητική). Η Κοινή Νεοελληνική είναι η κοινή μας γλώσσα συνεννόησης, η παραλλαγή που χρησιμοποιούμε καθημερινά στο σχολείο μας.

**Βασικά χαρακτηριστικά κρητικής διαλέκτου:**

- Αποβολή τελικού -ν της γενικής πληθυντικού των ονομάτων: *τω γερόντω*, *τω σπιτιώ*
- Χρήση της ρηματικής κατάληξης -ομε στο α' πληθυντικό πρόσωπο του Ενεστώτα: *κάνομε* αντί *κάνουμε*, *ψάχνομε* αντί *ψάχνουμε*
- Γενική ενικού του θηλυκού άρθρου *τση* αντί για *της*: *Είπα τση κοπέλας*.
- Αιτιατική πληθυντικού του αρσενικού και θηλυκού άρθρου *τσι* (τους /τις): *Είδα τσι ανθρώπους*



**7. Ποιες από τις παρακάτω λέξεις ανήκουν στη κρητική και ποιες στην κυπριακή διάλεκτο; Τις γράφουμε στον παρακάτω πίνακα.**

*τω κοπελιώ, το τραπέζιν, τση φιλίας, έχομε, τες μέρες, τσι μέρες*

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ	ΚΡΗΤΙΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ



**Μαθαίνουμε περισσότερα για τις διαλέκτους. Δραστηριότητες 1-5.**

8. Στην αφίσα δίνονται οδηγίες για ένα ιατρικό θέμα με τη χρήση της προστακτικής έγκλισης (βάλε, μείνε). Αν τώρα θέλαμε να ευχηθούμε ή να υποσχεθούμε κάτι, με ποια γλωσσικά μέσα θα το πετυχαίναμε;

Στη γλώσσα μας, μπορούμε να ζητήσουμε κάτι, να απαγορεύσουμε, να εκφράσουμε τη συμπάθειά μας σε κάποιον/α. Όλα αυτά που κάνουμε με τα λόγια ονομάζονται **λεκτικές πράξεις**.

9. Ποια λεκτική πράξη ταιριάζει σε κάθε περίπτωση; Αντιστοιχίζουμε τις τελείες στις δυο στήλες.

	Τι κάνω με τα λόγια;
Εύχομαι να είσαι γερή και ευτυχισμένη! •	• Υπόσχομαι κάτι
Θα βρω οπωσδήποτε • το βιβλίο που μου ζήτησες.	• Δίνω μία ευχή σε κάποιον/α
Βάλε, σε παρακαλώ, ζακέτα! Θα κρυώσεις! •	• Δίνω μία συμβουλή
Εεεε, δεν μπορώ άλλο! Παραιτούμαι! •	• Αλλάζω την προηγούμενη κατάσταση μου

10. Διαβάζουμε τις παρακάτω προτάσεις. Με ποιον τρόπο (χρόνοι, εγκλίσεις) διατυπώνονται οι λεκτικές πράξεις;

- Το δωμάτιό σου **θέλει** καθάρισμα. [Δήλωση]
- **Καθάρισε** αμέσως το δωμάτιο! Σε λίγο θα έρθουν οι φίλοι σου! [Εντολή]
- Σε **παρακαλώ** πολύ, **καθάρισε** το δωμάτιό σου. [Παράκληση]
- Σου **υπόσχομαι** πως, αν καθαρίσεις το δωμάτιό σου, θα πάμε σινεμά! [Υπόσχεση]
- Σε **συμβουλεύω** να καθαρίσεις το δωμάτιό σου... [Συμβουλή]



Χτίζουμε τη γραμματική μας (λεκτικές πράξεις). Δραστηριότητες 6-9.

## Στον Ημιμαραθώνιο Κρήτης μιλούν καλά κρητικά!



Γλωσσάρι  
Γλωσσάρι  
κρητικής  
διαλέκτου



### 11. Διαβάζουμε τις εκφράσεις πάνω στα αυτοκόλλητα που δόθηκαν κατά τον Ημιμαραθώνιο της Κρήτης του 2016.

- Ποια είναι η ερμηνεία των λέξεων *ήφτανα* και *Εγανάχτησα*; Ανατρέχουμε για βοήθεια στο ψηφιακό λεξικό της ενότητας!
- Ποιες διαφορές εντοπίζουμε σε σχέση με τον τρόπο που μιλάμε και γράφουμε εμείς;



### 12. Διαβάζουμε το απόσπασμα του διαφημιστικού μηνύματος για τον Ημιμαραθώνιο Κρήτης που δημιουργήθηκε από τον Αθλητικό Σύλλογο Αρκαλοχωρίου Ηρακλείου (ΑΟΛΗ.ΣΥ) και συμπληρώνουμε τα κενά με λέξεις από το πλαίσιο.

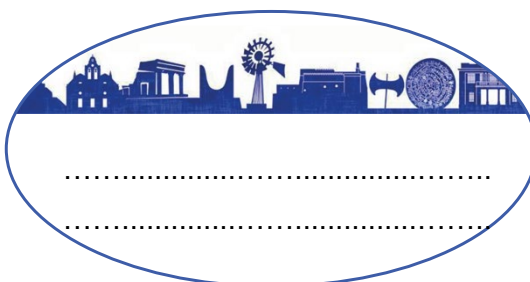
ίντα, ίντα, επεράσω, τσ', απού, οψές, κλούθαγα

Δύο φίλοι συζητούν στο καφενείο του χωριού τους με αφορμή τη συμμετοχή τους στον Ημιμαραθώνιο Κρήτης.

- Βρε, συ Γιώργη, ..... χεις;
- Άσε με και δεν μπορώ να ησυχάσω. Επήγα ..... στον αγώνα και κει που έτρεχα, τσουπ βλέπω τον Μανωλιό και με προσπερνά. Ήδωσα ένταση να τον ..... και τον ..... μέχρι το έβδομο χιλιόμετρο.
- Γιώργη, δεν είπαμε ότι τρέχουμε για την υγεία μας κι όχι για να προσπερνούμε ..... άλλους;
- Εεεεε, κι ..... τα λες εμένα; Αυτά να τα πεις του Μανωλιού ..... με προσπέρασε.



### 13. Δημιουργούμε το δικό μας αυτοκόλλητο για τον Ημιμαραθώνιο Κρήτης, με τη βοήθεια του παραπάνω κειμένου. Το γράφουμε στο μπλε πλαίσιο και συζητάμε για τη σπουδαιότητά του.



Βίντεο  
Ημιμαραθώνιος  
Κρήτης 2016



14. Διαβάζουμε προσεκτικά μαντινάδες και παροιμίες από διάφορα μέρη της Ελλάδας και απαντούμε στις ερωτήσεις.

### Παροιμίες

- Τ' έναν το χέρ νίφτ' τάλλο και τα δύο το πρόσωπον. (Πόντος)
- Τα πουλλά τα λόγια είνι φτώχια. (Λέσβος)

### Μαντινάδες

- Ζήλεψε ο ήλιος, ζήλεψε την τόση ομορφιά σου, κατέβηκε κοντά στη γη για να βρεθεί κοντά σου.
- Ποιες παροιμίες γνωρίζουμε; Γιατί χρησιμοποιούνται διαλεκτικά στοιχεία σε αυτές;
- Τι έχουμε ακούσει για τις μαντινάδες; Με ποια θέματα μπορούμε να φτιάξουμε μαντινάδες;
- Γιατί ο κόσμος πολύ συχνά αναφέρεται σε διάφορες καταστάσεις με παροιμίες ή μαντινάδες;

Ο ήλιος έχει ανθρώπινες ιδιότητες! Πώς λέγεται αυτό το σχήμα λόγου; Ποιος είναι ο ρόλος του;



15. Ενώνουμε τους στίχους και δημιουργούμε μαντινάδες.

Πενήντα χρόνια να βαστώ •  
της λύρας το δοξάρι

Όπως τα φέρνουν οι καιροί, •  
τα ριζικά, οι μοίρες

Όταν χορεύει ο Κρητικός δείχνει •  
την ανδρειά του

τη λεβεντιά να προτιμάς παρά •  
χιλιάδες λίρες.

μονάχα ο γερο-χάροντας μπορεί •  
να μου το πάρει.

την ομορφιά, τη χάρη του και •  
την παλικαριά του.



Χτίζουμε τη γραμματική και το λεξιλόγιό μας (σχήματα λόγου). Δραστηριότητες 10-13.



16. Οι γωνιές των μαντιναδολόγων! Χωριζόμαστε σε 4 ομάδες και γράφουμε μαντινάδες για τα ακόλουθα θέματα: α) Ευχές για υγεία, β) Θάλασσα, γ) Ομορφιά, δ) Φιλία. Στο τέλος, παρουσιάζουμε τις δημιουργίες μας στην τάξη! Ακολουθεί ένα παράδειγμα:

Με την καινούρια τη χρονιά .....  
χίλια καλά να βρούμε .....  
και ευτυχισμένες να περνούν .....  
οι μέρες που θα 'ρθούνε. ....



Βίντεο  
Ο τσιχρίτες και  
η μερμήκα (παραμύθι  
στην ποντιακή διάλεκτο)



## 17. Μελετάμε τον χάρτη όπου εμφανίζονται οι διάλεκτοι της ελληνικής και απαντάμε στις ερωτήσεις.

- Γιατί οι περιοχές είναι χρωματισμένες με διαφορετικό χρώμα;
- Οι διάλεκτοι της ελληνικής γλώσσας χρησιμοποιούνται μόνο στην Ελλάδα; Παρατηρούμε προσεκτικά τον χάρτη.



Εξερεύνηση  
Παρουσίαση  
χαρακτηριστικών  
ποντιακής διαλέκτου



Εξερεύνηση  
Εξερευνώντας  
την Καππαδοκία

Μετά από τις επιτυχημένες εκδηλώσεις για τον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας Μητρικής Γλώσσας, το Υπουργείο Πολιτισμού καλεί τα σχολεία να λάβουν μέρος στην εκδήλωση με τίτλο *Ντοπιολαλιές εν δράσει*. Αναλαμβάνουμε δράση, χωριζόμαστε σε τρεις ομάδες, με βάση τα ενδιαφέροντά μας, και σχεδιάζουμε τις δραστηριότητες που θα παρουσιάσουμε στην εκδήλωση.

► **Η ομάδα των ερευνητών και ερευνητριών** θα συγκεντρώσει στοιχεία για τις ντοπιολαλιές των μελών της ομάδας –με βάση την καταγωγή τους– καθώς και για την ιστορία του τόπου τους, τους χορούς και τη μουσική.

► **Η ομάδα των διαλεκτόφωνων** θα συγκεντρώσει λέξεις από διαλεκτικά κείμενα της ενότητας ή από άλλες πηγές, θα αναζητήσει τη σημασία τους σε ψηφιακά λεξικά και θα δημιουργήσει ένα παιχνιδόλεξο. Την ημέρα της εκδήλωσης θα αλληλεπιδράσει με το κοινό παίζοντας αυτό το παιχνίδι!

► **Η ομάδα των δημοσιογράφων** θα πάρει συνέντευξη από διαλεκτόφωνους μαθητές και μαθήτριες ή από άτομα του οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος.

## 7.2 Ίντα 'ν που λαλείς;

Στην υποενότητα αυτή:

- γνωρίζουμε και άλλες διαλέκτους της ελληνικής γλώσσας
- διαβάζουμε παραμύθια και διηγήματα από ελληνόφωνες περιοχές



Διαβάζουμε τα παρακάτω πλαίσια. Τι παρατηρείτε στον τρόπο έναρξης των παραμυθιών;

Μια φορά κι ένα  
γκαιρό ήτον...  
**Κάλυμνος**

Μια φορά κι έναν  
καιρό ήτονε...  
**Κρήτη**

Μια φουρά κι έναν  
κιρό, ήταν...  
**Ήπειρος**

Έναν καιρόν και  
έναν ζαμάν έτον...  
**Πόντος**

- Σας αρέσει να σας διηγούνται ιστορίες ή να σας διαβάζουν παραμύθια;
- Έχουν, άραγε, γραφτεί ιστορίες και παραμύθια σε διαφορετικές διαλέκτους;



Σε μια λογοτεχνική αφήγηση προσέχουμε τον χώρο, τον χρόνο και τα πρόσωπα, την εμφάνιση ενός προβλήματος –ή πρόκλησης– στη ζωή τους και τη λύση του.



1. Διαβάζουμε μια ιστορία από τη Ζάκυνθο για τη σχέση ενός παιδιού με τις γιαγιάδες του που χρησιμοποιούσαν διαφορετικές διαλέκτους της ελληνικής γλώσσας.

Κείμενο

1

Η νόνα και η γιαγιά

Η νόνα μου δεν εννοούσε να λερώσει με καλαμιές την κατοικία της. Πράγματι, άπλωσε ένα μεγάλο παλιό ύφασμα στον δρόμο και ρίξαμε μέσα τις καλαμιές.

– Βάλε τώρα ένα χέρι να ανεβάσουμε ετούτο το δέμα στην ταράτσα για να γιομίσω ένα στρώμα.

5 Τη βοήθησα ν' ανεβάσει το δέμα στην ταράτσα και με την άδειά της έγινα καπνός.

- Στο σπίτι, μ' επερίμενε μια πολύ ευχάριστη έκπληξη, ήταν εκεί η άλλη μου η γιαγιά, η Κατερίνα, που είχε έρθει να μας επισκεφθεί. Τούτη η γιαγιά, σε αντίθεση με τη νόνα, ήταν κοντούλα, γλυκομίλητη, ήσυχη και συμπαθέστατη. Εντελώς αντίθετη από τη νόνα. Στο μόνο που μοιάζανε ήτανε ότι και τούτη ήτανε μαυροφορεμένη και φορούσε κι αυτή μαύρη μαντήλα. Μας αγαπούσε και την αγαπούσαμε πολύ...Ήταν Βορειοηπειρώτισσα:
- 10 – Έλα ιδώ πιδάκι μ' να σ' ιδιώ κι να σι φ'λήκου!  
 – Καλώς τη γιαγιούλα μου. Πώς και τα κατάφερες να έρθεις μέχρι εδώ; Θα κάτσεις καμπόσο να σ' ιδούμε;
- 15 – Θα κάτσου, γιόκα μ'. Τουν άλλου μήνα θα να φύγου. Τι κάν' η βάβου σ' η άλλ';  
 – Μια χαρά είναι γιαγιάκα. Πάμε ναν την ιδείς;  
 – Όϊ τώρα, γιέ μ'. Θα την ιδιώ μιτά.  
 – Καλά, γιαγιά, όταν θέλεις, πες μου για να πάμε μαζί.
- Την επόμενη μέρα, ξεκίνησα πάλι για το χωράφι με τις καλαμιές και, μόλις έφτασα στο σπίτι της νόνας, εκείνη με υποδέχτηκε με το συνηθισμένο της ύφος:
- 20 – Για να ιδούμε τώρα που ήρθε η άλλη σου η νόνα, θα μας αλησμονήσεις εμάς και θα μας εγίνεις κόντες<sup>1</sup>; Μα εκείνη δεν είναι νόνα, εσύ ούλο γιαγιά και γιαγιά τηνε λες. Νόνα δεν τηνε έχεις κι εκείνηνε;
- Αποφάσισα λοιπόν ότι, όπως ήξερα τις δύο γλώσσες τους, έτσι θα είχα και δύο εντελώς διαφορετικές γιαγιάδες κι εφρόντιζα να μη μπερδεύω τα θελήματα και τις ιδιοτροπίες τους. Αλίμονο αν έκανα ότι μιλούσα στη μία με τη γλώσσα της άλλης! Έκαναν και οι δύο τους ότι δεν καταλαβαίνουν τι τους λέω και η κατάσταση χειρότερευε.

Γιώργος Πυλαρινός, *Ορέ ποίο*; Ζακυνθινά στιχμιότυπα, Ηώς

1. *κόντες*, η *κοντέσα*: ο κόμης, η κόμισσα, τίτλος ευγενείας στα Επάνησα



## 2. Αναλύουμε το κείμενο που διαβάσαμε ακολουθώντας τα παρακάτω βήματα.

- Υπογραμμίζουμε πάνω στο κείμενο τους **πρωταγωνιστές** της ιστορίας.
- Κυκλώνουμε τις λέξεις που δείχνουν τον **τόπο** και τον **χρόνο** εξέλιξης της ιστορίας.
- Εντοπίζουμε το **πρόβλημα** που αντιμετωπίζουν οι πρωταγωνιστές της ιστορίας και το χρωματίζουμε.
- Εντοπίζουμε το σημείο της **λύσης** του προβλήματος.
- Κάνουμε υποθέσεις για το τέλος της ιστορίας: Τι έγινε τελικά; Συναντήθηκαν οι δυο γιαγιάδες;
- Πώς **αξιολογούμε** τη στάση του πρωταγωνιστή στο τέλος της ιστορίας; Εξηγούμε την απάντησή μας.
- Επιλέγουμε δυο προτάσεις του κειμένου και τις μετατρέπουμε στην Κοινή Νεοελληνική. Τι προσφέρουν τα διαλεκτικά στοιχεία στην αφήγηση;





3. Στο Κείμενο 1 συναντήσαμε τις σύνθετες λέξεις *γλυκομίλητη* και *μαυροφορεμένη*. Ποιες από τις παρακάτω λέξεις είναι σύνθετες; Τις βρίσκουμε και τις κυκλώνουμε.

ηλιοβασίλεμα	ουράνιος	αναβοσβήνω
πηγαίνω	ζαχαροπλάστης	γιαγιάκα
ασπρόμαυρο	καλόκαρδος	παιδικός



4. Διαβάζουμε το απόσπασμα από την ιστορία *Η νόνα και η γιαγιά* και υπογραμμίζουμε τις προθέσεις. Τι προσφέρουν στο κείμενό μας;

*Την επόμενη μέρα, ξεκίνησα πάλι για το χωράφι με τις καλαμιές και, μόλις έφτασα στο σπίτι της νόνας, εκείνη με υποδέχτηκε με το συνηθισμένο της ύφος.*

*Τούτη η γιαγιά, σε αντίθεση με τη νόνα, ήταν κοντούλα, γλυκομίλητη, ήσυχη και συμπαθέστατη. Εντελώς αντίθετη από τη νόνα.*



Μαθαίνουμε περισσότερα για τις σύνθετες λέξεις και τις προθέσεις.  
Δραστηριότητες 1-5 και 6-7.



Οι **προθέσεις** είναι άκλιτες λέξεις που συνοδεύουν ένα όνομα και μαζί με αυτό δηλώνουν διάφορες ιδιότητες (τόπο, χρόνο, τρόπο, προέλευση κ.ά.).

## Κείμενο

## 1

## Ερωτόκριτος

Του Κύκλου τα γυρίσματα, που ανεβοκατεβαίνουν,  
και του Τροχού, που ώρες ψηλά κι ώρες στα βάθη  
πηαίνουν·  
και του Καιρού τα πράματα, που αναπαημό  
[σταματημό] δεν έχουν,  
μα στο Καλό κ' εις το Κακό περιπατούν και τρέχουν·  
και των Αρμάτων' οι ταραχές, όχθηρες, και τα βάρη,  
του Έρωτος οι μπόρεςες και τση Φιλιάς η χάρη·

Βιτσέντζος Κορνάρος, *Ερωτόκριτος*,  
Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού



Γράφημα  
**Βιτσέντζος  
Κορνάρος**





## 5. Διαβάζουμε το ποίημα και συζητάμε.

- Ποιος αφηγείται αυτή την ιστορία και σε ποια θέματα αναφέρεται;
- Ο «τραχός της τύχης» είναι ένα από τα γνωστά συμβολικά μοτίβα. Μπορούμε να εξηγήσουμε τι ακριβώς συμβολίζει;
- Σε ποια διάλεκτο είναι γραμμένο το ποίημα; Ποιες λέξεις μας βοηθούν να το καταλάβουμε;
- Απαγγέλλουμε το ποίημα με διαφορετικό τρόπο (πιο δυνατά, πιο ψιθυριστά, πιο ρυθμικά) προσέχοντας τις λέξεις της διαλέκτου στην οποία είναι γραμμένο.



## 6. Αναζητούμε στο διαδίκτυο το τραγούδι του Ερωτόκριτου *Του κύκλου τα γυρίσματα*, με ερμηνευτή τον Νίκο Ξυλούρη. Ποια στοιχεία της ερμηνείας του σας συγκινούν;

**Ας κάνουμε ένα διάλειμμα για να προετοιμαστούμε για το πρότζεκτ μας!**

### ► Ομάδα ερευνητών και ερευνητριών:

Αποφασίσατε από ποια μέρη θα συγκεντρώσετε τα στοιχεία σας; Θα ζητήσετε βοήθεια από φίλους ή συγγενείς που ζουν σε αυτά ή θα πλοηγηθείτε στο διαδίκτυο; Καλό θα ήταν να μοιράσετε ρόλους μεταξύ σας: άλλος/η θα αναζητήσει πληροφορίες για χορούς, άλλος/η για τραγούδια, άλλος/η για ήθη και έθιμα.

### ► Ομάδα διαλεκτόφωνων

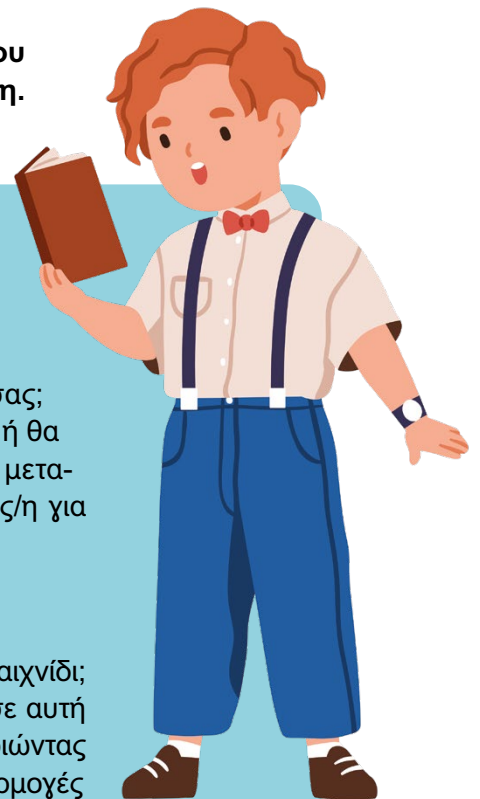
Έχετε ξεκινήσει να συλλέγετε το υλικό σας για το γλωσσικό παιχνίδι; Μπορείτε να συμπεριλάβετε διαλεκτικές λέξεις που γνωρίσατε σε αυτή την ενότητα ή να αναζητήσετε άλλες στο διαδίκτυο, χρησιμοποιώντας τις λέξεις-κλειδιά: κρητικές μαντινάδες, ipirotakis, ψηφιακές εφαρμογές ΓΛΩΣΣΟΠΟΛΙΣ. (<https://library.parliament.gr/Εκθέσεις/ΓΛΩΣΣΟΠΟΛΙΣ>)

### ► Ομάδα δημοσιογράφων:

Για να πάρουμε συνέντευξη, καθορίζουμε το θέμα και τον τίτλο και:

- Καλωσορίζουμε το πρόσωπο από το οποίο παίρνουμε συνέντευξη
- Διατυπώνουμε τις ερωτήσεις σε μια λογική σειρά και ζητάμε διευκρινίσεις, αν δεν έχουμε καταλάβει κάτι
- Ευχαριστούμε, στο τέλος, το πρόσωπο αυτό για τη διάθεσή του/της να μας μιλήσει

Φροντίζουμε να μην ξεχάσουμε κανένα βήμα!



## 7.3 Ποια είναι η αξία των διαλέκτων;

Στην υποενότητα αυτή:

- συνθέτουμε και αξιολογούμε απόψεις για την αξία των διαλέκτων
- ολοκληρώνουμε και παρουσιάζουμε τα σχέδια εργασίας μας για τις διαλέκτους



### 1. Παρατηρούμε την εικόνα και συζητάμε.

- Οι κάτοικοι του Λεωνιδίου Αρκαδίας μάς καλωσορίζουν με αυτή την πινακίδα γραμμένη πρώτα στη διάλεκτο του τόπου τους. Για ποιον λόγο να το κάνουν αυτό;
- Οι διάλεκτοι χρησιμοποιούνται στον ίδιο βαθμό όπως παλιότερα; Γιατί;



Γράφημα  
Παρουσίαση πινακίδων  
στην τσακωνική  
διάλεκτο



### 2. Διαβάζουμε απόσπασμα από μία πολύ ενδιαφέρουσα συνέντευξη για τη σημασία της διδασκαλίας των διαλέκτων.

Κείμενο

1

#### Η γλώσσα που μιλούν οι διαλεκτόφωνοι είναι σπουδαία

- Το ότι η κρητική διάλεκτος διδάσκεται για πρώτη φορά σε πανεπιστημιακό επίπεδο σίγουρα αποτελεί ένα δύσκολο εγχείρημα, ιδιαίτερα για εσάς που καλείστε να είστε η πρώτη που θα δείξετε τον δρόμο. Αντιμετωπίσατε δυσκολίες στην οργάνωση των μαθημάτων σας;
- 5 Μαθήματα διαλεκτολογίας προσφέρονται στο Πανεπιστήμιο Κρήτης εδώ και χρόνια. Στόχος του μαθήματος δεν είναι να δημιουργήσει διαλεκτόφωνους ομιλητές. Στόχος είναι να αναδείξει τις δυνατότητες της γλώσσας, τον πλούτο των εκφραστικών της μέσων και να καταστήσει τους φοιτητές ικανούς να επικοινωνήσουν σε όποιο σχολείο της Κρήτης και αν βρεθούν και να τη διδάξουν.
- 10 – Τι θα συμβεί αν «σβήσει» το κρητικό ιδίωμα;  
Πολύ απλό: Θα σβήσουν μαζί της ο πολιτισμός και η ιστορία που η γλώσσα φέρει.  
– Έχετε σκεφτεί ότι το μάθημά σας θα κάνει μια μερίδα ανθρώπων να νιώσουν καλύτερα με τον εαυτό τους, αφού, μέχρι σήμερα, ήταν αρκετοί εκείνοι που δίσταζαν να εκφραστούν, φοβούμενοι ότι θα χίνουν αντικείμενο αρνητικού σχολιασμού, εφόσον η γλώσσα τους περιέχει έντονα το στοιχείο της διαλέκτου;
- 15

Ναι. Αυτός, εξάλλου, ήταν ένας από τους λόγους που πρότεινα το μάθημα, ώστε να εισαχθεί στον Οδηγό Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Να καλλιεργήσουμε τη συνείδηση ότι η γλώσσα που οι διαλεκτόφωνοι μιλούν είναι σπουδαία.

Συνέντευξη με την Καθηγήτρια Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, Μαρίνα Τζακώστα Αθηνά Πετρακάκη, εφημερίδα *Rethemnos* (διασκευή)



### 3. Απαντάμε στις ερωτήσεις.

- Ποιος είναι ο βασικός στόχος της διδασκαλίας της κρητικής γλώσσας στο Πανεπιστήμιο; Στηρίζουμε την απάντησή μας σε στοιχεία του κειμένου.
- Στη συνέντευξη διαβάζουμε: *Να καλλιεργήσουμε τη συνείδηση ότι η γλώσσα που οι διαλεκτόφωνοι μιλούν είναι σπουδαία.* Συμφωνείτε με την παραπάνω άποψη;
- Τι θα ρωτούσατε εσείς τη Γλωσσολόγο, αν τη συναντούσατε από κοντά;



### 4. Αντιστοιχίζουμε τις λέξεις και φτιάχνουμε ζευγάρια λέξεων με λόγια επίθετα.

ενδιαφέροντα	κατάσταση	
επείγουσα	άνθρωποι	
δευτερεύον	στοιχεία	
ευγνώμονες	ζήτημα	
επιτυχόντες	μαθητές	



**Χτίζουμε το λεξιλόγιο και τη γραμματική μας (λεξικές φράσεις και λόγια επίθετα).**  
Δραστηριότητες 1-5 και 6-8.



### 5. Διαβάζουμε το παρακάτω κείμενο και απαντάμε στις ερωτήσεις.

Κείμενο

2

Το «χωριατάκι»

– Στα μαθητικά σου χρόνια χρησιμοποιούσες τη ντοπιολαλιά μόνο στους χώρους του σχολείου ή και εκτός;

Χρησιμοποιούσα τη ντοπιολαλιά, κυρίως όταν και ο συνομιλητής μου έκανε χρήση της στον χώρο του σχολείου και εκτός.

5 – **Θυμάσαι αν αντιμετώπισες ποτέ αρνητικές αντιδράσεις από μη διαλεκτόφωνους/ες για τη χρήση της ντοπιολαλιάς σου; Αν ναι, τι είδους;**

Δε θυμάμαι κάτι που να με έφερε σε δύσκολη θέση. Κάποιες φορές ίσως με σχολίαζαν ως “χωριατάκι” (στην πόλη) ή, όταν δεν γνώριζα τη λέξη της ντοπιολαλιάς, χαρακτηριζόμουν ως “πρωτευουσιάνα” (στο χωριό).

## 10 – Γιατί πιστεύεις ότι οι διάλεκτοι συνδέονται πολλές φορές με το χιούμορ;

Θεωρώ ότι πολύ συχνά ό,τι παρεκκλίνει από το τυπικό, το συνηθισμένο, το γνωστό μάς δημιουργεί μια αμηχανία και πολλές φορές οδηγεί σε γέλιο. Επίσης, πιθανόν να θεωρείται (ή αυτό να συνέβαινε πιο έντονα παλαιότερα και να έχει παραμείνει) κατώτερος πνευματικά ο κάτοικος εκτός πρωτεύουσας, άξεστος, που δεν κάνει σωστή χρήση της

## 15 γλώσσας, άρα, αυτό τον καθιστά εύκολα αντικείμενο πειραγμάτων.

## – Τι είναι για σένα η κρητική διάλεκτος και πόσο σημαντικό είναι να τη διατηρείς;

Είναι κομμάτι της ζωής μου, επειδή ο μπαμπάς μου τη χρησιμοποιεί αρκετά, αλλά είναι ακόμα πιο σημαντική, επειδή έχω περάσει ένα μεγάλο χρονικό διάστημα της παιδικής μου ηλικίας στο χωριό μου στο Ρέθυμνο, στον Πρινέ, όπου όλοι μου οι συγγενείς εκεί

## 20 πέρα, όπως και ο παππούς και η γιαγιά, χρησιμοποιούσαν και χρησιμοποιούν την κρητική ντοπιολαλιά. Μαζί τους μου προκύπτει να μιλάω αυθόρμητα κρητικά! Δεν τη χρησιμοποιώ, όμως, ιδιαίτερα, παρόλα αυτά μου φαίνεται σημαντική η διατήρησή της, καθώς αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας των ανθρώπων που κατοικούν εδώ πέρα.

Απομαγνητοφωνημένη συνέντευξη με την εκπαιδευτικό Στεφανία Γεωργακάκη, κάτοικο Χανίων.  
Προσωπικό αρχείο Αμαλίας Παπαδάκη

- Με ποιες αρνητικές αντιδράσεις ή σχόλια ήρθε αντιμέτωπη η εκπαιδευτικός; Για ποιον λόγο;
- Εσείς έχετε βρεθεί σε μια αντίστοιχη κατάσταση; Πώς την αντιμετωπίσατε;
- Ποιες άλλες ερωτήσεις θα θέτατε στην εκπαιδευτικό; Γιατί;



## 6. Ο χώρος της τάξης χωρίζεται σε τρεις γωνιές. Κάθε γωνιά έχει μία πινακίδα: 1. Συμφωνώ, 2. Δεν ξέρω, χρειάζομαι περισσότερο χρόνο για να σκεφτώ και 3. Διαφωνώ.

- Δεν είναι σημαντικό να γνωρίζουμε περισσότερα για τις διαλέκτους, αφού γνωρίζουμε την κοινή μας γλώσσα.
- Η χρήση των διαλέκτων αφορά μόνο ανθρώπους μεγαλύτερης ηλικίας που ζουν σε χωριά. Γι' αυτό συχνά γελάμε, όταν ακούμε διαλεκτόφωνους/ες σε τηλεοπτικές διαφημίσεις ή σειρές.

Έπειτα, καλούμαστε να δικαιολογήσουμε τη θέση μας, πηγαίνοντας στη γωνιά που μας εκφράζει. Αφού ακούσουμε τις απόψεις των άλλων, μπορούμε να αλλάξουμε γνώμη και να μετακινηθούμε στον χώρο της τάξης.

Στο τέλος, συγκεντρωνόμαστε και συζητάμε όλοι/όλες μαζί:



- Γιατί υπάρχουν τελικά διαφορετικές απόψεις για τη χρήση των διαλέκτων;
- Σε ποιον βαθμό η ενότητα αυτή άλλαξε τον τρόπο που βλέπουμε τις διαλέκτους και τους ανθρώπους από διαφορετικές περιοχές που τις μιλούν;

**Φτάνει σιγά σιγά η μεγάλη μέρα της εκδήλωσης! Ελέγχουμε ότι όλα είναι έτοιμα!**

► **Οι ερευνητές και οι ερευνήτριες μας,** μετά από τη συγκέντρωση του υλικού, ζητούν τη γνώμη όλης της τάξης: Ποια ήθη και έθιμα, ποιους χορούς και τραγούδια να συμπεριλάβουν; Η τάξη ψηφίζει κυκλώνοντας 2 επιλογές από κάθε τόπο.

► **Οι διαλεκτόφωνοι** ελέγχουν ότι έχουν συμπεριλάβει στο παιχνιδόλεξο ικανοποιητικό αριθμό λέξεων από διαφορετικές διαλέκτους και ότι οι απαντήσεις είναι σωστές. Το παιχνιδόλεξο θα είναι διαδραστικό ή θα δοθεί σε κάρτες; Η τάξη μας μπορεί να ψηφίσει!

► **Οι δημοσιογράφοι** ανακοινώνουν τις ερωτήσεις που θα θέσουν στη συνέντευξη με τα διαλεκτόφωνα άτομα. Ελέγχουν αν ακολούθησαν όλα τα βήματα της συνέντευξης. Τα μέλη της τάξης προτείνουν και άλλες ερωτήσεις που θεωρούν σημαντικές.

- Δημιουργούμε μία λογοτεχνική γωνιά στην τάξη μας και εμπλουτίζουμε τη βιβλιοθήκη μας με λογοτεχνικά βιβλία γραμμένα σε διαλέκτους. Εξερευνούμε και την ψηφιακή μας βιβλιοθήκη! Ποιο βιβλίο θα επιλέγαμε να διαβάσουμε; Εξηγούμε γιατί μας κίνησε το ενδιαφέρον.



Αντουάν Ντε Σαιν-Εξυπερύ.  
Ο μικρός πρίγκιπας (στην ποντιακή).  
Κυριακίδη.



Εξερεύνηση  
Ψηφιακή  
βιβλιοθήκη για  
τις ελληνικές  
διαλέκτους

Ζωή Βαλάση.  
Δείπνο με μάγισσες και κολατσιό  
με δράκους. Κέδρος.



8

Προβληματιζόμαστε  
για τη γλωσσική  
αλλαγή

Συλλέγουμε  
λέξεις από  
διαφορετικές  
εποχές

Δημιουργούμε  
μια παρουσίαση  
για την ιστορία της  
ελληνικής γλώσσας



**Αξιολογούμε  
απόψεις για  
τις δάνειες λέξεις  
μεταξύ γλωσσών**

# Πώς ο χρόνος επιδρά στη γλώσσα;



**1. Παρατηρούμε την εικόνα και συζητάμε στην τάξη.**

• Αναγνωρίζουμε κάποιες από τις λέξεις που βλέπουμε;



**2. Διαβάζουμε και συζητάμε.**

«Η γλώσσα αλλάζει στο πέρασμα του χρόνου: όπως τα αντικείμενα που χρησιμοποιούμε αλλάζουν με τη χρήση τους. Τα αντικείμενα, όμως, φθείρονται και καταστρέφονται. Αντίθετα, η γλώσσα δεν φθείρεται, επειδή είναι το όργανο επικοινωνίας των ανθρώπων».

Κείμενο της συγγραφικής ομάδας

• Εξηγούμε την παραπάνω άποψη με τη βοήθεια των υπογραμμισμένων λέξεων και φράσεων.



Βίντεο tutorial  
Γλωσσική  
αλλαγή

*Η γλωσσική αλλαγή  
είναι ένα ορμητικό  
ποτάμι που δεν μπορούμε  
να το ανακόψουμε.*

*Μανόλης Τριανταφυλλίδης*

**8.1** Μιλάμε και γράφουμε όπως παλιά;

Στην υποενοότητα αυτή εργαζόμαστε σε ομάδες βήμα βήμα και:

- μαθαίνουμε για τις αλλαγές που συμβαίνουν στη γλώσσα με το πέρασμα του χρόνου
- γνωρίζουμε την ιστορία του αλφαβήτου και της γραφής

**1. Παρατηρούμε την εικόνα και απαντάμε στις ερωτήσεις.**

Το βέλσμα των προβάτων και η ιστορία της Ελληνικής. Εικαστικό: Συγγραφική Ομάδα

- Ποιες διαφορές παρατηρούμε ανάμεσα στα δύο πρόβατα;
- Γιατί τα δύο πρόβατα «βελάζουν» διαφορετικά;

**2. Διαβάζουμε τον τίτλο του κειμένου που ακολουθεί απαντάμε:**

- Ποιο να είναι το θέμα του; Σε ποια χρονική περίοδο αναφέρεται;
- Πού μπορούμε να συναντήσουμε το κείμενο αυτό;



Στόχος των συγγραφέων είναι να μας ενημερώσουν, να μας πείσουν για την άποψή τους ή να μας διασκεδάσουν. Κάποιες φορές μπορεί να έχουν περισσότερους από έναν στόχους.



3. Διαβάζουμε το κείμενο και εντοπίζουμε τον βασικό στόχο του συγγραφέα. Αιτιολογούμε την απάντησή μας.

Κείμενο

1

## Πώς βέλαζε το αρχαιοελληνικό πρόβατο;

Ο ανόητος όμως, όπως το πρόβατο, βαδίζει λέγοντας βῆ βῆ! Γράφει σε μια κωμωδία του ο Κρατίνος τον 5ο αιώνα π.Χ. Ωστε βῆ βῆ κάνουν τα αρχαία πρόβατά μας; Μην ταραζόμαστε. Μπέε μπέε κάνουν κι εκείνα, σαν τα νεοελληνικά πρόβατά μας, αφού το β προφερόταν μπ, και το η σαν μακρό ε, δηλαδή εε.

5 Έτσι και η αρχαία αγελάδα, που τους παλιούς τους χρόνους *μυκάται*, κάνει δηλαδή *μυ*, και η αρχαία κασίκα, που *μηκάται*, κάνει δηλαδή *μη*, δεν έκαναν ίδια και οι δυο τους [mi], αλλά *μου* η μία, και *μέε* η άλλη, σαν τις σημερινές, αφού το υ προφερόταν ου, και το η, όπως είπαμε ήδη, εε. Τι θεωρείται λοιπόν δεδομένο, κυρίως έπειτα από μελέτη και παρατήρηση των εσωτερικών μηχανισμών και της πορείας της ίδιας της αρχαίας γλώσσας, με όσες ακόμα επιφυλάξεις και σκοτεινά σημεία υπάρχουν;

10 Πως τα β, δ, γ, προφέρονταν, όπως τα σημερινά μπ, ντ, γκ· πως το η: εε, το ω: οο, το υ: ου, και αργότερα σαν το γαλλικό υ· έτσι, το ου: όου, δηλαδή όλα τα δίψηφα ήταν δύο ξεχωριστοί φθόγγοι/ήχοι: αι:

15 *άι, οι: όι, αυ: άου, ευ: έου* κτλ. Δηλαδή, *δώμα: ντόομα, μηδέν: μεεντέν, λύπη: λούππε* (και δεν μπερδευόταν με τα *λίπη* και το *λείπει!*), *βωμός: μππομός*, κ.ο.κ.

Γιάννης Χάρης, εφημ. *Εφημερίδα των Συντακτών*, 2016 (διασκευή)

Ο Κρατίνος έζησε τον 5ο αιώνα π.Χ. Ήταν ποιητής της αρχαίας Αθήνας που έγραφε κωμωδίες.

Τα αρχαία ελληνικά δεν προφέρονταν το ίδιο με τα νέα ελληνικά. Οι φθόγγοι της γλώσσας μας άλλαξαν στο πέρασμα των δυόμισι χιλιάδων χρόνων που μας χωρίζουν από την αρχαιότητα. Πώς προκύπτει το συμπέρασμα αυτό; Από το ότι σήμερα άλλα γράφουμε και άλλα προφέρουμε. Γράφουμε λ.χ. *ειρήνη* και προφέρουμε [iriɲi]. Αυτό συμβαίνει, γιατί εξακολουθούμε σήμερα να γράφουμε όπως έγραφαν οι αρχαίοι αλλά η προφορά μας άλλαξε. Έτσι, το β στα αρχαία ελληνικά προφερόταν όπως το αγγλικό b και το η προφερόταν σαν δύο εε μαζί [ee], ήταν δηλαδή μακρό.

Κείμενο συγγραφικής ομάδας



4. Ποια ήταν η αρχαία προφορά των γραμμάτων; Αντιστοιχίζουμε τα αρχαία γράμματα στα αριστερά με τα γράμματα της νέας ελληνικής στα δεξιά:

β	ε
δ	ντ
ε	μπ
υ	ου



## 5. Απαντάμε στις ερωτήσεις.

## Εντοπίζουμε πληροφορίες

- Πώς προέφεραν οι αρχαίοι τα *ει* και *οι*; Έχει αλλάξει η προφορά τους σήμερα;
- Πώς «έκαναν» η αρχαία κατσικά και η αρχαία αγελάδα;

## Βγάζουμε συμπεράσματα

- Τι θεωρεί δεδομένο ο συγγραφέας σχετικά με τα γράμματα και τους φθόγγους της ελληνικής γλώσσας;

## Αξιολογούμε

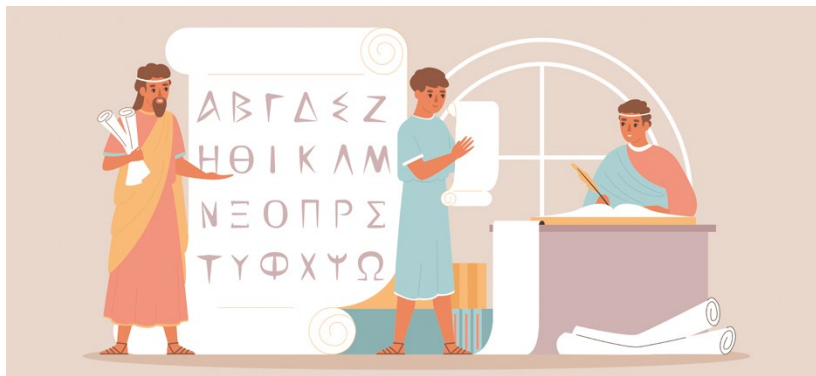
- Τι σας εντυπωσίασε περισσότερο στο κείμενο σε σχέση με την εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας;
- Πώς θα είναι, άραγε, τα ελληνικά του μέλλοντος; Θα είναι διαφορετικά από αυτά που μιλάμε σήμερα; Γιατί;



Μαθαίνουμε περισσότερα για την ιστορική εξέλιξη της Ελληνικής. Δραστηριότητες 1-3 και 9-10.

6. Στη σειρά 8 του κειμένου, συναντάμε το ρήμα *θεωρείται*. Συμβουλευόμαστε την κλίση του και συμπληρώνουμε:

- Γράφουμε το α' ενικό πρόσωπο του ρήματος στον Ενεστώτα: .....
- Γράφουμε το γ' πληθυντικό πρόσωπο του ρήματος στον Ενεστώτα: .....
- Γράφουμε το γ' ενικό πρόσωπο του Αορίστου: .....



Χτίζουμε τη γραμματική μας (ρήματα Β' συζυγίας). Δραστηριότητες 4-8.

**Η επιγραφή του Διπύλου (περίπου 740 π.Χ.)  
– Το αρχαιότερο σωζόμενο κείμενο σε ελληνικό αλφάβητο**

**ΗΟΣ ΝΥΝ ΟΡΧΕΣΤΟΝ  
ΠΑΝΤΟΝ ΑΤΑΛΩΤΑΤΑ  
ΠΑΙΖΕΙ ΤΟ ΤΟΔΕ**

ὅς νῦν ὄρχηστῶν πάντων  
ἀταλώτατα παίζει τῷ τόδε

«ὅποιος ἀπὸ τοὺς χορευτῆς,  
χορεύει πιο ωραία, γι' αὐτὸν  
εἶναι αὐτὸ τὸ ἔπαθλο»

Γεώργιος Μπαμπινιώτης, Κέντρο Λεξικολογίας



Ἡ οἰνοχόη τοῦ Διπύλου.  
Πηγή: Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο



**7. Παρατηρούμε την εικόνα και απαντάμε.**

- Τι είναι το εικονιζόμενο αντικείμενο;
- Γνωρίζουμε ποια ήταν η χρήση του; (για βοήθεια αναζητούμε τη σημασία της λέξης *οινοχόη* στο Λεξικό).



Βίντεο  
Το ελληνικό  
αλφάβητο

**Το Ελληνικό Αλφάβητο**

Η γένεση και πρώτη χρήση του αλφαβήτου καλύπτεται από μυστήριο. Το σίγουρο είναι ότι, πριν πάρει μια μορφή αρκετά κοντινή με αυτή που έχει σήμερα και διαδοθεί στον σύγχρονο κόσμο μέσω των αρχαίων Ελλήνων, θα πρέπει να πέρασε από διάφορα στάδια εξέλιξης. Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωσή του έπαιξαν οι Φοίνικες, από τη γλώσσα των οποίων προέρχονται και τα ονόματα των γραμμάτων (π.χ. το *άλφα* προέρχεται από το *aleph* που στα φοινικικά ήταν η λέξη για το *βόδι*).

Οι αρχαίοι Έλληνες, οι οποίοι είχαν στενές εμπορικές επαφές με τους Φοίνικες, υιοθέτησαν αυτό το σύστημα γραφής γύρω στο 1000 π.Χ., το προσαρμόσαν στη δική τους γλώσσα και έτσι διαμορφώθηκε αυτό που σήμερα ονομάζουμε Ελληνικό Αλφάβητο.

Κείμενο

**2**

**Τόνοι και πνεύματα**

Καθώς περνούσαν τα χρόνια και η προφορά των ελληνικών άλλαζε, οι δάσκαλοι της εποχής του Μεγάλου Αλεξάνδρου (3ος-1ος αι. π.Χ.) επινόησαν έναν τρόπο για να βοηθούν τους μαθητές/τριές τους να διαβάζουν παλιότερα κλασικά κείμενα. Ο τρόπος αυτός ήταν τα σημάδια που βλέπουμε σήμερα στα αρχαία κείμενα. Αυτά είναι οι τόνοι (οξεΐα και περισπωμένη) και τα πνεύματα (ψιλή και δασεία).

Κάθε σύμβολο είχε μία λειτουργία. Για παράδειγμα, η δασεία χρησιμοποιήθηκε για να δείχνει ότι στο σημείο αυτό της λέξης υπήρχε ένας φθόγγος με προφορά παρόμοια με το **h** της αγγλικής γλώσσας, αλλά αυτός έπαψε σταδιακά να προφέρεται μετά τα κλασικά χρόνια.

Κείμενο της συγγραφικής ομάδας

Κείμενο

3

### Κεφαλαία και μικρά γράμματα

Για πολλούς αιώνες μετά την υιοθέτηση του αλφαβήτου η γραφή ήταν αποκλειστικά κεφαλαιογράμματα ή μεγαλογράμματα. Εντούτοις, στις αρχές του 9ου μ.Χ. αι. συντελείται μια σημαντική αλλαγή: η μικρογράμματα γραφή.

Γεώργιος Μπαμπινιώτης, *Το Ελληνικό Αλφάβητο*, Κέντρο Λεξικολογίας.



**8. Αφού διαβάσουμε παραπάνω κείμενα, συμπληρώνουμε Σ (σωστό) ή Λ (λάθος) δίπλα στις προτάσεις.**

- Οι άνθρωποι της κλασικής περιόδου, όταν έγραφαν, έβαζαν τόνους και πνεύματα.
- Τον 5ο π.Χ. οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν τη μικρογράμματα γραφή.
- Τα πνεύματα και οι τόνοι εμφανίζονται την εποχή του Μ. Αλεξάνδρου.

Το σχολείο μας έλαβε φέτος μέρος στον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας Ελληνικής Γλώσσας στις 9 Φεβρουαρίου. Η γιορτή ενθουσίασε τα παιδιά. Έτσι, η δική μας τάξη αποφάσισε να κάνει μία παρουσίαση για την ιστορία της ελληνικής γλώσσας στην εκδήλωση για το τέλος της σχολικής χρονιάς. Χωριζόμαστε, λοιπόν σε 4 ομάδες, ανάλογα με τα ενδιαφέροντά μας και ξεκινάμε!

► **Η ομάδα των επιστημόνων** θα συγκεντρώσει το υλικό που θα χρησιμοποιηθεί στην παρουσίαση. Πολλές ιδέες θα μας δώσει και η ενότητά μας!

► **Η ομάδα των παρουσιαστών** θα ετοιμάσει, με βάση το υλικό των επιστημόνων, την παρουσίασή μας η οποία θα απευθύνεται στους μαθητές και τις μαθήτριες των μικρότερων τάξεων.

► **Η ομάδα των διοργανωτών** θα δημιουργήσει μία αφίσα για να διαφημίσει τη συμμετοχή της τάξης μας στην εκδήλωση και θα συντάξει την πρόσκληση που θα μοιραστεί στα παιδιά των άλλων τάξεων.

► **Η ομάδα των δασκάλων** θα σχεδιάσει ένα γλωσσικό παιχνίδι με λέξεις από διαφορετικές περιόδους της ελληνικής γλώσσας, το οποίο θα μοιραστεί στο κοινό την ημέρα της γιορτής.

## 8.2 Πάμε ένα γλωσσικό ταξίδι στον χρόνο;

Στην υποενότητα αυτή:

- μελετάμε κείμενα από διαφορετικές περιόδους της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας
- μαθαίνουμε λέξεις και το πώς αυτές άλλαξαν στο διάβα του χρόνου
- συγκρίνουμε τις διατροφικές συνήθειες διαφορετικών εποχών



1. Μπορούμε να σκεφτούμε μια άλλη λέξη για το μέρος όπου αγοράζουμε ψωμί, εκτός από τη λέξη **φούρνος**; Θα μας βοηθήσει να φέρουμε στον νου μας ταμπέλες σε φούρνους ή να διαβάσουμε μία απόδειξη αγοράς ψωμιού.



Χρονογραμμή  
Η ιστορία της  
ελληνικής  
γλώσσας



Κείμενο

1

### Το γεύμα του Ηρακλή

**Θεράπαινα:** ὦ φίλταθ', ἦκεις, Ἡράκλεις; δεῦρ' εἴσιθι.  
ἡ γὰρ θεός σ' ὡς ἐπύθεθ' ἦκοντ', εὐθέως  
ἔπεπτεν ἄρτους, ἦψε κατερικτῶν χύτρας  
ἔτνους δὺ' ἢ τρεῖς, βοῦν ἀπηνθράκιζ' ὄλον,  
πλακοῦντας ὦπτα κολλάβους <τ'>. ἀλλ' εἴσιθι.  
**Ηρακλής:** κάλλιστ', ἐπαινῶ.

Αριστοφάνης, *Βάτραχοι*, 503-507 (προσαρμογή)

#### Μετάφραση:

**Υπηρέτρια:** Αγαπημένε Ηρακλή, έφτασες; Έλα μέσα.  
Η θεά, μόλις έμαθε ότι έφτασες, αμέσως έβαλε να ψη-  
θούν ψωμιά, άναψε τις κασαρόλες για δυο ή τρεις  
σούπες, και έψησε ένα ολόκληρο βόδι, έκανε πίτες,  
έκοψε κομμάτι ψωμιού. Αλλά έλα μέσα.

**Ηρακλής:** Πολύ ωραία. Το εκτιμῶ.

Ο **Αριστοφάνης** είναι ο πιο γνω-  
στός και σημαντικός συγγραφέας  
κωμωδιῶν της Αρχαίας Ελλάδας  
που γεννήθηκε και έζησε στην  
**Αθήνα τον 5ο αι. π.Χ.** Οι κω-  
μωδίες του παίζονται στο θέατρο  
πολύ συχνά ακόμα και  
σήμερα.



## 2. Απαντάμε στις ερωτήσεις.

## Εντοπίζουμε πληροφορίες

- Μπορούμε να εντοπίσουμε στο αρχαίο κείμενο δυο λέξεις που σχετίζονται με το γεύμα του Ηρακλή;
- Οι λέξεις που σημειώσαμε έχουν κάποια ομοιότητα με λέξεις της νέας ελληνικής; Ποια είναι η σημερινή τους μορφή;

## Βγάζουμε συμπεράσματα

- Στην προηγούμενη υποενότητα μάθαμε ότι η προφορά της γλώσσας αλλάζει στο πέρασμα του χρόνου. Μπορούμε να πούμε το ίδιο και για τις λέξεις της γλώσσας;

## Αξιολογούμε

- Διαβάζουμε τη μετάφραση του κειμένου. Τι περιελάμβανε η κουζίνα της εποχής;
- Πώς θα χαρακτηρίζαμε τις διατροφικές συνήθειες του Ηρακλή;

3. Διαβάζουμε πάλι το κείμενο «*Το γεύμα του Ηρακλή*» και εντοπίζουμε τις παρακάτω λέξεις στο κρυπτόλεξο.

θεός, άρτους, βουν, χύτρας, επαινώ

Ε	Π	Α	Ι	Ν	Ω	Ξ	Α	Β	Θ
Ο	Υ	Ι	Γ	Α	Ρ	Ν	Τ	Ο	Υ
Ε	Θ	Ε	Ο	Σ	Ν	Π	Ο	Τ	Α
Τ	Ρ	Κ	Σ	Ε	Ο	Α	Ι	Ν	Ρ
Ρ	Τ	Ρ	Υ	Β	Ε	Ε	Μ	Ρ	Τ
Υ	Χ	Υ	Τ	Ρ	Α	Σ	Θ	Ι	Ο
Σ	Α	Τ	Ο	Σ	Π	Ο	Θ	Β	Υ
Ω	Β	Ο	Υ	Ν	Π	Τ	Ε	Β	Σ

Κείμενο

2

## Το ψωμί του Μωυσή

Και λήμψετε σεμίδαλιν και ποιήσετε αυτήν δώδεκα άρτους, δύο δεκάτων ἔσται ὁ ἄρτος ὁ εἶς· και ἐπιθήσετε αὐτοὺς δύο θέματα, ἕξ ἄρτους τὸ ἐν θέμα, ἐπὶ τὴν τράπεζαν τὴν καθαρὰν ἔναντι κυρίου.

Παλαιά Διαθήκη, Λευιτικός 24, 6, 2



Εξερεύνηση  
Το άριστον  
στο σπάτιον

### Μετάφραση:

Και θα πάρετε σιμιγδάλι και θα φτιάξετε με αυτό δώδεκα ψωμιά, με δύο δέκατα για το κάθε ψωμί και θα τα τοποθετήσετε σε δύο μερίδες, έξι ψωμιά η καθεμιά, πάνω στο καθαρό τραπέζι απέναντι από τον κύριο.

Ο Μωυσής είναι από τα σημαντικότερα πρόσωπα της Παλαιάς Διαθήκης. Το κείμενο αυτό αποτελεί μετάφραση από την εβραϊκή γλώσσα στην ελληνική, η οποία έγινε δύο αιώνες πριν γεννηθεί ο Χριστός (περ. 200 με 100 π.Χ.) από 72 ιουδαίους σοφούς.



4. **Λήμψεθε.** Ο τύπος αυτός προέρχεται από το ρήμα λαμβάνω και είναι μέλλοντας. Γνωρίζουμε τη σημασία του; Για να απαντήσουμε, κοιτάζουμε τη μετάφραση του κειμένου «Το ψωμί του Μωυσή».



Χτίζουμε τη γραμματική και το λεξιλόγιό μας (ρήματα λόγιας προέλευσης).  
Δραστηριότητες 1-9.

Κείμενο

3

### Το αγιοζούμι

«Τί μαγειρεύουν σήμερα; Και λένουν «τὸ ἀγιοζούμι»: **καθέζομαι εἰς** τὴν τράπεζαν καὶ **θέτουν** με ἀγιοζούμι, σηκώνω τὸ σκουτέλλιν μου καὶ βλέπω τὸ πινάκιν καὶ γέμει **ὡς** ἄνω θρύμματα καὶ φαίνεται ἀγιοζούμι· νεύω τὸν συψωμίτην μου, **σύρω** τὸν ἐκ τὸ ἱμάτιν, **λέγω** τὸν «τί ἐνὶ τὸ τρώγομεν; καὶ λέγει με «ἀγιοζούμι».

### Μετάφραση:

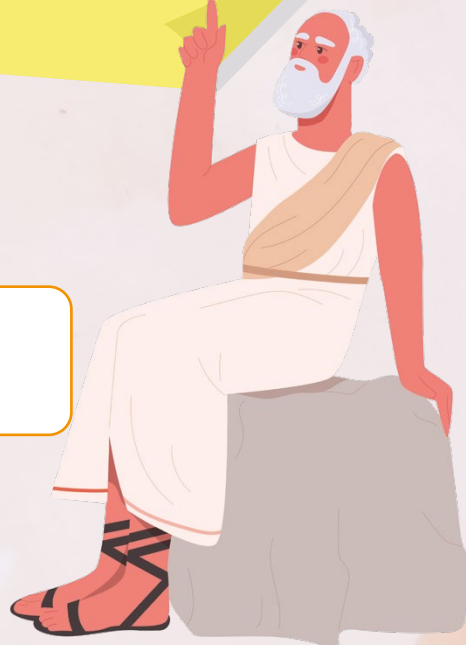
Τι μαγειρεύουν σήμερα; Και μου απαντούν «αγιοζούμι»: κάθομαι στο τραπέζι και βάζουν μπροστά μου αγιοζούμι. Σηκώνω τη γαβάθα μου και βλέπω το ξύλινο πιάτο να γεμίζει μέχρι πάνω με ψίχουλα και να το αγιοζούμι: κάνω νόημα σε αυτόν που τρώγαμε μαζί, τον τραβάω από το ρούχο, τον ρωτάω «τι είναι αυτό που τρώμε;», και μου λέει «αγιοζούμι».

Πτωχοπροδρομικά ποιήματα 220, 379-384

Ο Θεόδωρος Πρόδρομος ή Πτωχοπρόδρομος έζησε τον 12 μ.Χ. αι. Όπως φαίνεται και από το παρατσούκλι του, ήταν ένας φτωχός ποιητής. Έγραψε σατιρικά (με αστείο, δηλαδή, περιεχόμενο) ποιήματα που σκοπό είχαν να εκφράσουν, μεταξύ άλλων, το παράπονό του για τη φτώχεια του.



Κείμενο  
Βυζαντινή  
συνταγή





5. Παρατηρούμε τις λέξεις του κειμένου «*Το αγιοζούμι*» στην αριστερή πλευρά και αντιστοιχίζουμε με τις σημερινές λέξεις στη δεξιά. Θα μας βοηθήσει να διαβάσουμε ξανά τη μετάφραση του κειμένου.

καθέζομαι	σε
είς	τραβάω
σύρω	κάθομαι
λέγω	βάζω
ώς	από
θέτω	λέω

## Κείμενο

## 4

## Το πιλάφι της Ερατώ

Κόπτεις πέντε-έξι κρομμύδια, τα ψήνεις με το νερό καλά, έπειτα βάζεις λάδι και κα-  
 βουρτίζονται, στίβεις τοματόζουμον, το αναμειγνύεις με νερόν, το όλον έως εξ και  
 ήμισυ κουτάλες, βάζεις αλάτι, πιπέρι, το κρομμύδι, να πάρουν μερικές βράσες, καθα-  
 ρίζεις τα σταφιδάκια, τα ρίπτεις να πάρουν ολίγες βράσες, ακολουθως βάζεις το ρύζι  
 (δύο και ήμισυ κουτάλες), το σκεπάζεις και ψήνεται.

Λίζα Μιχελή, *Το Τετράδιο της Ερατώ*, *Η Συμυρναϊκή Κουζίνα (1867-1919)*, Γαλάτεια.



6. *Κόπτεις, όλον, κρομμύδι, ήμισυ, ρίπτεις*. Πώς γράφουμε αυτές τις λέξεις σήμερα; Αφού τις γράψουμε πιο κάτω, συγκρίνουμε:

.....  
 .....

Μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους τον 19ο αιώνα, οι άνθρωποι χρησιμο-  
 ποιούσαν διαφορετικά τα ελληνικά, όταν μιλούσαν, και διαφορετικά, όταν έγραφαν.  
 Ως γραπτή χρησιμοποιούσαν τη γλώσσα παλιότερων εποχών και μάλιστα τη γλώσ-  
 σα που μιλούσαν οι Αρχαίοι. Ανάλογα με τη μόρφωσή τους, λοιπόν, οι άνθρωποι  
 τότε μιμούνταν λιγότερο ή περισσότερο τον τρόπο ομιλίας των αρχαίων Ελλήνων.  
 Έτσι, ακόμα και σήμερα συναντάμε στη νέα ελληνική λέξεις, αλλά και άλλα γλωσσικά  
 στοιχεία, όπως καταλήξεις, με προέλευση από άλλες εποχές. Τα στοιχεία αυτά ονο-  
 μάζονται **λόγια**. Καμιά φορά συνυπάρχουν με νεότερες λέξεις ή καταλήξεις, όπως  
 π.χ. *άρτος-ψωμί, οίνος-κρασί, της πόλεως-της πόλης*.



Χτίζουμε το λεξιλόγιό μας (λόγιας προέλευσης λέξεις). Δραστηριότητα 10.



7. Συμπληρώνουμε τα κενά με λέξεις που παράγονται ή σχετίζονται με το ρήμα κόπω στον σωστό τύπο.

*κοπή, κόβω, διακόπτης, κόψιμο*

- Ο δάσκαλος ..... το χαρτί σε μικρά κομμάτια για να φτιάξουν τα παιδιά κατασκευές.
- Η ..... των δέντρων στο δάσος απαγορεύεται χωρίς άδεια από τις αρμόδιες αρχές.
- Μετά από σκληρή δουλειά στο χωράφι, τα χέρια του ήταν γεμάτα .....
- Πρέπει να αποφεύγει κανείς να αγγίζει ..... του ηλεκτρικού με βρεγμένα χέρια.



8. Συμπληρώνουμε τα κενά με την κατάλληλη λέξη στον σωστό τύπο. Ποιον τύπο επιλέγουμε σε κάθε περίπτωση και γιατί; Αναζητούμε στο Σώμα Νέων Ελληνικών Κειμένων και άλλα παραδείγματα χρήσης των συγκεκριμένων λέξεων και συζητάμε για τις διαφορές τους.

*μανάβικο οπωροπωλείο*

- Στο ..... της γειτονιάς μου βρίσκω πάντα φρέσκα λαχανικά.
- Για να μπορεί να πουλάει κάποιος φρούτα και λαχανικά χρειάζεται ειδική άδεια για .....

*ερυθρός κόκκινος*

- Επέλεξα ένα μπουκάλι ..... κρασί για το δείπνο μας απόψε.
- Ο ..... οίνος έχει πιο πλούσια γεύση και άρωμα από τον λευκό.



Άσκηση πρακτικής  
και εξάσκησης  
**Ομιλείτε  
ελληνικά;**



9. Ξαναγράφουμε στο τετράδιό μας τη συνταγή «Το πιλάφι της Ερατώ» στα νέα ελληνικά βάζοντας τα ρήματα στη συνοπτική προστακτική έγκλιση και σε πρόσωπο β' πληθυντικό, όπου αυτό είναι εφικτό.



Εξερεύνηση  
Φτιάχνουμε  
ομελέτα;



Έχουμε αρχίσει τις προετοιμασίες για το project μας;

#### ► Ομάδα επιστημόνων:

Από πού μπορούμε να αντλήσουμε υλικό για τις παλαιότερες μορφές της ελληνικής γλώσσας;

- Στην ενότητά μας υπάρχουν κείμενα που μας παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες για τις αλλαγές που έγιναν στη γλώσσα μας με το περάσμα των χρόνων. Σε αυτά θα βρούμε και λέξεις ή φράσεις από διαφορετικές περιόδους. Κάποιες τις χρησιμοποιούμε και στις μέρες μας!

- Μπορούμε να επισκεφτούμε ιστοσελίδες, όπως αυτές που ακολουθούν, και να αναζητήσουμε κείμενα, φωτογραφίες και βίντεο:

<https://greek-language.gr> & <https://library.parliament.gr>

#### ► Ομάδα παρουσιαστών:

Έχουμε αρχίσει να σκεφτόμαστε τη μορφή της παρουσίασής μας; Μπορεί να είναι λ.χ. σε powerpoint ή σε slideshow. Συμβουλευόμαστε το ψηφιακό υλικό της ενότητάς μας για ιδέες.

#### ► Ομάδα διοργανωτών:

Έχουμε βρει κάποια σχέδια ή εικόνες που θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε για την αφίσα και τις προσκλήσεις μας;

#### ► Ομάδα δασκάλων:

Έχουμε σκεφτεί κάποιο είδος γλωσσικού παιχνιδιού; Το κρυπτόλεξο που κάναμε σε αυτή την υποενότητα είναι μια καλή ιδέα...

### 8.3

## Τι ξέρουμε για το παρόν και το παρελθόν της γλώσσας μας;

Στην υποενότητα αυτή:

- μαθαίνουμε για το ταξίδι των λέξεων από γλώσσα σε γλώσσα
- ολοκληρώνουμε τις δραστηριότητες για τη συμμετοχή μας στην εκδήλωση



1. Παρατηρούμε τις λέξεις της εικόνας. Σε ποια γλώσσα ανήκουν; Ξέρουμε τι σημαίνουν;



2. Διαβάζουμε το κείμενο και απαντάμε στις ερωτήσεις.

Κείμενο

1

### It's All Greek to me!

Τα ελληνικά απολαμβάνουν μια ιδιαίτερη φήμη. Είναι η παλαιότερη ομιλούμενη και γραπτή γλώσσα στην Ευρώπη και οι απαρχές της μπορούν να ανιχνευθούν πριν από τον ύστερο 8ο π.Χ. αιώνα, όταν ο Όμηρος αφηγούνταν την Ιλιάδα και την Οδύσσεια. Δεν είναι δύσκολο να κατανοήσουμε πώς μια τόσο παλαιά γλώσσα θα επηρέαζε γειτονικούς πολιτισμούς και θα άφηνε το αποτύπωμά της σε πιο πρόσφατες γλώσσες – μεταξύ αυτών και η αγγλική.

5 Στις καθημερινές δραστηριότητές μας, τα ελληνικά μάς περικυκλώνουν. Σκεφτείτε, για παράδειγμα, ένα νοσοκομείο. Όταν περάσουμε την πύλη του, ερχόμαστε αμέσως αντιμέτωποι με ελληνικές λέξεις γραμμένες στο λατινικό αλφάβητο. Οι κλινικές 10 της Παιδιατρικής, της Καρδιολογίας, της Ψυχιατρικής, της Αιματολογίας, της Γυναικολογίας και πολλές άλλες λαμβάνουν την ονομασία τους από τα αρχαία ελληνικά. Και όταν οι γιατροί και οι νοσοκόμοι κάνουν λόγο για «καρδιακή ανακοπή», «φλεβίτιδα» κ.ο.κ., χρησιμοποιούν ρίζες λέξεων που θα γίνονταν κατανοητές στην αρχαία Αθήνα, τη Σπάρτη και την Κόρινθο.

Alexander Tulloch, *It's All Greek to me*, Παπασωτηρίου

- Τι να σημαίνει ο τίτλος του κειμένου; Χρησιμοποιούμε και εμείς κάποια ανάλογη έκφραση;
- Με ποιο παράδειγμα ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι τα ελληνικά έχουν μια ιδιαίτερη θέση;



3. Συμπληρώνουμε τον παρακάτω πίνακα αναζητώντας στο κείμενο τις ελληνικές λέξεις για τις αντίστοιχες αγγλικές.

pediatrics	
psychiatry	
gynecology	
aematology	
cardiology	

Κείμενο του Διδασκαλείου Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών με αφορμή τον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας Ελληνικής Γλώσσας στις 9 Φεβρουαρίου 2024.

## Κείμενο

## 2

## Το ταξίδι των λέξεων

- Δεν δάνεισε μόνο η ελληνική λέξεις στις άλλες γλώσσες. Στη μακρόχρονη ιστορία της δανείστηκε πάρα πολλές λέξεις από τις γλώσσες με τις οποίες ήρθε σε επαφή. Μερικές τις αναγνωρίζουμε ακόμα ως λέξεις ξένης προέλευσης, όπως *χιούμορ*, *ασανσέρ*. Οι περισσότερες, όμως, έχουν ενταχθεί απόλυτα στην ελληνική γλώσσα και οι ομιλητές δεν έχουν ιδέα ότι πρόκειται για δάνεια (*μανάβης*, *μαγαζί*, *κάρο*, *πόρτα*, *σπίτι*, *φούστα*, *παντελόνι*, *κούνια*, *πινέλο*, *μπογιά* κ.ά.). Αυτές οι λέξεις δεν είναι βέβαια ξένες, γιατί η γλώσσα τις δανείστηκε μεν, αλλά τις έχει εντάξει εδώ και αιώνες και τις έχει τροποποιήσει στη μορφή, ώστε να ταιριάζουν περισσότερο με τα ελληνικά και να προφέρονται πιο εύκολα. Δεν χρειάζεται, λοιπόν, να φοβόμαστε για το μέλλον της γλώσσας μας, γιατί η ικανότητά της να αφομοιώνει και να εξελληνίζει τις ξένες λέξεις είναι εντυπωσιακή.

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών



Κείμενο  
Οδηγίες  
δημιουργίας  
αφίσας



#### 4. Αφού διαβάσουμε το κείμενο, απαντάμε στις ερωτήσεις.

- Στο τέλος του κειμένου αναφέρεται πως δεν πρέπει να φοβόμαστε για το μέλλον της ελληνικής γλώσσας.
  - Ποια είναι η απειλή που υπάρχει;
  - Για ποιο λόγο ο/η συγγραφέας την απορρίπτει;



#### 5. «Ο/η συγγραφέας του κειμένου αναφέρει ότι σε δάνειες λέξεις, όπως χιούμορ, ασανσέρ, μπορούμε να αναγνωρίσουμε την ξένη προέλευσή τους, ενώ σε άλλες, όπως σπίτι, πόρτα, δεν μπορούμε. Ποιες διαφορές υπάρχουν μεταξύ τους;



#### Χτίζουμε το λεξιλόγιό μας (γλωσσικά δάνεια). Δραστηριότητες 1-3.

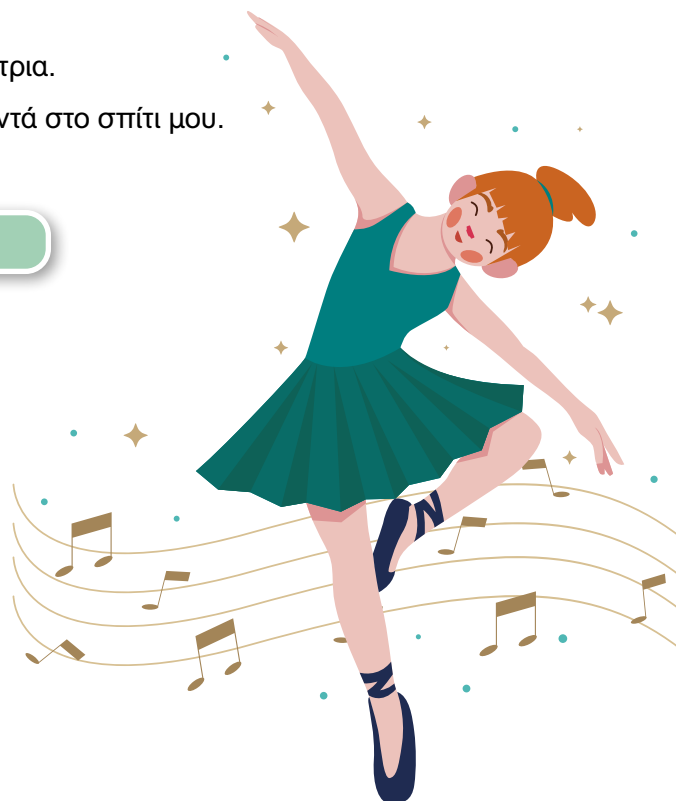


#### 6. Στη σειρά 3 του κειμένου παρατηρούμε τη χρήση του αναφορικού επιρρήματος *όπως*, το οποίο δηλώνει τον τρόπο. Άλλο αναφορικό επίρρημα που χρησιμοποιούμε στα νέα ελληνικά είναι το *όπου*, για να δηλώσουμε τον τόπο. Συμπληρώνουμε τα κενά παρακάτω χρησιμοποιώντας *όπως* ή *όπου*:

1. Πήγα στο πάρκο, ..... συνήθως κάνω τον περίπατό μου το απόγευμα.
2. Η μαγειρική της μαμάς μου είναι ..... αυτή της γιαγιάς μου.
3. Επισκέφτηκα το χωριό μου, ..... περνούσα τα καλοκαίρια μου ως παιδί.
4. Το έβαλα εκεί, ..... το βρήκα.
5. Χορεύει ..... μια επαγγελματίας χορεύτρια.
6. Το σχολείο ..... φοίτησα ήταν πολύ κοντά στο σπίτι μου.



#### Χτίζουμε τη γραμματική μας. Δραστηριότητα 4.





## 7. Διαβάζουμε το κείμενο της πρόσκλησης και απαντάμε στις ερωτήσεις.

- Ποιος προσκαλεί και σε ποια εκδήλωση;
- Με αφορμή ποιο γεγονός έχει δημιουργηθεί η πρόσκληση;
- Πού θα πραγματοποιηθεί η εκδήλωση και ποιος θα είναι ο ομιλητής;
- Θα υπάρχει εισιτήριο;



Κείμενο  
Οδηγίες  
συγγραφής  
προσκλήσεων

Πολλοί άνθρωποι ελληνικής καταγωγής έχουν μεταναστεύσει και ζουν μόνιμα σε διαφορετικές χώρες του κόσμου. Διατηρούν, ωστόσο, σχέσεις με τη χώρα καταγωγής τους, την Ελλάδα, και εξακολουθούν να μιλούν ή να μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα.

**Πρόσκληση**

Στο πλαίσιο της Παγκόσμιας Ημέρας Ελληνικής Γλώσσας  
το Γενικό Προξενείο της Ελλάδας στο Τορόντο  
και η Ελληνική Κοινότητα Τορόντο  
διοργανώνουν διάλεξη με θέμα

**«Οι προοπτικές της Ελληνόγλωσσης Εκπαίδευσης  
στον Καναδά»**

την Παρασκευή 10 Φεβρουαρίου 2023 στις 6:30 μμ  
στο Πολυμενάκειο Πολιτιστικό Κέντρο

Κύριος Ομιλητής  
**Δρ. Θεμιστοκλής Αραβοσιτάς**  
Καθηγητής Πανεπιστημίου Τορόντο

Είσοδος Ελεύθερη



## 8. Συζητάμε στην τάξη για το πώς δημιουργούμε προσκλήσεις. Ποια στοιχεία πρέπει αναγράφονται σε μία πρόσκληση; Θα μας βοηθήσουν και οι οδηγίες που δίνονται σε ψηφιακή μορφή.

**Έφτασε ο χρόνος για την εκδήλωση!**  
Οι ομάδες παρουσιάζουν τη δουλειά τους και ανταλλάσσουν ιδέες με τα παιδιά της τάξης μας.



**9. Τι μάθαμε από την ενότητα 8; Παρατηρούμε την εικόνα και απαντάμε.**

- Ποιο στοιχείο της φωτογραφίας μάς θυμίζει τα παλιότερα ελληνικά;
- Τι σημαίνει αυτό για την παρουσία του γλωσσικού μας παρελθόντος στο σήμερα;
- Υπάρχει κάποια λέξη ξένης γλώσσας στη φωτογραφία; Τι συμπέρασμα βγάζουμε για τη συνύπαρξη του παλιού με το καινούργιο, του ελληνικού με το ξένο;



**10. Αυτά που μάθαμε στην ενότητα 8 μάς έκαναν να αλλάξουμε αυτά που πιστεύαμε για τη γλώσσα μας και την ιστορία της; Αν ναι, τι ήταν αυτό που δεν ξέραμε και μας εντυπωσίασε περισσότερο;**

- ▶ Δημιουργούμε μια λογοτεχνική γωνιά στην τάξη μας και εμπλουτίζουμε τη βιβλιοθήκη μας με βιβλία που είναι γραμμένα σε παλιότερα ελληνικά ή αναφέρονται σε παλιότερες περιόδους της γλώσσας και της λογοτεχνίας μας! Ποιο βιβλίο θα μας άρεσε να διαβάσουμε και γιατί; Πριν επιλέξουμε, εξερευνούμε την ψηφιακή μας βιβλιοθήκη.



Εξερεύνηση  
Ψηφιακή βιβλιοθήκη  
για τη γλώσσα μας σε  
παλιότερες εποχές

Εμμανουήλ Ροΐδης.  
Ιστορία μιας γάτας.  
Βερέτα

Κατερίνα Δημόκα.  
Όμηρος στο πέλαγος.  
Μεταίχιμιο.



*Μνημείο Πεσόντων στο Καλπάκι Ιωαννίνων*

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΑΧΗΤΙΚΗ  
ΠΟΛΕΜΟΥ  
1940 - 41



### 1. Παρατηρούμε την εικόνα.

- Ποιες λέξεις μάς έρχονται στο μυαλό βλέποντας τον ανδριάντα;
- Έχουμε δει αντίστοιχα μνημεία; Αν ναι, πού;



### 2. Ανταλλάσσουμε απόψεις.

- Έχετε ακούσει μαρτυρίες από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο;
- Ποια ήταν τα συναισθήματά σας ακούγοντας τις αφηγήσεις αυτές;



### 3. Ερευνούμε.

- Για ποια ιστορικά γεγονότα της περιόδου αυτής θα θέλαμε να μάθουμε περισσότερα;
- Πού μπορούμε να αναζητήσουμε πηγές για αυτά;



1. Διαβάζουμε το ποίημα του Νικηφόρου Βρεττάκου και απαντάμε στις ερωτήσεις.

Κείμενο

1

## Μάνα και γιος

Στης ιστορίας το διάσελο<sup>1</sup> όρθιος ο γιος πολέμαγε  
κι η μάνα κράταε τα βουνά, όρθιος να στέκει ο γιος της,  
μπρούντζος, χιόνι και σύννεφο. Κι αχολόγαγε<sup>2</sup> η Πίνδος  
σαν να 'χε ο Διόνυσος γιορτή. Τα φαράγγια κατέβαζαν  
τραγουδία κι αναπήδαγαν τα έλατα και χορεύαν  
οι πέτρες. Κι όλα φώναζαν: «Ίτε παιδιάς Ελλήνων...»<sup>3</sup>  
Φωτεινές σπάθες οι ψυχές σταύρωναν στον ορίζοντα,  
ποτάμια πισωδρόμιζαν, τάφοι μετακινιόνταν.

Κι οι μάνες τα κοφτά γκρεμνά σαν Παναγιές τ' ανέβαιναν  
Με τη ευκή στον ώμο τους κατά το γιο παγαίαν  
και τις αεροτραμπάλιζε ο άνεμος φορτωμένες  
κι έλυνε τα τσεμπερία τους κι έπαιρνε τα μαλλιά τους  
κι έδερνε τα φουστάνια τους και τις σπαθοκοπούσε,  
μ' αυτές αντροπατάγανε, ψηλά, πέτρα την πέτρα,  
κι ανηφορίζαν στη γραμμή, όσο που μες στα σύννεφα  
χάνονταν ορθομέτωπες η μια πίσω απ' την άλλη.

Νικηφόρος Βρεττάκος, *Μάνα και γιος*, Τρία φύλλα.

1. διάσελο: το ομαλό κομμάτι που ενώνει δυο κορυφές, ο αυχένας του βουνού

2. αχολογώ-άω: αντιλαλώ, αντηχώ, για ήχους δυνατούς και παρατεταμένους

3. «Ίτε παιδιάς Ελλήνων»: Εμπρός των Ελλήνων γενναία παιδιά [Αισχύλου, *Πέρσες*, στ. 402]

- Ποιες ήταν συνθήκες κάτω από τις οποίες πολεμούσε ο γιος και ποιες δυσκολίες είχε να αντιμετωπίσει η μάνα;
- Το ποίημα έχει δύο strofές. Ποια σκηνή σας συγκινεί περισσότερο; Γιατί;
- Αν προσθέταμε εμείς μία ακόμα stroφή, ποιες εικόνες θα περιλαμβάναμε;

Κατά τη διάρκεια του 1940-1941, ο καιρός υπήρξε για τα ελληνικά στρατεύματα εχθρός πιο φοβερός από τους επιτιθέμενους Ιταλούς. Η επίδραση του καιρού στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο και για τις δύο μεριές ήταν πολύ σκληρή. Ελάχιστες θερμοκρασίες  $-19^{\circ}\text{C}$  και  $-20^{\circ}\text{C}$  καταγράφηκαν στη Μοσχόπολη (επαρχία της Κορυτσάς) σε ύψος 1200 μέτρων. Ο Δεκέμβριος του 1940 ήταν ο ψυχρότερος μήνας του ιστορικού χειμώνα 1940-41...

Θεόδωρος Κολυδάς, Ο παράγων καιρός στο έπος του '40, ιστολόγιο *Μετεωρολογία και κλίμα*



Κείμενο  
Αφιέρωμα  
στην 28η  
Οκτωβρίου



## 2. Διαβάζουμε προσεκτικά το παρακάτω κείμενο.

Κείμενο

2

### Μαρτυρίες από το έπος

Τις ημέρες εκείνες ήμουν έφεδρος ανθυπολοχαγός του Ανεξάρτητου Τάγματος Προκαλύψεως Κονίτσης. Η μέρα αυτή, η 27η Οκτωβρίου του '40, ήταν μια διαφορετική μέρα, το τηλέφωνο δεν σταματούσε καθόλου. Είναι αλήθεια πως όλοι μας στη διμοιρία<sup>1</sup> τη μέρα εκείνη από το πρωί βρισκόμαστε στο πόδι. Ήταν η ώρα 11 τη νύχτα. Ο τηλεφωνητής για μια στιγμή με φωνάζει.

- Κύριε ανθυπολοχαγέ, στο τηλέφωνο.
- Εμπρός! Διμοιρία Καβασιλών, ο ανθυπολοχαγός, φωνάζω από το μικρόφωνο.
- Ναι, κύριε Αρχιμανδρίτη, μου απαντάει. Ταγματάρχης Γίγας στο τηλέφωνο. Χωρίς να προσθέσει τίποτε άλλο μου είπε επί λέξει:
- Αμέσως, κε ανθυπολοχαγέ, να ανοίξετε τα κιβώτια και να μοιράσετε πυρομαχικά στους άνδρες σας».

- Μάλιστα, του απάντησα.

Δεν πέρασε πολλή ώρα και τα πυρομαχικά είχαν μοιραστεί στους άνδρες μου οι οποίοι και τα ταχτοποιούσαν στις φυσιογιοθήκες και τους γυλιούς<sup>2</sup> τους. Εγώ, ύστερα από όλα αυτά, έφυγα σχεδόν 12 η ώρα τα μεσάνυχτα και πήγα στο σπίτι μου. Σε λίγο, έτσι πρόχειρα, ξάπλωσα μήπως μπορέσω και κλείσω μάτι.

- Κύριε ανθυπολοχαγέ! Σας ζητούν στο τηλέφωνο.

- Καθώς λαγοκοιμόμουν, σηκώθηκα, άνοιξα το παράθυρο και ξεχώρισα μέσα στο σκοτάδι τον Ντίνο, στρατιώτη της διμοιρίας, κοντοχωριανό μου κι' από τα καλύτερα παιδιά της διμοιρίας....Εγώ, σε δύο λεπτά, ροβόλησα<sup>3</sup> προς τη διμοιρία. Σε λίγο μιλούσα με τον διοικητή του τάγματος, έναν υπέροχο άνθρωπο και γενναίο αξιωματικό.

- Κύριε Αρχιμανδρίτη, μου είπε επί λέξει, τα πράγματα είναι πολύ δύσκολα, όπως σας έλεγα και ψες. Θα έχουμε πόλεμο με τους γείτονες σήμερα κιόλας. Κατέβασα κι εγώ το ακουστικό και το άφησα στη θέση του. Για μια στιγμή έμεινα ακίνητος, σκεπτικός.

- Ωστε έχουμε πόλεμο, ψιθύρισα. Δεν πρόλαβα να βγω από το γραφείο, και να σου μπροστά μου πολλοί από τους άνδρες μου, που ανυπομονούσαν να μάθουν τι γίνεται.

Νίκος Γιαννόπουλος, Μαρτυρίες από το έπος, εφημερίδα *Μηχανή του χρόνου*



Χρονογραμμή  
Γεγονότα του  
Β' Παγκοσμίου  
Πολέμου

- Ποια προσωπική εμπειρία μάς μεταφέρει ο αντισυνταγματάρχης; Πώς εκφράζεται η ανησυχία του για την ημέρα της 27ης Οκτωβρίου;
- **Αναλαμβάνουμε ρόλους δημιουργούμε διαλόγους. Συνεχίζουμε από το σημείο:** «Δεν πρόλαβα να βγω από το γραφείο, και να σου μπροστά μου πολλοί από τους άνδρες μου, που ανυπομονούσαν να μάθουν τι γίνεται». Τι να έγινε μετά; Κάποιος/α μπορεί να υποδυθεί τον αντισυνταγματάρχη κι άλλοι/ες τους άνδρες που ανυπομονούσαν να μάθουν τι γίνεται.

1. διμοιρία: μικρή ομάδα του στρατού ή της αστυνομίας

2. γυλιός: ο στρατιωτικός σάκος

3. ροβολώ: κατεβαίνω τρέχοντας



### 3. Διαβάζουμε το κείμενο με τίτλο *Η συμβολή των ζώων στο Έπος του '40.*

#### Κείμενο

3

Από την πρώτη στιγμή της κήρυξης του ελληνοϊταλικού πολέμου δεν επιστρατεύθηκαν μόνο φαντάροι, αλλά και χιλιάδες ζώα από τις πόλεις και την ύπαιθρο. Άνθρωποι και ζώα έγιναν αχώριστοι σύντροφοι, μοιράστηκαν κακουχίες, πείνα, ακόμη και τον θάνατο. Η έλλειψη οχημάτων και το δύσβατο έδαφος της Ηπείρου ήταν οι βασικοί λόγοι που χρησιμοποιήθηκαν χιλιάδες ζώα στον ελληνοϊταλικό πόλεμο. Άλογα, γαϊδούρια και μουλάρια έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στο αλβανικό μέτωπο και έπεσαν ηρωικά από βολές ή από τις κακουχίες στο μέτωπο της Αλβανίας. Στα τρένα και στα αμπάρια των πλοίων, άνθρωποι και ζώα φορτώθηκαν μαζί. Ο αποχωρισμός τους ήταν συγκινητικός, αφού έκλαιγαν όχι μόνο οι ιδιοκτήτες που τα αποχωρίζονταν, αλλά και τα ζώα που ήταν δεμένα με τα αφεντικά τους. Στα χιονισμένα βουνά της Αλβανίας, τα ζώα γλιστρούσαν σε χαράδρες, βούλιαζαν στη λάσπη, πέθαιναν από το κρύο ή από την πείνα.

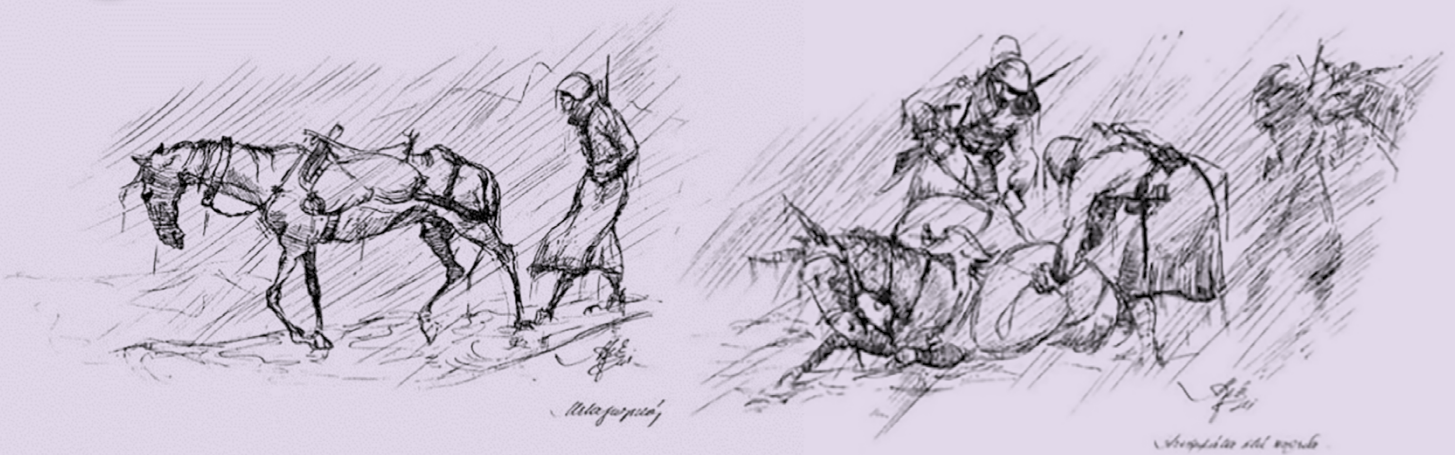


Έπος 1940, Ιστοσελίδα: [www.mixanitouxronou.gr](http://www.mixanitouxronou.gr)

- Πόσο σημαντική ήταν η συμβολή των ζώων στον ελληνοϊταλικό πόλεμο, με βάση το κείμενο;



### 4. Παρατηρούμε προσεκτικά τα σκίτσα του ζωγράφου Αλέξανδρου Αλεξανδράκη.



Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας, Ιστορικό αφιέρωμα για το έπος του '40.

- Ποια γεγονότα διακρίνουμε στα δύο σκίτσα; Μπορούμε να τα περιγράψουμε;
- Τι προσπάθησε να αποτυπώσει με τα συγκεκριμένα σκίτσα ο ζωγράφος; Το πέτυχε;
- Ποια συναισθήματα σάς δημιουργεί το πρώτο σκίτσο και ποια το δεύτερο;

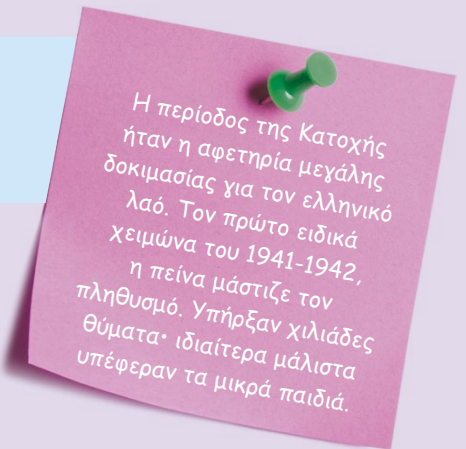
Ο Αλέξανδρος Αλεξανδράκης είναι από τους πρώτους Έλληνες ζωγράφους που αποτύπωσε με την τέχνη του το έπος του '40. Μάλιστα, και ο ίδιος πολέμησε στο αλβανικό μέτωπο.



## 5. Διαβάζουμε μαρτυρίες από τα χρόνια του Πολέμου και συζητάμε για τις συνέπειες των πολέμων στις ζωές των ανθρώπων.

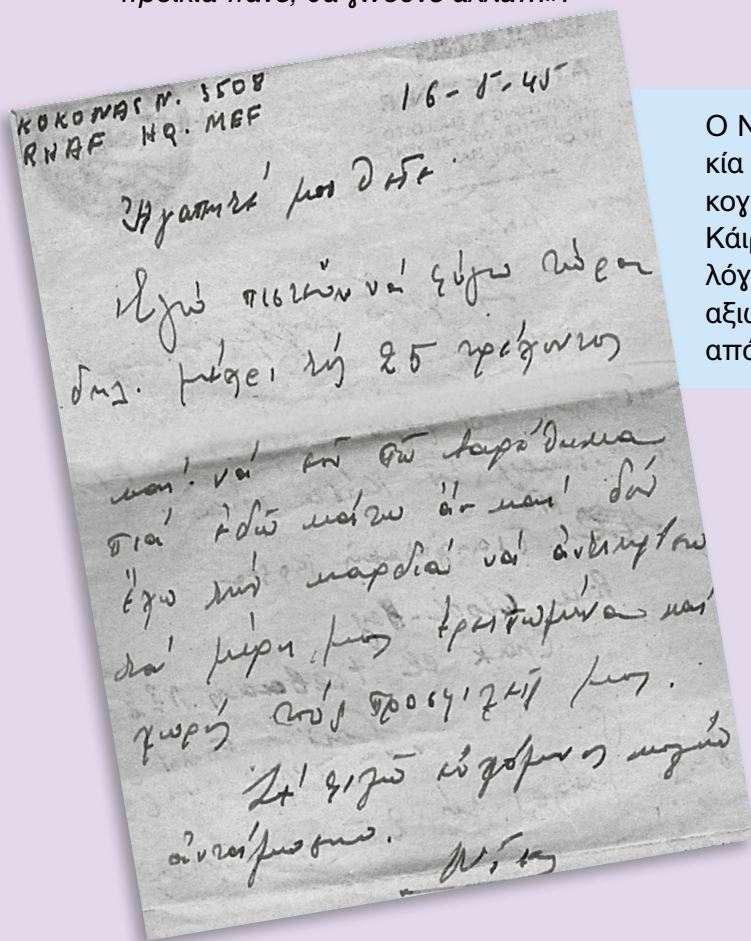
Η γιαγιά (1910-2008) αφηγείται στην εγγονή της τις αναμνήσεις της από την περίοδο της Κατοχής. Το χωριό της, το Γερακάρι, χτισμένο στους πρόποδες του όρους Κέντρος στο Ρέθυμνο, λεηλατήθηκε από γερμανικές δυνάμεις στις 22 Αυγούστου 1944.

...Ήτονε μία πόρτα και τη χτίσανε να μην το καταλάβουνε οι Γερμανοί. Από μέσα είχαμε βάλει εννέα κασέλες με προίκες μέσα κοριτσιών. Έπεσε, όμως βόμβα, κοπελιά μου, πάνω από την τaráτσα και τα κάψανε. Ήρθενε, λοιπόν, ο αδερφός μου ο γιατρός και μου λέει: «Να πάτε να δείτε στο Γερακάρι, εκεί που ήτονε οι κασέλες, εις τη στάχτη ζωγραφισμένες τις δαντέλες σας. Πήγα κι εγώ [είπε ο γιατρός] και το' δα και κάθησα και έκλαιγα σαν κοπέλι. Κι έλεγα τόσο κόποι ήτονε εδώ...». Εμείς θέλε βάλουμε τα κλάματα: «Μην κλαίτε κοπελιές», μας είπε. «Μόνο να βγειτε γερές και να ξεφύγετε των Γερμανών, κι έπειτα τα προικιά πάνε, θα γίνουνε άλλα...».



Η περίοδος της Κατοχής ήταν η αφετηρία μεγάλη δοκιμασίας για τον ελληνικό λαό. Τον πρώτο ειδικά χειμώνα του 1941-1942, η πείνα μάλιστα τον πληθυσμό. Υπήρξαν χιλιάδες θύματα· ιδιαίτερα μάλιστα υπέφεραν τα μικρά παιδιά.

Μαλιά-Γενεράλη Παπαδάκη, Μαρτυρία, 2002



Ο Νίκος Κοκονάς τον Αύγουστο του 1944, σε ηλικία 21 ετών, αναγκάζεται να αποχωριστεί την οικογένειά του και να βρεθεί στη Μέση Ανατολή, στο Κάιρο. Οι Γερμανοί κυνηγούσαν τον πατέρα του, λόγω της αντιστασιακής του δράσης με Βρετανούς αξιωματούχους. Δίπλα βλέπουμε αποσπάσματα από την επιστολή του σε συγγενικά του πρόσωπα.



Βίντεο  
Εικόνες από  
τη γερμανική  
εισβολή και την  
απελευθέρωση



Εξερεύνηση  
Φωτογραφίες  
από το μουσείο  
υπογραφής λήξης  
του Β΄ Παγκοσμίου  
Πολέμου



## 6. Για ποιους λόγους αναγκάζονται, στις μέρες μας, οι άνθρωποι να εγκαταλείψουν τον τόπο τους και να γίνουν πρόσφυγες/προσφύγισες;



## 1. Διαβάζουμε το παρακάτω άρθρο για τον εορτασμό της 28ης Οκτωβρίου.

Πολλοί είναι εκείνοι που ρωτούν: «Γιατί γιορτάζουμε σήμερα την είσοδο στον πόλεμο κι όχι στις 12 Οκτωβρίου την απελευθέρωση, όπως άλλες χώρες του κόσμου. «Στην Ελλάδα γιορτάζουμε την έναρξη του αγώνα του 1821 και την έναρξη του πολέμου του 1940' όχι τα επινίκια<sup>1</sup>. Αυτό σημαίνει ότι οι Έλληνες τιμούν την απόφαση να αντισταθούν περισσότερο από την ίδια τη νίκη. Γιατί οι Έλληνες, είναι λαός που αντιστέκεται και ανατρέπεται αυτούς που τον καταπιέζουν». Αυτή ήταν η θέση-απάντηση του συμβόλου της Αντίστασης, ενός Παρτιζάνου<sup>2</sup> που δεν είναι πια στη ζωή, του Μανώλη Γλέζου, για τις εθνικές μας εορτές.

Εφημερίδα Έθνος, 2023



Ο Μανώλης Γλέζος και ο Απόστολος Σάντας, νεαροί φοιτητές, κατεβάζουν από τον βράχο της Ακρόπολης τη χιτλερική σημαία. Η πράξη τους γίνεται σύμβολο αντίστασης. Ήταν 30 Μαΐου του 1941...

1. επινίκια: εκδηλώσεις εορτασμού μιας νίκης

2. Παρτιζάνος: εθελοντής μαχητής, που δεν ανήκει σε τακτικό στρατό, και αγωνίζεται για τις ιδέες του



**Στο κείμενο διαβάζουμε: «Γιατί οι Έλληνες είναι λαός που αντιστέκεται και ανατρέπεται αυτούς που τον καταπιέζουν». Ποια θεμελιώδη δικαιώματα παραβιάζονται σε έναν πόλεμο και γιατί αντιδρούν οι λαοί; Γνωρίζουμε άλλες πράξεις αντίστασης των λαών;**



## 2. Διαβάζουμε το λογοτεχνικό απόσπασμα και απαντάμε στις ερωτήσεις.

### Όταν έφυγαν τ' αγάλματα

«Την έλεγαν Αθηνά. Ήταν φοιτήτρια αρχαιολογίας. Τη μέρα που είχε κηρυχτεί ο πόλεμος έδινε εξετάσεις. Ο πόλεμος, όμως, την είχε προλάβει. Κι εκείνη είχε σκεφτεί πώς δεν ήταν δυνατόν η πατρίδα να βρίσκεται σε πόλεμο, οι άντρες να φεύγουν για το μέτωπο χωρίς να ξέρουν αν θα γυρίσουν πίσω, κι εκείνη να συνεχίζει τη ζωή της κανονικά, να συνεχίζει να διαβάζει σαν τίποτε να μην είχε αλλάξει.

Έπρεπε να κάνει κάτι. Να πολεμήσει δεν μπορούσε. Δεν χρειάστηκε περισσότερη σκέψη. Το ίδιο κιόλας βράδυ ανακοίνωσε στη μητέρα της πως θα πάει να καταταγεί ως εθελόντρια αδελφή στο μέτωπο».

Αγγελική Δαρλάση, *Όταν έφυγαν τ' αγάλματα*, Μεταίχιμο



Άσκηση  
πρακτικής κι  
εξάσκησης  
**28η Οκτωβρίου**  
**Παιχνίδι**  
**γνώσεων**

- Με ποιον τρόπο η Αθηνά προσέφερε τις υπηρεσίες της στην πατρίδα; Τι ήταν αυτό που την ώθησε να πάρει αυτή την απόφαση;
- Γιατί ήταν τόσο σημαντικό γι' αυτή να συμμετάσχει με οποιονδήποτε τρόπο;

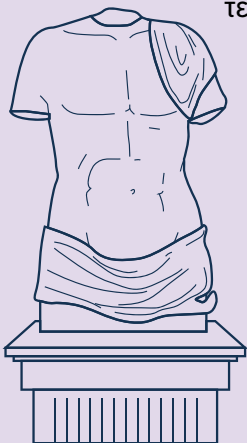


### 3. Διαβάζουμε το άρθρο και το απόσπασμα από το λογοτεχνικό βιβλίο.

#### Στα ίχνη των κλεμμένων της Κατοχής

Η επιχείρηση απόκρυψης είχε ξεκινήσει επίσημα στις 11 Νοεμβρίου του 1940. Εκείνη την ημέρα οι διευθύνσεις όλων των μουσείων είχαν παραλάβει αναλυτικές οδηγίες φύλαξης για να προστατευτούν τα αρχαία. Έτσι και στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο μια επίλεκτη ομάδα αρχαιολόγων, τεχνιτών και εθελοντών ξεκινούσε ένα έργο που διήρκεσε έξι ολόκληρους μήνες. «Η φύλαξη των γλυπτών γινόταν ανάλογα με το μέγεθος και τη σημασία του καθενός. Δεν ήξεραν πόσο χρόνο είχαν στη διάθεσή τους και ήταν εκατοντάδες γλυπτά», εξηγεί ο Κώστας Πασχαλίδης, επιμελητής Αρχαιοτήτων. Τα αγγεία και τα μικρότερα αγάλματα μπήκαν σε κούτες και κρύφτηκαν στα υπόγεια, τα χρυσά κοσμήματα μεταφέρθηκαν σε θησαυροφυλάκια των τραπεζών, ενώ για τα μεγαλύτερα αγάλματα έσκαψαν ορύγματα. Μαρμάρινα αγάλματα, όπως ο τρίμετρος Κούρος του Σουνίου, θάφτηκαν ξανά κάτω από το χώμα.

Μαριάννα Κακαουνάκη, εφημερίδα *Καθημερινή*, 2014



#### Όταν έφυγαν τα αγάλματα

Κάποτε ήταν ένα κορίτσι που είχε ακούσει τα αγάλματα να τραγουδούν, είχε χορέψει μαζί τους στο φως του φεγγαριού, τα είχε δει να δακρύζουν. Επειδή τα αγάλματα τις νύχτες ζωντανεύουν! Η Αγγελίνα το ήξερε καλά αυτό, αφού μεγάλωσε μέσα στο μουσείο σχεδόν. Κι όσοι σχετιζόνταν με το μουσείο, από τους αρχαιολόγους μέχρι τους απλούς εργατές, όλοι μοιράζονταν μια κοινή αγωνία: όλοι προστάτευαν το ίδιο μυστικό, που έμοιαζε να συνοψίζεται σε μία και μόνο φράση: «Να προλάβουμε...».

Αγγελική Δαρλάση, *Όταν έφυγαν τ' αγάλματα*, Μεταίχιμο.



Παρουσίαση  
Τα κρυμμένα  
αγάλματα  
της Κατοχής



### 4. Κάνουμε υποθέσεις, ερευνούμε και μοιραζόμαστε σκέψεις με την τάξη μας!

- Στο υποθετικό σενάριο με βάση το οποίο θα χρειαζόταν να γίνει και πάλι απόκρυψη αρχαιοτήτων, ποιους τρόπους θα προτείνατε;
- Οι πέντε αισθήσεις! Φανταζόμαστε ότι ένα από τα αγάλματα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου ζωντανεύει και χρησιμοποιεί τις πέντε αισθήσεις του για να καταγράψει ό,τι συμβαίνει γύρω του την περίοδο απόκρυψης των αρχαιοτήτων.
- Υπάρχουν συνθήκες-συμβάσεις βάσει των οποίων προστατεύονται οι αρχαιότητες, τα μνημεία και, γενικότερα, οι πολιτιστικοί θησαυροί; Πότε, πού και από ποιους υπογράφηκαν;





5. Μια εικόνα, χίλιες λέξεις... Παρατηρούμε τα μνημεία παραστατικής τέχνης και συζητάμε για τον σκοπό ανέγερσης τέτοιου είδους μνημείων.

Τα μνημεία κουβαλάνε μνήμες του παρελθόντος και πολύτιμα μηνύματα για το παρόν.



Γλυπτό της πετρωμένης Μάνας από το Ιστορικό Μνημείο των ηρωικών και μαρτυρικών Καλαβρύτων, 13 Δεκεμβρίου 1943

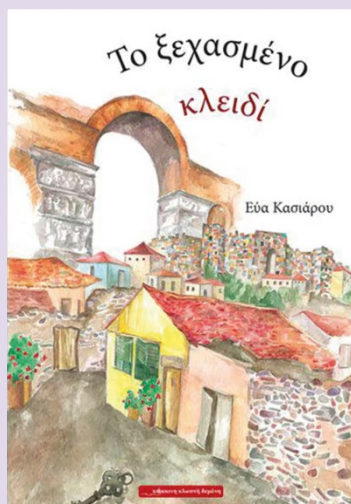


Τα παπούτσια στην όχθη του Δούναβη, Βουδαπέστη Ουγγαρίας. Στη μνήμη των Εβραίων που εκτελέστηκαν από ναζιστικές δυνάμεις, 1944-1945.

Στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η ναζιστική Γερμανία έβαλε σε εφαρμογή το σχέδιο αφανισμού των Εβραίων σε όλες τις χώρες της Ευρώπης (1933-1945). Από τις τραγικότερες στιγμές του πολέμου, το Ολοκαύτωμα των Εβραίων στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης. Ο Ο.Η.Ε ανακήρυξε την 27η Ιανουαρίου ως Διεθνή Ημέρα Μνήμης Θυμάτων του Ολοκαυτώματος.



Τα γεγονότα της ενότητας μέσα από λογοτεχνικά βιβλία. Συμβουλευόμαστε το ΨΜΑ για περισσότερες λογοτεχνικές επιλογές, προτάσεις για επισκέψεις σε μουσεία και τραγούδια για την ιστορική αυτή περίοδο.



Εύα Κασιάρου.  
Το ξεχασμένο κλειδί,  
Κόκκινη Κλωστή Δεμένη.



Άλκη Ζέη.  
Ο μεγάλος περίπατος  
του Πέτρου, Μεταίχιμο.



Μαρούλα Κλιάφα.  
Μια μπαλάντα για τη  
Ρεβέκκα, Πατάκης.



Εξερεύνηση  
Ψηφιακή  
βιβλιοθήκη  
για την 28η  
Οκτωβρίου



Παρουσίαση  
Επισκεπτόμαστε,  
Ακούμε,  
Βλέπουμε

# 17η Νοεμβρίου

«Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος  
δεν θα πάψεις ούτε στιγμή ν' αγωνίζεσαι για την ειρήνη και για το δίκιο».

Τάσος Λειβαδίτης



## 1. Παρατηρούμε την εικόνα.

- Με ποιο γεγονός σχετίζεται η εικόνα;
- Γιατί τα πρόσωπα της εικόνας έχουν τοποθετήσει πανό; Πού βρίσκονται;
- Διαβάζουμε τα λόγια του ποιητή Τάσου Λειβαδίτη παραπάνω. Συμφωνούμε ή διαφωνούμε;



## 2. Τι μας έρχεται στο μυαλό, όταν ακούμε για την εξέγερση στο Πολυτεχνείο;



## 3. Συζητούμε στις ομάδες μας και απαντούμε.

- Γνωρίζουμε ποιες είναι οι διαφορές της δημοκρατίας από τη δικτατορία;
- Γνωρίζουμε αν υπήρξαν και σε άλλες χώρες του κόσμου δικτατορίες; Ποιες είναι οι συνέπειές τους;



1. Διαβάζουμε το ποίημα του Γιάννη Ρίτσου και απαντούμε στις ερωτήσεις:

Κείμενο

1

## Ημερολόγιο μιας βδομάδας

### Αθήνα 16 Νοεμβρίου 1973

Ωραία παιδιά, με τα μεγάλα μάτια σαν εκκλησίες χωρίς στασίδια.  
Ωραία παιδιά, δικά μας, με τη μεγάλη θλίψη των αντρείων,  
Αφήφιστοι, όρθιοι στα προπύλαια, στον πέτρινο αέρα,  
Έτοιμο χέρι, έτοιμο μάτι, – πώς μεγαλώνει  
το μπόι, το βήμα και η παλάμη του ανθρώπου;

### 17 Νοεμβρίου

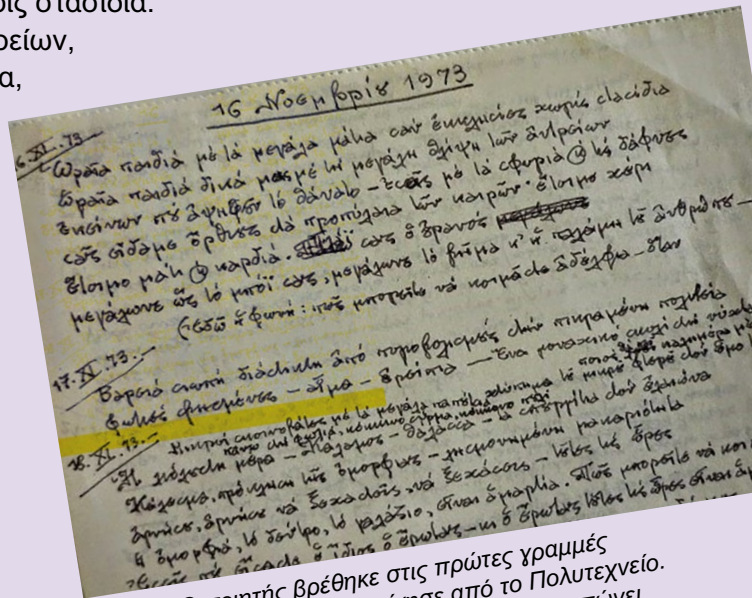
Βαρεία σιωπή, διάτρητη απ' τους πυροβολισμούς,  
πικρή πολιτεία,  
αίμα, φωτιά, η πεσμένη πόρτα, ο καπνός, το ξύδι-  
ποιος θα πει: περιμένω απ' το μέσα μαύρο;  
Μικροί σκοινοβάτες με τα μεγάλα παπούτσια  
μ' έναν επίδεσμο φωτιά στο κούτελο  
κόκκινο σύρμα, κόκκινο πουλί,  
και το μοναχικό σκυλί στ' αποκλεισμένα προάστια  
ενώ χαράζει η χλωμότερη μέρα πίσω  
απ' τα καπνισμένα αγάλματα  
κι ακούγεται ακόμη η τελευταία κραυγή διαλυμένη  
στις λεωφόρους.  
Πάνω απ' τα τανκς, μέσα στους σκόρπιους πυροβολισμούς  
πώς μπορείτε λοιπόν να κοιμάστε;

Γιάννης Ρίτσος, *Γίνεσθαι*, Κέδρος (απόσπασμα)

- Πώς εκφράζει ο ποιητής τη συγκίνησή του για τη γενναιότητα των φοιτητών και των φοιτητριών;
- Στη 2η στροφή εντοπίζουμε ακουστικές και οπτικές εικόνες. Ποιος είναι ο ρόλος τους;
- Πού απευθύνεται ο ποιητής στον τελευταίο στίχο; Τι τον κάνει να αγανακτεί;

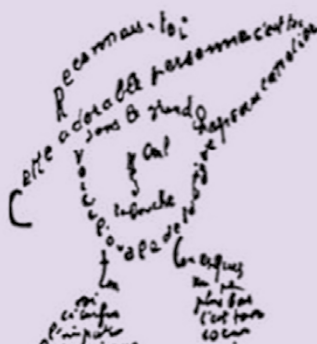


2. Φτιάχνουμε ένα καλλιγράφημα στο τετράδιό μας, για να αποδώσουμε όσα μας συγκίνησαν στο ποίημα.



Ο ποιητής βρέθηκε στις πρώτες γραμμές της διαδήλωσης που ξεκίνησε από το Πολυτεχνείο. Το «Ημερολόγιο μιας βδομάδας» αποτυπώνει πώς ο ποιητής βίωσε τα γεγονότα.

Τα καλλιγράφημα  
είναι ποιήματα  
γραμμένα με τέτοιο  
τρόπο, ώστε οι στίχοι  
να σχηματίζουν μια  
συγκεκριμένη εικόνα.



S  
A  
LUT  
M  
O  
N  
D  
E  
DONT  
JE SUIS  
LA LAN  
GUE É  
LOQUEN  
TE QUE SA  
BOUCHE  
O PARIS  
TIRE ET TIRERA





3. Εντοπίζουμε στο διαδίκτυο το βίντεο στο οποίο ο Γιάννης Ρίτσος απαγγέλλει ολόκληρο το ποίημά του: «Ημερολόγιο μιας βδομάδας». Ποια τα συναισθήματά μας από την απαγγελία του ποιητή;



Βίντεο  
Ταινία-αφιέρωμα  
ΕΡΤ στο  
Πολυτεχνείο

Περισσότερες πληροφορίες για τα γεγονότα:



Εικόνα  
Η εξέγερση του  
Πολυτεχνείου  
μέσα από σπάνιες  
φωτογραφίες



4. Διαβάζουμε το απόσπασμα που ακολουθεί και προσπαθούμε να εντοπίσουμε το γεγονός στο οποίο μπορεί να αναφέρεται η ιστορία.

Κείμενο

2

## Ο Φωκίων δεν ήταν ελάφι

Ο Φωκίων δάγκωσε τα χείλη του. Κάτι ακόμα ήθελε να καταλάβει. «Καλά... Ο Μήτσος φτιάχνει το ψωμί που τρώμε, ο Τάσος καθαρίζει τις αυλές και τους δρόμους μας... Η Ελεονόρα κάνει τις ενέσεις για να μας πέσει ο πυρετός... Εσύ και η μητέρα τι καλό κάνετε στους άλλους με το να τους διδάσκετε τα γράμματα;».

Ο Δάσκαλος ανάσανε βαθιά. Η φωνή του έγινε σοβαρή. «Τους μαθαίνουμε... Σας μαθαίνουμε να διαβάζετε... Κι όποιοι ξέρουν να διαβάζουν ξέρουν και να σκέφτονται!»

«Κι όταν σκεφτόμαστε... Τότε;...». Κάτι περισσότερο αναζητούσε να μάθει το αγόρι.

«Τότε μπορούμε να ελπίζουμε πως μια μέρα θα ζούμε...» – στιγμούλα μόνο δίστασε ο Δάσκαλος, κι αμέσως μετά με σταθερή φωνή πρόσθεσε: «...ελεύθεροι!». Και κοίταξε με τρυφερότητα τον γιο του. Πίσω από τα βλέφαρά του, όμως, μια σκιά είχε κουρνιαδίσει.

Ο Φωκίων πλησίασε την πόρτα και ετοιμάστηκε να βγει στον κήπο. Μα κάτι πρέπει να του πέρασε από τον νου και στράφηκε προς τον πατέρα του.

«Και τα ζώα, που, ενώ μπορούν και μιλάνε, δεν ξέρουν να διαβάζουν... Αυτά δεν σκέφτονται;»

Ο Δάσκαλος χαμογέλασε.

«Οι άνθρωποι παίρνουμε τη γνώση από τη Μάθηση. Τα ζώα την παίρνουν από τη Φύση!»

Ο Φωκίων δεν ήταν βέβαιος αν όλα αυτά τα είχε καταλάβει. Μα δεν ρώτησε τίποτε άλλο. Βγήκε έξω. Στον δρόμο...

Κι εκεί προς το τέλος του δρόμου διέκρινε το μεγάλο σπίτι όπου ζούσαν οι Άρχοντες της Παλιάς Οικογένειας – άγριοι άνθρωποι. Κατσούφηδες και ακατάδεχτοι δείχνανε, όποτε τύχαινε να βγούνε από το μεγάλο τους το σπιτικό, για να επιθεωρήσουν τα χωράφια και τα υποστατικά με τα ζώα.

Πάνω στη στέγη αυτού του μεγάλου σπιτιού, ο Φωκίων πρόσεξε τους Γύπες που είχαν γαντζωθεί, με τα σκληρά νύχια τους, στα κεραμίδια και με τα ράμφη ξύνανε τις φτερούγες τους – άγρια πουλιά.

Ο Φωκίων είχε ακόμα μέσα στ' αυτιά του τις κουβέντες του πατέρα του – μια μέρα θα ζούμε ελεύθεροι!

Ανατρίχιασε. Και πήρε να τρέχει προς την αντίθετη μεριά του δρόμου.

Ήταν –τότε– γύρω στα έξι του χρόνια. Κάπου τόσο.

Μάνος Κοντολέων, *Ο Φωκίων δεν ήταν ελάφι*, Πατάκη.



- Γιατί ο συγγραφέας επιλέγει να αφηγηθεί μια ιστορία με ανθρώπους και ζώα;
- Ποια είναι τα πρόσωπα της ιστορίας; Τα χωρίζουμε σε δύο «αντίπαλες ομάδες».
- Με ποιους τρόπους ο συγγραφέας δημιουργεί συμπάθειες ή αντιπάθειες προς μία συγκεκριμένη «ομάδα»; Με ποιες λέξεις;



5. «Τους μαθαίνουμε... Σας μαθαίνουμε να διαβάζετε... Κι όποιοι ξέρουν να διαβάζουν ξέρουν και να σκέφτονται!». Τι, κατά τη γνώμη σας, θέλει να εκφράσει ο συγγραφέας; Πώς μπορεί να σχετίζεται η μάθηση και η σκέψη με την ελευθερία;



6. Μαθαίνουμε περισσότερα για την εξέγερση στο Πολυτεχνείο, επιλέγοντας μια από τις πιο κάτω εργασίες:

- Βρίσκουμε φωτογραφικό υλικό για τα γεγονότα της εξέγερσης και φτιάχνουμε μια αφίσα.
- Αναζητούμε ανθρώπους που συμμετείχαν στα γεγονότα και πραγματοποιούμε συνεντεύξεις. Τι θα τους ρωτούσαμε;
- Δημιουργούμε εικονογραφημένες ιστορίες επιλέγοντας τα κεντρικά πρόσωπα της αφήγησής μας: Τι θα έκαναν; Τι θα ένιωθαν;



Ηχητικό  
Ο εκφωνητής  
του Πολυτεχνείου



Άσκηση πρακτικής  
κι εξάσκησης  
Πολυτεχνείο...  
ακονίζω τις γνώσεις μου



Χρονογραμμή  
Τα γεγονότα του  
Πολυτεχνείου  
μέσα από παιχνίδι



7. Παρατηρούμε τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων της εποχής. Συζητούμε στην ομάδα μας πώς παρουσιάστηκαν τα γεγονότα του Πολυτεχνείου στον Τύπο. Ποια κοινά σημεία διακρίνουμε; Ποιες διαφορές;





8. Διαβάζουμε το παρακάτω απόσπασμα και το συγκρίνουμε με το «Ο Φωκίων δεν ήταν ελάφι».

Κείμενο

3

### Ένας πολίτης ελεεινής μορφής

Ωστόσο, οι μηχανές μήτε από ιστορία ξέρουν, μήτε από καρδιά. Οι ερπύστριες γύρισαν. Το άγριο τέρας, αναποδογύρισε τη γυναίκα, σκαρφάλωσε στο πεζοδρόμιο. Τα παιδιά, αλύγιστα, τραγουδούσαν ασταμάτητα μπροστά του, σκαρφαλωμένα σαν άγγελοι Θεού απάνω στα κάγκελα της πύλης. Μαζί τους πάντα κι εκείνος κι οι δυο του γιοι.

Το τέρας μούγκρισε, πήρε φόρα, όρμησε. Η πύλη γκρεμίστηκε στο λεφτό, έγινε άμορφος σωρός, τσιμέντα, χώματα, σίδερα. Ο όλεθρος κι ο θάνατος πέρασαν από πάνω αδάκρυτοι.

Με την αύριο, όταν οι δυνάμεις της «εξουσίας» καθάριζαν τον τόπο της σφαγής απ' τα αίματα και τις άλλες ακαθαρσίες, βρήκαν μες στο σωρό ένα κομμάτι ξεσκισμένο σακακιού, με μια ανοιχτή τσέπη να χάσκει μπροστά στα βαριεστημένα τους μάτια. Μέσ' απ' αυτήν την τσέπη ξεμύτιζε ένα βρώμικο χαρτί. Το τράβηξαν, το εξέτασαν. Διάβασαν τούτα τα γράμματα, με μολύβι:

*Καταγγέλλω*

*Καταγγέλλω τον εαυτό μου, που δεν ξύπνησα πιο μπροστά, που δεν ξεσηκώθηκα πιο μπροστά, ν' αντισταθώ στη βία και στον τρόμο.*

*Καταγγέλλω τον εαυτό μου, που υπήρξα ένας πολίτης ελεεινής μορφής.*

Τάκης Χατζηαναγνώστου, Ένας πολίτης ελεεινής μορφής, Ιδιωτική έκδοση



#### Απαντάμε στις ερωτήσεις.

- Ποια είναι τα πρόσωπα της ιστορίας; Είναι τα ίδια πρόσωπα με αυτά που συναντήσαμε στο κείμενο: «Ο Φωκίων δεν ήταν ελάφι»; Πώς παρουσιάζονται;
- Ποια καινούρια στοιχεία για την εξέγερση των φοιτητών και των φοιτητριών παρουσιάζονται στο απόσπασμα; Τα εντοπίζουμε στο κείμενο.



#### Συζητάμε στην τάξη και:

- Εντοπίζουμε το σημείο του κειμένου όπου περιγράφεται ο «πολίτης ελεεινής μορφής». Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του και ποια από αυτά είναι ενός δημοκρατικού πολίτη;
- Αλλάζουμε τον αφηγητή του κειμένου «Ένας πολίτης ελεεινής μορφής», έτσι που η ιστορία να δίνεται μέσα από διαφορετική οπτική γωνία ενός μέλους των δυνάμεων ασφαλείας της δικτατορίας.
- Αλλάζουμε την ιστορία: Το ταγκ υπό την πίεση του πλήθους υποχώρησε και δεν κινήθηκε προς την πύλη του Πολυτεχνείου. Τι θα μπορούσε να είχε συμβεί;



1. Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης εκφράζει την άποψη για το καθεστώς της Δικτατορίας που επιβλήθηκε στην Ελλάδα στις 21 Απριλίου 1967, μιλώντας από το μικρόφωνο του βρετανικού σταθμού BBC.

«Κλείνουν δύο χρόνια που μας έχει επιβληθεί ένα καθεστώς ολωσδιόλου αντίθετο με τα ιδεώδη για τα οποία πολέμησε ο κόσμος μας και τόσο περιλάμπρα ο λαός μας στον τελευταίο παγκόσμιο πόλεμο. Είναι μια κατάσταση υποχρεωτικής νάρκης όπου, όσες πνευματικές αξίες κατορθώσαμε να κρατήσουμε ζωντανές, με πόνους και με κόπους, πάνε κι' αυτές να καταποντιστούν μέσα στα ελώδη στεκάμενα νερά. Δεν θα μου ήταν δύσκολο να καταλάβω πως τέτοιες ζημιές δεν λογαριάζουν παρά πολύ για ορισμένους ανθρώπους».



Εντοπίζουμε στο διαδίκτυο και ακούμε όλη την ομιλία του Γ. Σεφέρη. Σχολιάζουμε το περιεχόμενό της και το ύφος του ποιητή.

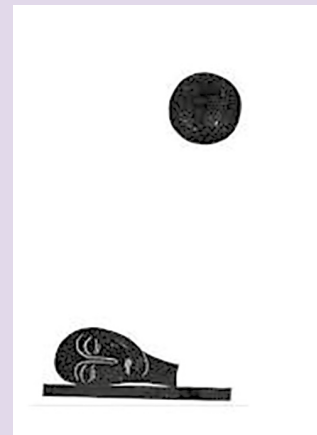


2. Η τέχνη μάς μιλά και μας μεταφέρει μηνύματα για τα γεγονότα του Πολυτεχνείου. Πιο κάτω βλέπουμε έργα από δύο γνωστούς χαρακτες, τη Βάσω Κατράκη (πετρογραφία) και τον Τάσσο, κατά κόσμον Αναστάσιο Αλεβίζο (ξυλογραφία). Παρατηρούμε προσεκτικά τα έργα αυτά και συζητούμε στην ομάδα μας.

- Ποια συναισθήματα μάς δημιουργούν τα δύο έργα;
- Ποια σχέση έχουν με τα γεγονότα του Πολυτεχνείου;
- Τι μπορεί να είδαν αυτά τα μάτια; Φτιάχνουμε τη δική μας σύνθεση κολάζ, με φωτογραφίες για όλα όσα μπορεί να είδαν αυτά τα μάτια.



Οργισμένες μάνες,  
ξυλογραφία, Τάσσο



Μνήμη Ελή, πετρογραφία,  
Κατράκη Βάσω



3. Αναζητούμε τραγούδια για την εξέγερση του Πολυτεχνείου, όπως το «Οι πρώτοι νεκροί» (στίχοι: Αλέκος Παναγούλης, μουσική: Μίκης Θεοδωράκης), και φτιάχνουμε ένα μουσικό αφιέρωμα.



4. Υπήρξαν άλλα κινήματα την εποχή εκείνη που πάλευαν για τις ίδιες αξίες όπως οι φοιτητές και οι φοιτήτριες στην Ελλάδα; Αναζητούμε σχετικές πληροφορίες (λ.χ. για τον Μάη του 1968, το Κίνημα για την Ειρήνη κ.ά.) και κάνουμε μια παρουσίαση στην τάξη σε μορφή poster.



Κινητοποιήσεις Γάλλων φοιτητών και φοιτητριών τον Μάιο του 1968



5. Παρακολουθούμε απόσπασμα από την ταινία του Δημήτρη Μακρή «Εδώ Πολυτεχνείο», με αφήγηση του Αλέξανδρου Παναγούλη.

- Τι οδήγησε το φοιτητικό κίνημα στο να ξεσηκωθεί εναντίον της δικτατορίας;
- Τι μας συγκλονίζει περισσότερο σε αυτήν την ταινία;
- Ποια είναι η σημασία του αγώνα των φοιτητών και των φοιτητριών;



Βίντεο  
«Εδώ  
Πολυτεχνείο»  
(απόσπασμα  
ταινίας)



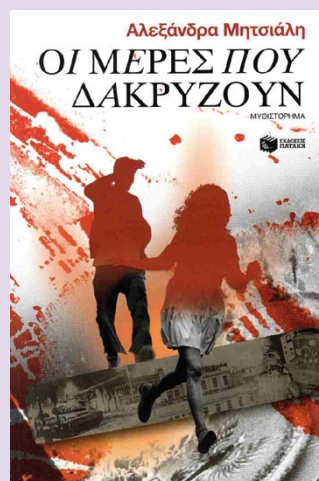
Προσεγγίζουμε τα γεγονότα του Πολυτεχνείου μέσα από τη λογοτεχνία.



Εξερεύνηση  
Ψηφιακή  
βιβλιοθήκη  
για το  
Πολυτεχνείο



Βούλα Μάστορη.  
Κάτω απ' την καρδιά της,  
Πατάκη



Αλεξάνδρα Μησιάλη,  
Οι μέρες που δακρύζουν,  
Πατάκη



Μαρίζα Ντεκάστρο,  
2651 Ημέρες Δικτατορίας,  
Μεταίχμιο

# Χριστούγεννα



- Στο άκουσμα της λέξης *Χριστούγεννα*, ποιες εικόνες μάς έρχονται στο μυαλό;
- Ποια συναισθήματα μάς κατακλύζουν τις γιορτινές μέρες των Χριστουγέννων;
- Ποιες αισθήσεις, γεύσεις, ακούσματα έχουμε συνδέσει με τη μεγάλη γιορτή της Χριστιανοσύνης; Συμπληρώνουμε ατομικά τις προτάσεις με βάση τις εμπειρίες μας.



*Εκπαιδευτικό Παιχνίδι  
Μετράμε αντίστροφα  
για τα Χριστούγεννα!*

βλέπω .....

ακούω .....

μυρίζω .....

γεύομαι .....

αγγίζω .....

**...που  
Χριστούγεννα  
σημαίνει!**

## Αναζητώντας το μήνυμα των Χριστου- γέννων



### 1. Μελετάμε το Κοντάκιο και συζητάμε στην τάξη.

Το παρακάτω ποίημα αποτελεί έναν από τους πιο γνωστούς ύμνους των Χριστουγέννων. Γράφτηκε από τον Ρωμανό τον Μελωδό (6ο αι. μ.Χ.) που θεωρείται ο μεγαλύτερος ποιητής της βυζαντινής περιόδου. Την ποίησή του διακρίνουν οι ζωντανές εικόνες και το λιτό ύφος.



Ηχητικό  
Κοντάκιο  
Χριστουγέννων

*Η Παρθένος σήμερον,  
τον υπερούσιον τίκτει,  
και η γη το Σπήλαιον, τω απροσίτω προσάγει.  
Άγγελοι μετά Ποιμένων δοξολογούσι.  
Μάγοι δε μετά αστέρος οδοιπορούσι.  
Δι' ημάς γαρ εγεννήθη, Παιδίον νέον,  
Ο προ αιώνων Θεός.*

Η Παναγία σήμερα φέρνει στον κόσμο  
τον Άκτιστο Θεό  
και η γη το σπήλαιο παρέχει στον Απρόσιτο.  
Άγγελοι μαζί με τους Βοσκούς δοξολογούν  
και Μάγοι μαζί με το άστρο οδοιπορούν,  
επειδή για εμάς γεννήθηκε (ως) Νέο Παιδί  
ο Άχρονος Θεός.

- **Άκτιστος, Απρόσιτος, Άχρονος:** Πώς αντιλαμβανόμαστε αυτούς τους χαρακτηρισμούς για το Θείο Βρέφος; Αναζητούμε στο Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής την ερμηνεία τους.
- Ποιες εικόνες γεννά η ανάγνωση/ακρόαση του ύμνου; Επιλέγουμε μία από αυτές και την αποτυπώνουμε εικαστικά με όποια τεχνική θέλουμε: ζωγραφική, σκίτσο, κολάζ, τρισδιάστατη κατασκευή ή ακόμη και ψηφιακή δημιουργία.
- Μαθαίνουμε πώς απεικονίζεται η Γέννηση του Χριστού στη ζωγραφική, μελετώντας την εικόνα.



Εξερεύνηση  
«Η Γέννηση  
του Χριστού»,  
εικόνα του Αντρέι  
Ρουμπλιόφ



### 2. Διαβάζουμε το κείμενο για το μήνυμα των Χριστουγέννων.

## Χριστούγεννα: γιορτές χαράς αλλά και... ενδοσκόπησης

Τα Χριστούγεννα είναι μια γιορτή με έντονο θρησκευτικό στοιχείο. Τις ημέρες αυτές κυριαρχεί η αίσθηση μιας «γέννησης», καθώς και μια νότα χαράς, δημιουργίας και αισιοδοξίας. Οι ημέρες των Χριστουγέννων μπορεί να βιώνονται διαφορετικά από διαφορετικούς ανθρώπους με διαφορετικές ιστορίες ζωής. Βλέπουμε συνανθρώπους μας να νιώθουν χαρά, μελαγχολία ή να κρατούν τη μαγεία ζωντανή για τα αγαπημένα τους πρόσωπα.

Τέτοιες μέρες συνηθίζουμε να χαρίζουμε δώρα στα αγαπημένα μας πρόσωπα και γενικότερα είμαστε πιο γενναιοδωροι με τον συνάνθρωπό μας. Τα δώρα δεν κρίνονται από την ανταλλακτική τους αξία και δε δίνονται πάντα για την καλή συμπεριφορά που κάποια ή κάποιος επέδειξε. Προσφέρονται από καρδιάς και δείχνουν την αγάπη και το ενδιαφέρον μας.



Τα Χριστούγεννα έχουν μια ιδιαιτερότητα σε σχέση με τις άλλες γιορτές. Σηματοδοτούν το τέλος του χρόνου και αναπόφευκτα πυροδοτούν ενδοσκοπήσεις και απολογισμούς: Τι έγινε και τι απομένει να γίνει; Τι καταφέραμε και ποιους νέους στόχους θέτουμε για τον νέο χρόνο;

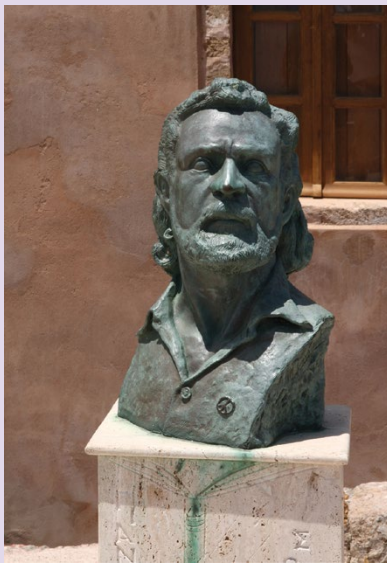
Αυτά τα Χριστούγεννα χαρίστε σε όσους αγαπάτε το πιο «ακριβό» δώρο: τον χρόνο και την ουσιαστική παρουσία σας. Απολαύστε την κάθε στιγμή με τρόπο αυθεντικό, απλό και άμεσο. Ίσως εδώ κρύβεται το βαθύτερο νόημα των Χριστουγέννων. Και ίσως θα ήταν βοηθητικό να θυμόμαστε όλοι κι όλες ότι η αγάπη και η χαρά έχουν μια ιδιαιτερότητα: Πολλαπλασιάζονται κάθε φορά που διαιρούνται!

ιστοσελίδα *Το Χαμόγελο του Παιδιού*, 2022

- Βιώνουμε όλοι οι άνθρωποι με τον ίδιο τρόπο τις γιορτές των Χριστουγέννων; Ποιο είναι το πιο «ακριβό» δώρο που μπορούμε να χαρίσουμε τα Χριστούγεννα σε αυτούς/αυτές που αγαπάμε;

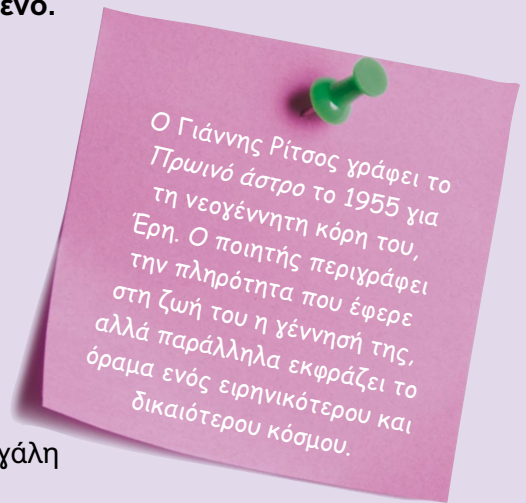


### 3. Διαβάζουμε απόσπασμα από το *Πρωινό άστρο* του Γιάννη Ρίτσου και συζητάμε για τον τρόπο που σχετίζεται με το παραπάνω κείμενο.



Κάνε, καλέ θεούλη,  
να 'χουν όλα τα παιδάκια  
ένα ποταμάκι γάλα  
μπόλικα αστεράκια  
μπόλικα τραγουδία.  
Κάνε, καλέ θεούλη,  
να 'ναι όλοι καλά  
έτσι που και μεις  
να μη ντρεπόμαστε  
για τη χαρά μας.  
Άλλη χαρά δεν είναι πιο μεγάλη  
απ' τη χαρά που δίνεις.  
Να το θυμάσαι, κοριτσάκι.

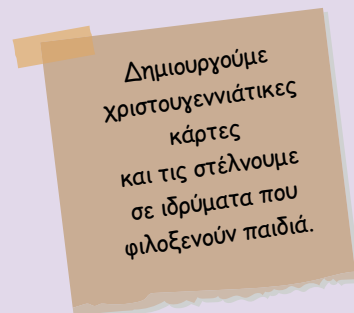
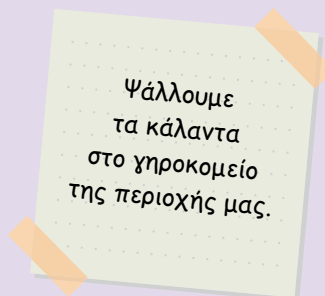
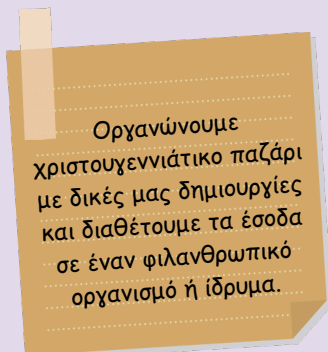
Γιάννης Ρίτσος, *Πρωινό άστρο*, Κέδρος (απόσπασμα)



- Το απόσπασμα αποτελεί την προσευχή ενός παιδιού προς τον Θεό. Τι είναι αυτό που ζητά; Ποια είναι η μεγαλύτερη χαρά που μπορεί να βιώσει ένας άνθρωπος;



### 4. Σκεφτόμαστε τρόπους για να χαρίσουμε αυτά τα Χριστούγεννα χαρά στους συνανθρώπους μας που περισσότερο το έχουν ανάγκη.



## Βιώνοντας την παράδοση



5. Διαβάζουμε για τις Φωτιές της Φλώρινας, ένα πανάρχαιο έθιμο που διατηρεί ως τις μέρες μας τους ισχυρούς συμβολισμούς του...

Κείμενο

1

Η φωτιά που θ' ανάψουμε τα μεσάνυχτα πρέπει να 'ναι η καλύτερη και μεγαλύτερη σ' όλη τη Φλώρινα. Ν' ακουστεί η γειτονιά μας.

Τα παιδιά πηγαίνουν στο δάσος που ζώνει την πόλη, σπλισμένα σαν αστακοί με σχοινιά, τσεκούρια, σύρμα. Κι αν δεν έχουν, με τα χέρια. Ποιος λογαριάζει τέτοια ώρα το τσίμπημα των βελονιών των κέδρων! Όσο για τη μεταφορά, τι κι αν μας πιάσει η νύχτα; Τι κι αν ακούς τους λύκους ή τα τσακάλια λίγο παρ' εκεί από σένα; Τώρα όλα είναι χαρούμενα. Και ζώα και φύση κι εμείς.

Τα κέδρα αποθηκεύονται σε σίγουρο μέρος. Αυλές ή παλιόσπιτα. Μα τώρα πρέπει να μαζευτούν και ξύλα. Τον μήνα αυτόν οι νοικοκυραίοι έχουν πολλά ξύλα, καθώς ο χειμώνας είναι βαρύς στη Φλώρινα. Κι ακούς τα βραδάκια τα παιδιά της γειτονιάς να τραγουδούν ισότονα και ρυθμικά: «Ξύλα για κάλαντα». Πόσοι ομηρικοί αγώνες δεν έγιναν για τη συγκέντρωσή τους; Μα και καβγάδες ομηρικοί για τη διαφύλαξη και σωτηρία της σοδειάς. Γιατί κάθε γειτονιά κοιτά να μάθει πού τα κρύβουν οι άλλες, για να τα πάρουν. Κι έχουμε σκοπούς υπεύθυνους για τη φύλαξη. Ως και σχολείο δεν πάμε γι' αυτό.

Τώρα είναι μεσάνυχτα στις 23 Δεκέμβρη. Είναι η ώρα που οι μάγοι φτάνουν στη σπηλιά και θέλουν να ζεσταθούν. Από νωρίς ανοίγεται στην παγωμένη γη η τρύπα. Μέσα σ' αυτή θα μπει

το προσάναμμα. Και μετά ξύλα, κέδρα, μαδέρια. Και δώσ' του δυνάμωμα. Όλοι είναι καθισμένοι γύρω από τη φωτιά, σε πέτρινα καθίσματα πρόχειρα ή σταυροπόδι πάνω στο χιόνι ή σε κανένα ξύλο. Ζεσταίνονται από μπρος και παγώνουν στις πλάτες. Το ρίχνουν στο τραγούδι, στον χορό. Άντρες, γυναίκες, παιδιά. Όλοι χορεύουν. Όλοι χαίρονται.

Οι νέοι, παρέες-παρέες, τραγουδώντας και με συνοδεία μουσικών οργάνων γυρίζουν από φωτιά σε φωτιά. Δεν είναι για ύπνο τούτη η βραδιά. Η Φλώρινα είναι φωτισμένη πέρα ως πέρα από τις ανταύγειες των φωτιών της. Ζει μέσα σε

ατμόσφαιρα γλεντιού, τραγουδιού, χορού, χαράς, τη γέννηση του Χριστού.

Με το ξημέρωμα οι νοικοκυρές της γειτονιάς με το κασί (φτυαράκι) παίρνουν λίγη ανθρακιά για το σπίτι, «για το καλό», ενώ οι καμπάνες των εκκλησιών καλούν χαρούμενα τους χριστιανούς.

Κι οι μικροί θριαμβευτές, παρέες-παρέες κι αυτοί, ξαναπηγαίνουν στα σπίτια, να γεμίσουν τις τσέπες τους μ' ό,τι περίσσεψε: «Καλήν ημέραν άρχοντες – αν είναι ο ορισμός σας, Χριστού τη Θεία Γέννηση – να πω σι' αρχοντικό σας.»

Λάζαρος Μέλλιος, Λαογραφικά Φλωρίνης, Φλώρινα

- Ποιος είναι ο συμβολισμός του εθίμου, με βάση το κείμενο;
- Ποια άλλα χριστουγεννιάτικα έθιμα γνωρίζουμε; Ποια συναντάμε στην περιοχή μας;
- Γιατί συνηθίζουμε να λέμε ότι τα Χριστούγεννα είναι γιορτή των παιδιών; Συμφωνείτε με αυτό;



6. Ο διάσημος πίνακας του Νικηφόρου Λύτρα (1832–1904) απεικονίζει παρέα παιδιών που ψέλνουν τα κάλαντα. Παρατηρούμε προσεκτικά τον πίνακα και απαντάμε.



«Κάλαντα» (1872), λάδι σε μουσαμά, Ιδιωτική συλλογή

- Πόσα πρόσωπα εικονίζονται; Πόσα από αυτά είναι παιδιά; Μπορούμε να τα περιγράψουμε;
- Ποια αντικείμενα διακρίνουμε; Ποιες πληροφορίες δίνουν για τον τόπο και τον χρόνο;
- Κάποια στοιχεία του πίνακα προβάλλονται ως πιο σημαντικά. Πώς δίνεται έμφαση σε αυτά;
- Χωριζόμαστε σε ομάδες και σχολιάζουμε: α. τα χρώματα του πίνακα, β. τα ρούχα που φορούν τα πρόσωπα, δ. τον περιβάλλοντα χώρο (αυλή).



7. Ακούμε κάλαντα από διαφορετικές περιοχές της πατρίδας μας και συγκρίνουμε τους στίχους τους με αυτούς των τοπικών μας καλάντων.



Ηχητικό  
Κάλαντα από την  
Όλυμπο Καρπάθου,  
τον Αρχάγγελο  
Ρόδου και τον Πόντο

Λέτε συνήθως  
τα κάλαντα;  
Ποιας περιοχής;  
Χρησιμοποιείτε τρίγωνο  
ή άλλα  
μουσικά όργανα;



## 8. Διαβάζουμε το διήγημα και συζητάμε στην τάξη.

Κείμενο

2

### Δείπνο για τρεις και μισόν

- Ηρακλή μου, δε θα μείνετε για το βραδινό; Έχω τη σούπα έτοιμη...
- Όχι, καλέ μάνα, σ' το 'πα κι από χτες. Τι κάθισες και μαγείρευες τόσα πράγματα; Θα κάνουμε ρεβεγιόν σε ξενοδοχείο, δε σ' το 'πα; Μας κάλεσε ο διευθυντής μου.
- Και η Ντίνα μαζί;
- Φυσικά, χωρίς τη γυναίκα μου θα πάω;



– Να πιούμε πρώτα ένα ποτήρι, για το καλό. Παραμονή Χριστουγέννων είναι, να μην ευχηθούμε;

Λοιπόν, δύο πράγματα είναι ολοφάνερα: η ανυπομονησία του Ηρακλή να φύγει και η λαχτάρα της μάνας του να τον κρατήσει, έστω και για λίγο. Η φοβερή ακοή μου πιάνει στον αέρα το ανεπαίσθητο τρέμουλο της φωνής της. Αχ, η καλή μου η κυρία Ειρήνη... Που κάθε τέτοια μέρα πάντα γεμίζει τα βάζα του σπιτιού με φρέσκες πρασινάδες απ' τον κηπάκο μας και ζουμπούλια -και το σπίτι ανασαίνει ευωδιαστά... Που κάθετα ώρες στην κουζίνα κι ετοιμάζει κοτόσουπα αβγολέμονο και μυζηθοροπιτάκια, σαλάτες και λουκάνικα -και το σπίτι μοσχομυρίζει λαχταριστά. Και ποιο το αποτέλεσμα, δυο-τρία χρόνια τώρα; Όλοι φεύγουν ή έχουν φύγει κιάλας, όπως τα δίδυμα, που πήγανε, λέει, σ' ένα βουνό με χιόνια.

[...] Η φωνή της γιαγιάς Ειρήνης έχει μια νότα ελπίδας, καθώς ρωτάει:

- Ντίνα μου, να βάλω ένα-δυο μεζεδάκια κι ένα ποτηράκι, για το καλό; Εσείς θα γυρίσετε ξημερώματα. Εγώ πρωί πρωί πάω στην εκκλησία. Πότε θα σας δω;
- Αύριο, μάνα, αύριο! Το μεσημέρι θα φάμε όλοι μαζί! κάνει ανυπόμονα ο Ηρακλής. Έλα, Ντίνα, έχουμε αργήσει!
- Ποιοι «όλοι μαζί»; Η αδερφή σου πήγε οικογενειακώς εκδρομή, τα παιδιά το ίδιο... Έντεκα άνθρωποι καθόμασταν άλλοτε γύρω απ' αυτό το τραπέζι, τέτοιο βράδυ. Και τώρα...
- Την αγκαλιάζουν, τη φιλούν μουρμουρίζοντας «οι καιροί αλλάξανε, μητέρα», τη βεβαιώνουν πως την αγαπούν πολύ και...
- Καληνύχτα! Καλά Χριστούγεννα!
- Στο καλό, παιδιά μου...

Φράση Σταθάτου, *Ήρθαν τα Χριστούγεννα κι η Πρωτοχρονιά*, Ψυχογιός

- Πώς νιώθει η γιαγιά Ειρήνη; Σημειώνουμε τις φράσεις που εκφράζουν τα συναισθήματά της.
- «οι καιροί αλλάξανε, μητέρα»: Τι σημαίνει αυτή η φράση των παιδιών; Πώς άλλαξε με τα χρόνια ο τρόπος που οι άνθρωποι γιορτάζουν τα Χριστούγεννα;



## 9. Συνεχίζουμε την ιστορία στο τετράδιό μας. Τι κάνει η γιαγιά Ειρήνη, όταν φεύγουν όλοι;



## 10. Αναζητούμε την ταινία μικρού μήκους «Οι Επισκέπτες» (Θ. Παπαδουλάκης, 2015). Ποια κοινά στοιχεία εντοπίζουμε στην πλοκή της με το παραπάνω κείμενο;

Μοιραζόμαστε δημιουργικές ιδέες για τις γιορτινές μέρες!

Δημιουργικές  
ιδέες!

**Φτιάχνουμε το πιο γλυκό γλυκό των Χριστουγέννων!**  
Στα υλικά του περιλαμβάνονται η αγάπη, η μαγεία, η ελπίδα, η χαρά, η αισιοδοξία κι ό,τι άλλο θα κάνει το γλυκό μας μοναδικό!

**Σκαρφιζόμαστε αινίγματα των Χριστουγέννων, όπως αυτό:**  
Γύρω μου μαζεύονται όλοι οι αγαπημένοι ο καθένας το δικό του κομμάτι περιμένει. Τι είμαι;

**Ακούμε το παραμύθι «Δεκέμβριος» του Μάνου Ελευθερίου**



Ηχητικό  
«Τα χριστουγεννιάτικα δέντρα διηγούνται...»,  
αφήγηση  
διηγήματος

**Γράφουμε ένα διαφορετικό γράμμα στον Άι-Βασίλη! Ξεκινά έτσι:**  
Άγιε Βασίλη,  
Φέτος, έτσι για αλλαγή, αποφάσισα να σου κάνω εγώ ένα δώρο...

**Παίζουμε χριστουγεννιάτικη αλφαβήτα!**  
Αναζητούμε λέξεις που σχετίζονται με τα Χριστούγεννα και αρχίζουν από α, β, γ...  
Νικάει όποιος/α συμπληρώσει πρώτος/η και τις 24 λέξεις!

**Αναζητούμε τα πιο θαυμαστά χριστουγεννιάτικα έθιμα και συνήθειες από όλο τον κόσμο!**  
Τα αναρτούμε στην ιστοσελίδα του σχολείου ή τα δημοσιεύουμε στη μαθητική εφημερίδα!



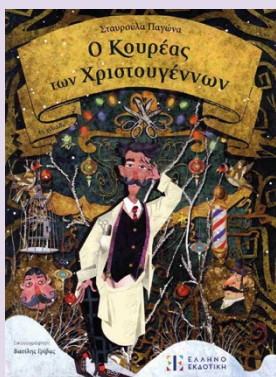
Ηχητικό  
«Δεκέμβριος»,  
αφήγηση  
χριστουγεννιάτικου  
παραμυθιού



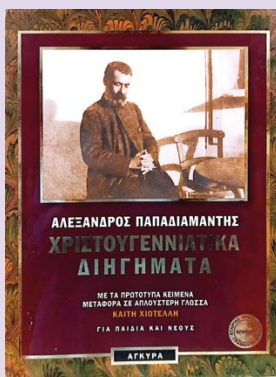
**11. Ακούμε το διήγημα του Γιάννη Πανούση «Τα χριστουγεννιάτικα δέντρα διηγούνται...». Μπορούμε να το μεταγράψουμε σε θεατρικό διάλογο; Ίσως να το ανεβάσουμε στη σχολική μας γιορτή!**



**Διαβάζουμε βιβλία που αναφέρονται στα Χριστούγεννα και την Πρωτοχρονιά!**



Σταυρούλα Παγώνα,  
*Ο Κουρέας των Χριστουγέννων.*  
Ελληνοεκδοτική.



Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης,  
*Χριστουγεννιάτικα διηγήματα.*  
Για παιδιά και νέους. Άγκυρα.



Συγγραφείς του Κύκλου του  
Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου.  
*Ήρθαν τα Χριστούγεννα  
κι η Πρωτοχρονιά.* Ψυχογιός.



1. Παρατηρούμε τον πίνακα του Θεόδωρου Βρυζάκη «Η Ελλάς ευγνωμονούσα» και συζητάμε.

- Μπορούμε να περιγράψουμε τη γυναικεία μορφή που βρίσκεται στο κέντρο του πίνακα;
- Διακρίνουμε κάποιους από τους πρωταγωνιστές της Επανάστασης του 1821;

2. Γνωρίζουμε και συζητάμε για τα γεγονότα της Επανάστασης.

- Αναζητούμε πληροφορίες για ιστορικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν στον τόπο μας κατά την Επανάσταση του 1821.
- Υπάρχουν πτυχές της Επανάστασης που θα θέλαμε να μελετήσουμε στο πλαίσιο της Επετείου;



Εξερεύνηση  
Σύντομη βιογραφία  
του Θεόδωρου  
Κολοκοτρώνη



**1. Διαβάζουμε το κείμενο που ακολουθεί όπου ο Αρχιστράτηγος του Αγώνα, ο θρυλικός Γέρος του Μοριά, ανυψώνει με τα λόγια του το ηθικό των συμπολεμιστών του.**

Κείμενο

1

«Εγεννήθηκα εις τα 1770. Απριλίου τρεις, τη Δευτέρα της Λαμπρής. Εγεννήθηκα εις ένα βουνό, εις ένα δέντρον από κάτω, εις την παλαιάν Μεσσηνίαν, ονομαζόμενον Ραμαβούνι. Ο πατέρας μου ήτον αρχηγός των αρματολών εις στην Κορίνθον. Κάθεται εκεί τέσσερις χρόνους. Αναχωρεί από την Κόρινθο δια την Μάνη. Έβγαινε από την Μάνην και εκυνηγούσε τους Τούρκους».

Έτσι ξεκινάει τα απομνημονεύματά του ο Αρχιστράτηγος της Εθνεγερσίας, Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο θρυλικός Γέρος του Μοριά. Όταν κάποτε τον ρώτησαν ποιο είναι το επάγγελμά του, εκείνος απάντησε: «Στρατιωτικός. Κρατάω σαράντα χρόνους στο χέρι το τουφέκι και πολεμώ για την πατρίδα. Πείνασα. Δίψασα. Δεν κοιμήθηκα μια ζωή. Είδα τους συγγενείς μου να πεθαίνουν, τα αδέρφια μου να τυραννιούνται και τα παιδιά μου να ξεψυχάνε μπροστά μου. Μα δε δειλίασα. Πίστευα πως ο Θεός είχε βάλει την υπογραφή του για τη λευτεριά μας και πως δεν θα την έπαιρνε πίσω».

Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας. Λόγια Εμφύχωσης από τον Αρχιστράτηγο του Αγώνα.



Ηχητικό  
Λόγια  
εμφύχωσης  
από τον  
Αρχιστράτηγο  
του Αγώνα

- Ποιο ήταν το επάγγελμα του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, σύμφωνα με τα απομνημονεύματά του;
- Μπορούμε να σκιαγραφήσουμε τα χαρακτηριστικά του ήρωα από τα λεγόμενά του; Αντλούμε πληροφορίες και από το ηχητικό αρχείο.
- Πόσο σημαντικά, κατά τη γνώμη σας, είναι τα λόγια εμπύχωσης σε έναν κοινό αγώνα για ελευθερία; Μοιραζόμαστε τις σκέψεις μας στην τάξη.



**2. Το ποίημα που θα διαβάσουμε γράφτηκε από τον Ζαχαρία Παπαντωνίου και αναφέρεται στην πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κωνσταντίνο Κανάρη στη Χίο, τον Ιούνιο του 1822.**

Κείμενο

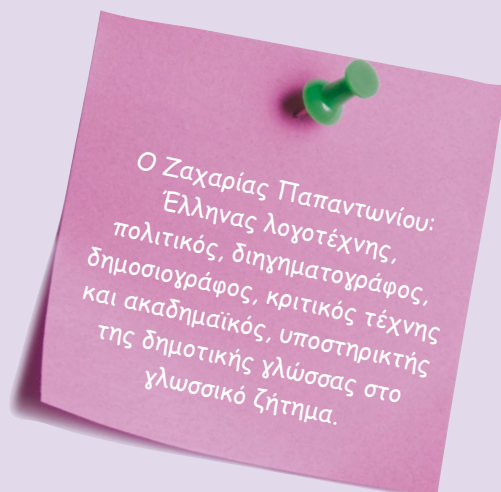
2

## Το θυμωμένο καράβι

Σαν το σύννεφο τρέχει, σαν ίσκιος διαβαίνει  
τα πανιά του φουσκώνουν στο πρίμο<sup>1</sup> αγεράκι.  
Κάπου πάει να χιμήξει<sup>2</sup>, καθώς το γεράκι!  
Τ' είναι κείνο στη θάλασσα την αφρισμένη;

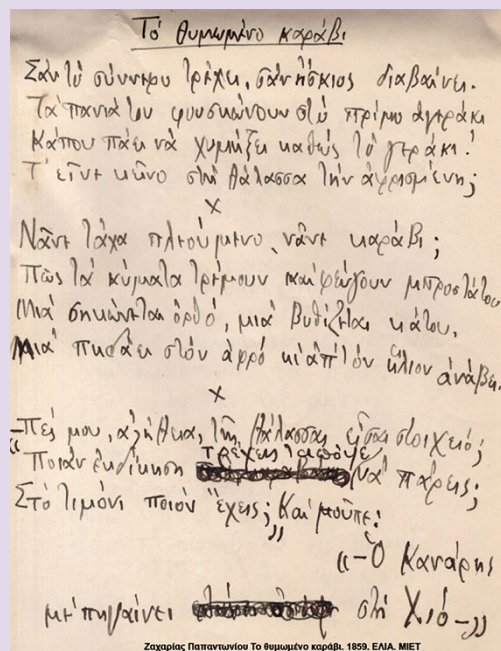
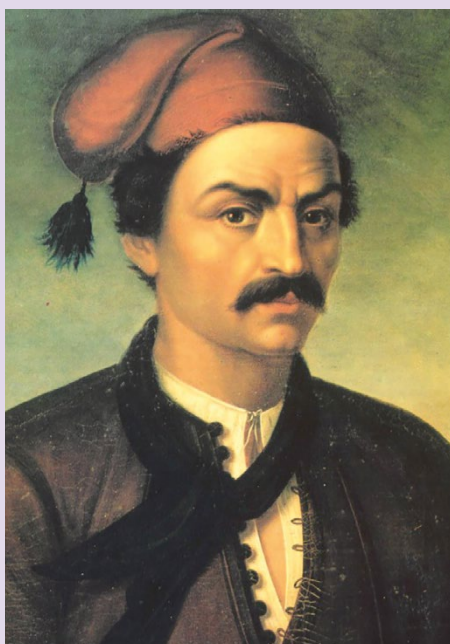
1. πρίμο: ευνοϊκό

2. χιμήξει (χιμάω): ορμώ



Να 'ναι τάχα πλεύμενο, να 'ναι καράβι;  
 Τρομαγμένα τα κύματα φεύγουν μπροστά του.  
 Μια σηκώνεται ορθό, μια βυθίζεται κάτω  
 μια πηδάει στον αφρό κι απ' τον ήλιον ανάβει.  
 «Πες μου, αλήθεια, της θάλασσας είσαι στοιχειό;  
 Ποιαν εκδίκηση τρέχεις απόψε να πάρεις;  
 Στο τιμόνι ποιον έχεις;» Και μού 'πε  
 «Ο Κανάρης με πηγαίνει στη Χιό»

Ζαχαρίας Παπαντωνίου, *Το θυμωμένο καράβι*. ΕΛΙΑ. ΜΙΕΤ



- Στο ποίημα υπάρχουν πολλές ποιητικές εικόνες. Μπορούμε να τις περιγράψουμε;
- Ποιες παρομοιώσεις χρησιμοποιεί ο ποιητής για το καράβι; Τις εντοπίζουμε στο ποίημα και τις σχολιάζουμε.
- Τι θέλει να εκφράσει ο ποιητής μέσω της εικόνας του θυμωμένου καραβιού; Με ποια σχήματα λόγου το πετυχαίνει;



Παρουσίαση  
Κωνσταντίνος  
Κανάρης

Ομάδα 1 <b>Δημιουργοί</b>	Ομάδα 2 <b>Δημοσιογράφοι</b>	Ομάδα 3 <b>Γραφίστες</b>	Ομάδα 4 <b>Ιστορικοί</b>
Φτιάχνουμε ένα χάρτινο καραβάκι και γράφουμε πάνω έναν δικό μας τίτλο για το ποίημα.	Αναζητάμε στοιχεία από τα σχολικά μας βιβλία ή από επίσημες πηγές για τη συνεισφορά των καπεταναίων στην Ελληνική Επανάσταση.	Με αφορμή το ποίημα αξιοποιούμε τις ιστορικές μας γνώσεις και φτιάχνουμε την ακροστιχίδα του Κανάρη.	Βρίσκουμε πληροφορίες για τη δράση του Κ. Κανάρη και δημιουργούμε μία παρουσίαση στην τάξη. Καταγράφουμε τα σημαντικότερα γεγονότα κατά χρονολογική σειρά.



3. Η 25η του Μάρτη είναι διπλή γιορτή! Εκτός από την Ελληνική Επανάσταση του 1821, εορτάζεται ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου, μία σπουδαία ημέρα για τον Χριστιανισμό. Η χαρμόσυνη αναγγελία της Γέννησης του Χριστού από τον Αρχάγγελο Γαβριήλ στη Θεοτόκο απεικονίζεται συχνά στην τέχνη. Παρατηρούμε τους δύο πίνακες που, αν και έχουν το ίδιο θέμα, διαφοροποιούνται ως προς τις τεχνοτροπίες τους.



**Πίνακας 1**

Βυζαντινή Αγιογραφία,  
Ιερά Μονή Αγίας Αικατερίνης Όρους Σινά,  
12ος αιώνας



**Πίνακας 2**

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, Μουσείο Πράδο,  
16ος αιώνας

- Μπορούμε να περιγράψουμε τους πίνακες; Τι αναπαριστούν;
- Ποιες διαφορές και ομοιότητες εντοπίζετε στους δυο πίνακες;
- Τι συμβολίζει το χαρμόσυνο μήνυμα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου;



4. Είμαστε ιστορικοί της τέχνης και δημιουργούμε μια παρουσίαση για τις διαφορετικές τεχνοτροπίες στη ζωγραφική:

- Αναζητούμε και παρουσιάζουμε πληροφορίες για τη βυζαντινή και αναγεννησιακή τέχνη.
- Βρίσκουμε πληροφορίες για τον Δομήνικο Θεοτοκόπουλο και την περίοδο όπου έδρασε. Αναφέρουμε γνωστά έργα του και τα κυριότερα χαρακτηριστικά της τέχνης του.



## 5. Διαβάζουμε ένα μέρος του Όρκου της Φιλικής Εταιρείας.

Κείμενο

3

«Τέλος πάντων ορκίζομαι εις σέ, ω ιερά πλήν τρισάθλια Πατρίς. Ορκίζομαι εις τάς πολυχρόνους βασάνους σου. Ορκίζομαι εις τα πικρά δάκρυα τα οποία τόσους αιώνας έχυσαν και χύνουν τα ταλαίπωρα τέκνα Σού, εις τα ίδια μου δάκρυα, χυνόμενα κατά ταύτην την στιγμήν, και εις την μέλλουσαν ελευθερίαν των ομογενών μου ότι αφιερώνομαι όλως εις Σε».

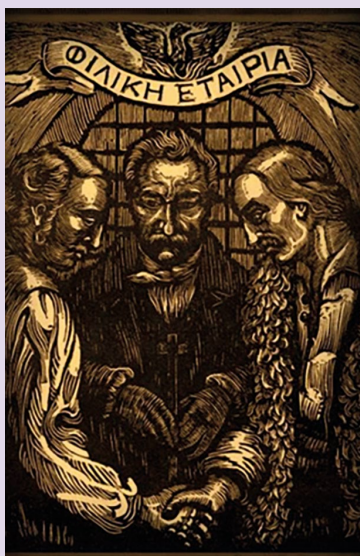
Ο σκοπός όλων όσοι ανήκαν στη Φιλική Εταιρεία ήταν «η ανέγερσις και απελευθέρωσις του Ελληνικού Έθνους και της Πατρίδος μας», όπως μας πληροφορεί ο ίδιος ο Ξάνθος.

Φιλική Εταιρεία: Το λίκνο της Εθνικής Παλιγγενεσίας, εφημ. *Huffpost*, 2021



Σύμβολο της Φιλικής Εταιρείας

- Ποιος ήταν ο σκοπός ίδρυσης της Φιλικής Εταιρείας, σύμφωνα με το κείμενο;
- Σε τι ορκίζονταν τα μέλη της; Υπογραμμίζουμε τα σχετικά τμήματα του Όρκου.



Και η αχτίδα που πέρασε μέσα από την πόρτα της φυλακής άρχισε να φωτίζει...

Η Φιλική Εταιρεία ιδρύεται μέσα του Σεπτεμβρίου του 1814, ανήμερα του Τιμίου Σταυρού, στην Οδησό της Ρωσίας. Ήταν η σημαντικότερη από τις μυστικές οργανώσεις που ιδρύθηκαν με σκοπό την προετοιμασία της Επανάστασης και την απελευθέρωση των Ελλήνων από τον οθωμανικό ζυγό.

- Πώς επισφραγίζεται ο Όρκος των Φιλικών; Παρατηρούμε προσεκτικά τη διπλανή εικόνα.
- Ποιοι ήταν οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας; Αναζητούμε περισσότερες πληροφορίες στο βιβλίο της Ιστορίας μας.
- Γνωρίζουμε πώς επικοινωνούσαν οι Φιλικοί μεταξύ τους;



## 6. Επιλέγουμε δυο δραστηριότητες και τις υλοποιούμε με την ομάδα μας, αφού πρώτα της δώσουμε ένα όνομα. Κάπως έτσι φτιάχτηκε η Φιλική Εταιρεία...

Δημιουργούμε ένα δικό μας αλφάβητο, για να εκφράσουμε ένα μήνυμα σχετικό με την Επανάσταση.

Υποδύομαστε τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας. Αναπαριστούμε τους διαλόγους που ανταλλάσσουν μεταξύ τους για τον μεγάλο σκοπό.

Σχεδιάζουμε μια δική μας σημαία η οποία αντικατοπτρίζει τους στόχους της Φιλικής Εταιρείας.



1. Διαβάζουμε το κείμενο και συζητάμε για τη δράση των Φιλελλήνων κατά την Επανάσταση του 1821.

Κείμενο

1

## Σαν άνεμος – Λόρδος Μπάιρον

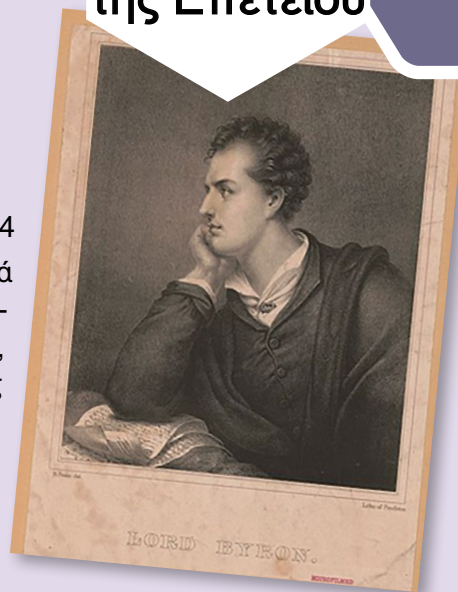
*Σκέψεις και σκόρπιες μνήμες του Ουίλλιαμ Φλέτσερ, προσωπικού υπηρέτη του Λόρδου Μπάιρον.*

06/01/1824

Απομεσήμερο Δευτέρας, 29 Δεκέμβρη, φύγαμε απ' την Κεφαλονιά μ' έναν καιρό απειλητικό. Δεν είχε ακόμα ξεκινήσει ο άνεμος που άρχισε μετά από μια μέρα, ένας αέρας δυνατός, κόντρα μας στην αρχή, βοριάς – ο καπετάνιος τον είπε τραμουντάνα, μα ύστερα από λίγες ώρες γύρισε αντίθετος, μετά πάλι το ίδιο, πότε έτσι, πότε αλλιώς, ένας αμειλικτος αέρας κρύος και υγρός σαν από τάφο. Με όλα αυτά, οι ναύτες δεν ήταν δυνατόν να υπολογίσουν πόσος ακόμα χρόνος έμενε μέχρι να φτάσουμε στο Μεσολόγγι. [...] Ο λόρδος, πάντα κοντά στην πλώρη, δεν έφευγε αποκεί, κι εγώ ν' ανησυχώ να μην αρπάξει κανένα κρουολόγημα όπως κάθε φορά που δεν προσέχει. Κρυώνει εύκολα, η αλήθεια είναι πως έχει σώμα αδύναμο, όμως η θέλησή του είναι γιγάντια, το πείσμα του θεριό, όταν του μπει μια ιδέα δε φεύγει απ' το μυαλό του. Πήγαινα κάθε τόσο, «έλα κι εσύ στο σκεπαστό του πλοίου, αφέντη μου, η θάλασσα είναι ύπουλη υπόθεση, ακόμα και η αχλή\* της σε μουσκεύει, κάνει και κρύο, φοβάμαι μην πουντιάσεις», κι αυτός μου χτύπαγε την πλάτη με αγάπη. «Καλέ μου Φλέτσερ, αν είναι ένα δυο κύματα να με φοβίσουν, τότε πώς θα οδηγήσω τους Σουλιώτες μου κι εκείνοι θα με σεβαστούν; Είναι μια εξάσκηση κι αυτό για τη σκληρή ζωή του στρατιώτη και για τη σπάθα, που για χατίρι της άφησα για καιρό την πένα μου και για τον λόγο αυτόν οφείλω να φανώ αντάξιος!» Δεν παίρνει από λόγια, γι' αυτό υποβάλλει το κορμί του σε χίλια δυο μαρτύρια. Έχει κακή υγεία από παιδί και για να την ξορκίσει ρίχνει το σώμα του σε κάθε δυσκολία.

Μαρία Σκιαδαρήση, *Σαν άνεμος – Λόρδος Μπάιρον*, Πατάκης

\* αχλή: η υγρή θολούρα στην επιφάνεια της θάλασσας από τη διαρκή ταραχή των κυμάτων



- Ο λόρδος Μπάιρον ήταν γνωστός Φιλέλληνας. Τι γνωρίζουμε γι' αυτόν;
- Ποιος είναι ο Φλέτσερ; Πού πηγαίνουν με τον Λόρδο Μπάιρον; Γιατί;
- Πώς μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τον Λόρδο Μπάιρον, με βάση το απόσπασμα;



2. Τι γνωρίζουμε για το κίνημα Φιλελληνισμού και πώς δημιουργήθηκε; Αφού χωριστούμε σε ομάδες, κάνουμε ένα σχετικό αφιέρωμα για τη γιορτή του σχολείου μας. Η **πρώτη ομάδα** συγκεντρώνει πληροφορίες και παρουσιάζει το κίνημα του Φιλελληνισμού, η **δεύτερη ομάδα** δημιουργεί μια έκθεση στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης με εικόνες από σπουδαίους Φιλέλληνες, η **τρίτη ομάδα** αναζητά κείμενα Φιλελλήνων για την Ελληνική Επανάσταση και τα παρουσιάζει στην τάξη.



### 3. Διαβάζουμε και συζητάμε για τη σημασία του Διαφωτισμού.

Το κίνημα του Διαφωτισμού διατύπωσε το αίτημα για ισότητα, σεβασμό στα δικαιώματα των λαών και ελευθερία στη διακίνηση ιδεών. Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός συνέβαλε καθοριστικά στην ιδεολογική προετοιμασία της Ελληνικής Επανάστασης.

Ελευθερία, Ισότητα,  
Αδελφότητα "Liberte,  
Egalite, Fraternite"  
Σύνθημα της Γαλλικής  
Επανάστασης, 1789

Ελευθερία ή Θάνατος  
Σύνθημα της Ελληνικής  
Επανάστασης, 1821



Βίντεο  
Μια παρουσίαση  
σκηνών της  
ελληνικής  
επανάστασης μέσα  
από έργα τέχνης

- Ποιες ομοιότητες παρατηρούμε στα συνθήματα της Ελληνικής και της Γαλλικής Επανάστασης;
- Ποια η σημασία των επαναστάσεων αυτών για τους ανθρώπους και τους λαούς; Αναζητούμε σχετικές πληροφορίες στο βιβλίο της ιστορίας μας.



### 4. Διαβάζουμε το απόσπασμα από τον Θούριο του Ρήγα Βελεστινλή. Συμφωνούμε με την άποψη του ποιητή για τη σημασία της ελευθερίας;

Καλλιό 'ναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή,  
Παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή

Ρήγας Βελεστινλής (1757-1798), Θούριος



Κειμενογράφος  
Γράφουμε τις  
βιογραφίες ηρώων  
της ελληνικής  
Επανάστασης



Χρονογραμμή  
Χρονογραμμή  
της επανάστασης  
του 1821

Διατηρούμε ζωντανή την ιστορική μνήμη μέσα από τη λογοτεχνία και άλλες πηγές



Εξερεύνηση  
Ψηφιακή  
βιβλιοθήκη  
για την 25η  
Μαρτίου



Χρήστος Δημόπουλος  
Το πρώτο Σύνταγμα της Ελλάδας  
για παιδιά, Ψυχογιός



Μαρία Σκιαδαρέση.  
Σαν άνεμος – Λόρδος Μπάιρον,  
Πατάκης



Ιούλιος Βερν  
Το Αιγαίο στις φλόγες,  
Μεταίχιμο

# Το Πάσχα



## 1. Παρατηρούμε την εικόνα:

- Αναγνωρίζουμε το συγκεκριμένο λουλούδι; Το όνομά του συνδέεται με τη θρησκευτική μας παράδοση, ενώ η μυρωδιά του είναι έντονη και χαρακτηριστική.
- Αναζητούμε πληροφορίες για λουλούδια και φυτά που είναι συνδεδεμένα με τη χριστιανική παράδοση.



## 2. Συζητάμε για τα βιώματά μας:

- Με ποια έθιμα και παραδόσεις συνδέεται το Πάσχα; Μοιραζόμαστε τις αναμνήσεις και τις εμπειρίες μας στην τάξη.
- Πώς αντιλαμβανόμαστε το μήνυμα και τη σημασία του Πάσχα;

## Ανακαλύπτουμε πτυχές της θρησκευτικής παράδοσης



1. Διαβάζουμε το άρθρο και ανακαλύπτουμε ήθη και έθιμα της Μεγάλης Εβδομάδας από ένα νησί των Δωδεκανήσων με πλούσια πολιτισμική και θρησκευτική κληρονομιά.

Κείμενο

1

### Πάσχα στην Πάτμο, «το νησί της Αποκάλυψης»

Τα «Ιεροσόλυμα της Μεσογείου» γιορτάζουν το Πάσχα πάντα με φόντο την Ιερά Μονή του Αγίου Ιωάννη και τη μοναδική θέα που μπορούν να απολαύσουν οι επισκέπτες από εκεί.

**Μ. ΠΕΜΠΤΗ** Στις 11 το πρωί, στη Χώρα, λαμβάνει χώρα η τελετή του Νιπτήρος, όπου αναβιώνει ο Μυστικός Δείπνος. Ο ηγούμενος της μονής του Αγίου Ιωάννη, στον ρόλο του Ιησού, πλένει τα πόδια δώδεκα κληρικών, οι οποίοι κάθονται σε εξέδρα αναπαριστώντας τους μαθητές.

**Μ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ** Μπορείτε να παρακολουθήσετε στη μονή του Αγίου Ιωάννη την αναπαράσταση της Αποκαθίλωσης και το βράδυ να κατευθυνθείτε στην πλατεία της Σκάλας, όπου συναντιούνται οι Επιτάφιοι. Στη Χώρα, η μεγάλη «συνάντηση» γίνεται στη μικρή πλατεία της Αγίας Λεσβιάς.

**Μ. ΣΑΒΒΑΤΟ** Για τη μεγαλύτερη εμπειρία του Πάσχα, αυτή της Ανάστασης, αξίζει να πάτε στην Ιερά Μονή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου μαζί με πλήθος κόσμου. Αν πάλι προτιμάτε κάτι πιο ήσυχο, επιλέξτε το γυναικείο μοναστήρι της Ζωοδόχου Πηγής στη Χώρα, με τις τοιχογραφίες και τα ξυλόγλυπτα του 16ου αιώνα.

**ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ** Για να παρακολουθήσετε λειτουργία με λιγότερο κόσμο και να μπορέσετε να θαυμάσετε και το ίδιο το μοναστήρι, κατευθυνθείτε στην Ιερά Μονή για τον Εσπερινό της Αγάπης, κατά τον οποίο το Αναστάσιμο Ευαγγέλιο<sup>1</sup> διαβάζεται σε επτά γλώσσες. Οι ταβέρνες και τα εστιατόρια του νησιού προσφέρουν ειδικά μενού με τον παραδοσιακό οβελία.

**ΤΡΙΤΗ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ** Εικόνες και λείψανα από το μοναστήρι βγαίνουν στα σοκάκια της Χώρας για να ευλογήσουν κάθε σπίτι. Αξίζει να συμμετάσχετε στη συγκινητική πομπή πριν πάρετε τον δρόμο της επιστροφής.

Λίνα Καπετάνιου, εφημερίδα *Καθημερινή*, 2022



Ηχητικό  
Ω γλυκύ μου έαρ  
Εκτέλεση  
μελωδίας  
βυζαντινού  
ύμνου σε πιάνο

1. Ο όρος «ευαγγέλιο» σημαίνει την «καλή είδηση» ή την «αγγελία» μιας νίκης που δεν είναι άλλη από την αναγγελία του χαρμόσυνου μηνύματος της σωτηρίας του ανθρώπου από τον Θεό.

- Τι επιτυγχάνεται μέσω της αναβίωσης σκηνών από τη ζωή του Χριστού;
- Στο κείμενο διαβάζουμε: «το Αναστάσιμο Ευαγγέλιο διαβάζεται σε επτά γλώσσες». Σε ποιες γλώσσες διαβάζεται και για ποιον λόγο; Ας αναζητήσουμε σχετικές πληροφορίες στο διαδίκτυο.



Εξερεύνηση  
Εορτολόγιο  
του Πάσχα



## 2. Διαβάζουμε για τα έθιμα της Μεγάλης Εβδομάδας και σε άλλες χώρες του κόσμου.

Κείμενο

2

### Απίθανα πασχαλινά έθιμα του κόσμου

Στη Φλωρεντία της Ιταλίας, την πρωτεύουσα της Τοσκάνης, κάθε χρόνο την Κυριακή του Πάσχα γιορτάζεται μια ιστορική παράδοση 350 χρόνων, γνωστή ως «Scoppio del Carro». Ένα στολισμένο άρμα (κάρο) σύρεται από ένα ζευγάρι βόδια στολισμένα με γιρλάντες στους δρόμους της Φλωρεντίας και ακολουθεί μια πομπή ανθρώπων ντυμένων με παραδοσιακές – ιστορικές ενδυμασίες, που φτάνει στον Καθεδρικό ναό Duomo. Κατά τη διάρκεια της τελετής, ο αρχιεπίσκοπος της Φλωρεντίας ανάβει ένα φιτίλι και πυροτεχνήματα κάνουν τη νύχτα μέρα.

Στην Αντίγκουα της Γουατεμάλα, οι μεγάλοι δρόμοι καλύπτονται με πολύχρωμα χαλιά καθ' όλη τη διάρκεια της Μεγάλης Εβδομάδας ως προετοιμασία για την πομπή της Μεγάλης Παρασκευής. Τα τεράστια χαλιά είναι ζωγραφισμένα με σκηνές που είναι σημαντικές για τους καλλιτέχνες που τις φτιάχνουν, από τη θρησκεία και τις παραδόσεις των Μάγια μέχρι τη φύση και την ιστορία της Γουατεμάλας.

Τη Μεγάλη Παρασκευή στο Βατικανό, ο Πάπας τιμά την «Οδό του Μαρτυρίου», ξεκινώντας από το Κολοσσαίο. Οι άνθρωποι που παρευρίσκονται στην πομπή κρατούν κεριά και βαδίζουν γύρω από το Φλάβιο Αμφιθέατρο μέχρι τον λόφο Παλατίνο, σταματώντας 14 φορές στη διαδρομή για να αναπαραστήσουν τους Σταθμούς του Σταυρού.

εφημερίδα Έθνος, 2022



Πασχαλινό έθιμο στην πλατεία της Φλωρεντίας

- Στην Ιταλία «ο αρχιεπίσκοπος της Φλωρεντίας ανάβει ένα φιτίλι και πυροτεχνήματα κάνουν τη νύχτα μέρα». Τι πιστεύετε ότι συμβολίζουν τα πυροτεχνήματα;
- Ποιος είναι ο κοινός συμβολισμός που έχουν όλες οι ανθρώπινες ενέργειες κατά την περίοδο του Πάσχα στις περιοχές της Ελλάδας και του υπόλοιπου κόσμου;



3. Εκτός από την Πάτμο, υπάρχουν άλλα έξι μνημεία της UNESCO στην Ελλάδα: Το Άγιο Όρος, τα Μετέωρα, ο Μυστράς, η Μονή Δαφνίου, η Μονή Οσίου Λουκά Βοιωτίας, η Νέα Μονή Χίου. Επιλέγουμε ένα από αυτά που βρίσκεται πιο κοντά στον τόπο μας και δημιουργούμε σε ομάδες μια αφίσα (πόστερ) με πληροφορίες και εικόνες για την αρχιτεκτονική, τη διακόσμηση, τη θρησκευτική και την πολιτιστική του σημασία.



4. Παρατηρούμε προσεκτικά τον πίνακα του σπουδαίου Έλληνα ζωγράφου, Νικηφόρου Λύτρα, με τίτλο *Το ωόν του Πάσχα*.



Νικηφόρου Λύτρα, *Το ωόν του Πάσχα*,  
Ίδρυμα Τηνιακού Πολιτισμού

- Ποιο στοιχείο του πίνακα μαγνητίζει το βλέμμα μας; Συγκρίνουμε τις απαντήσεις μας.
- Ποια χρώματα κυριαρχούν στον πίνακα;
- Ποιο στοιχείο του πίνακα καταφέρνει να μαγνητίσει το βλέμμα μας; Με ποιον τρόπο πιστεύετε ότι το κατάφερε αυτό ο ζωγράφος;



Εξερεύνηση  
Πίνακας ζωγραφικής του  
Θεόδωρου Ράλλη με τίτλο  
«Μεγάλη Παρασκευή»



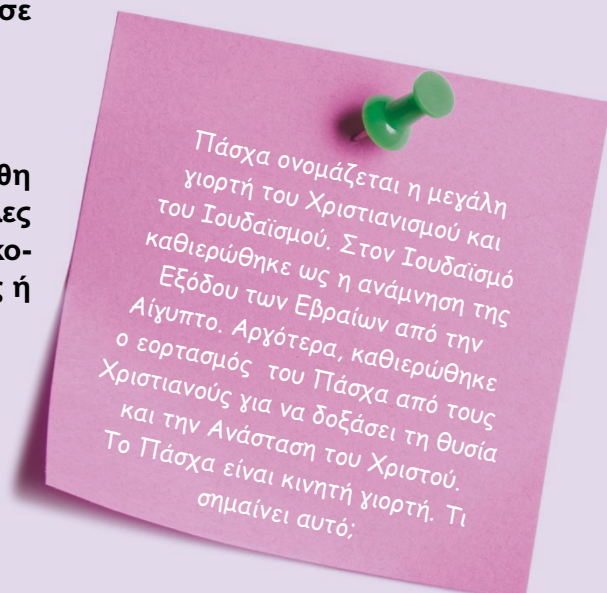
5. Με τη βοήθεια του μαθήματος των Τ.Π.Ε. δημιουργούμε υλικό πολυμεσικών πληροφοριών (εικόνα, ήχος, κινούμενο σχέδιο) με θέμα «Όταν οι πίνακες μιλούν...». Αν μιλούσε το κοριτσάκι του πίνακα, τι θα έλεγε;



6. Αναζητούμε πίνακες που συνδέονται με ήθη και έθιμα του Πάσχα στην Ελλάδα ή σε άλλες χώρες. Επισκεπτόμαστε την Εθνική Πινακοθήκη και βλέπουμε από κοντά τους πίνακες ή πλοηγούμαστε στην ιστοσελίδα της.



Εξερεύνηση  
Παρουσίαση  
πασχαλινής  
παραδοσιακής  
συνταγής για τον οβελία





1. Διαβάζουμε το μοιρολόι της Παναγίας, έναν θρήνο σε αφηγηματική μορφή για την πορεία του Χριστού προς τη Σταύρωση. Ο θρήνος αυτός εκφράζει τη συμπόνια, την ταύτιση των γυναικών που το τραγουδούν με τη μητρική, ανθρώπινη πλευρά της Παναγίας.

Κείμενο

1

## Το μοιρολόι της Παναγίας

Άρκοντες αφικράστε<sup>1</sup> μου της Δέσποινας<sup>2</sup>  
τον θρήνον,  
πώς κλαίει τον μονογενή εις τον Σταυρόν  
εκείνον.  
Αδέ<sup>3</sup> μαντάτο σκοτεινόν και μέρα λυπημένη  
που ήρτε σήμερον σ' εμέ, τη  
πολοπικραμένη.  
Που πιάσαν τον Υιούλην μου κι έμεινα  
ορφανεμένη  
κι ο κόσμος κλαίει ουρανέ κι η γη  
σκοτεινασμένη.  
Ο ήλιος εσκοτίστηκεν κι όλον το φως εχάθη  
και το φεγγάριν τ' ουρανού κατά πολλά  
επικράνθη.  
Όρη αναστενάξετε και πέτρες ραϊστείτε  
και ποταμοί στραγγίσετε και δένδρα  
μαραθείτε.

Θρήνος της Μεγάλης Εβδομάδας από την Κύπρο,  
Καλλιτεχνικός Σύλλογος Δημοτικής Μουσικής Δόμνα Σαμίου



Ιερός Ναός Εισοδίων Θεοτόκου,  
Λεχαινά Ηλείας.

1. αφικράστε <αφουγκράζομαι> προσέχω για να ακούσω κάθε ήχο
2. Δέσποινα: η Παναγία ως σεβαστή Οικοδέσποινα όλου του κόσμου
3. αδέ: για δεσ, για δείτε



## 2. Ποιες λέξεις ή φράσεις δείχνουν την ψυχική κατάσταση της Παναγίας;

- Με ποιον τρόπο συμμετέχει η φύση σε αυτό το γεγονός;
- Αναζητούμε στο διαδίκτυο παραλλαγές του θρήνου αυτού από τη Λήμνο, την Κρήτη και τον Πόντο. Ποιες διαφορές παρατηρούμε;
- Πώς συνδέεται η εικόνα με τον θρήνο;



Ηχητικό  
Το μοιρολόι της  
Παναγίας (Κάλαντα της  
Μεγάλης Παρασκευής)



Παρουσίαση  
Αγιογραφίες/  
Τοιχογραφίες

Η Μεγάλη Παρασκευή  
είναι αφιερωμένη  
στα Άγια Πάθη του  
Σωτήρα Χριστού και στη  
Σταύρωση. Αυτή τη μέρα  
κορυφώνεται το Θείο  
Δράμα και τελείται η  
ακολουθία των Παθών.



### 3. Ακολουθεί ένα απόσπασμα από το μήνυμα του Μακαριότατου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και Πάσης Ελλάδος Ιερώνυμου για το Πάσχα, στις 11 Απριλίου 2023, καθώς και από το Απολυτίκιο της Ανάστασης.

Κείμενο

2

Αδελφοί μου,  
Η Ανάσταση είναι το γεγονός της θείας Αγάπης στην μεγάλη λαμπρότητά του· η εις Άδου κάθοδος του Χριστού, τόσο αγαπημένη παράσταση και στην εικονογραφική μας παράδοση, σηματοδοτεί την Ανάσταση του ανθρωπίνου γένους. Αυτή την κλητή και αγία ημέρα, ας αφουγκραστούμε το μήνυμα του κενού μνημείου. Ο Χριστός «ηγέρθη, ουκ έστιν ώδε». Ο θάνατος νικήθηκε αδελφοί μου!

Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Πάσης Ελλάδος,  
«Πασχάλιο μήνυμα», Εκκλησία της Ελλάδος

*Χριστός ανέστη εκ νεκρών  
θανάτω θάνατον πατήσας,  
Και τοις εν τοις μνήμασι,  
ζωήν χαρισάμενος.*

Απολυτίκιο της Ανάστασης



- Η γλώσσα του Ευαγγελίου και της εκκλησιαστικής υμνογραφίας έχει πολλά στοιχεία από τη λόγια παράδοση. Μπορούμε να εντοπίσουμε μερικά από αυτά; Αναζητούμε περισσότερα στοιχεία για τη γλώσσα του Ευαγγελίου.
- Ποια σημεία του μηνύματος του Αρχιεπισκόπου τονίζουν την έννοια της αδελφосύνης; Ποια η σημασία της αδελφосύνης στη ζωή των ατόμων, αλλά και των λαών;



4. Γράφουμε το δικό μας μήνυμα για την Ανάσταση! Το απευθύνουμε στα παιδιά όλου του κόσμου.



5. Διαβάζουμε ένα απόσπασμα από τις παιδικές αναμνήσεις του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη με τίτλο «Εξοχική Λαμπρή».

Κείμενο

3

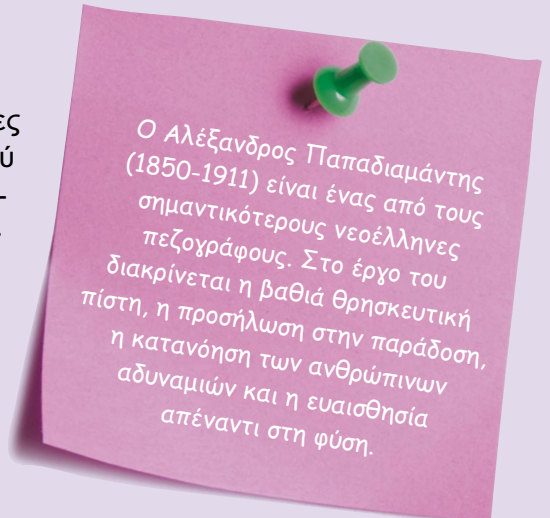
Η Πούλια ήτο ήδη ψηλά, «τέσσαρες ώρες να φέξη», και ο μπαρμπ' Αναγνώστης, αφού εξύπνισε τον ιερέα, κατασκευάσας πρόχειρον σήμαντρον εκ στερεού ξύλου καρυδιάς και πλήκτρον<sup>1</sup>, περιήρχετο τα Καλύβια θορυβωδώς κρουών όπως εξεγείρη τους χωρικούς<sup>2</sup>.

Εισήλθον εις το μικρόν εξωκκλήσιον του Αγ. Δημητρίου. Εις μετά τον άλλον προσήρχοντο οι χωρικοί με τας χωρικές των και με τα καλά των ενδύματα. Ο ιερεύς έβαλε ευλογητόν<sup>3</sup>.

Ο παπα-Κυριάκος προέκυπεν εις τα βημόθυρα<sup>4</sup>, ψάλλων το «Δεύτε λάβετε φως». Ήναψαν τας λαμπάδας και εξήλθον όλοι εις το ύπαιθρον ν' ακούσωσι την Ανάστασιν. Γλυκεΐαν και κατανυκτικήν Ανάστασιν εν μέσω των ανθούτων δένδρων, των υπό ελαφράς αύρας σειομένων ευωδών θάμνων, και των λευκών ανθέων της αγραμπελιάς, «neige odorante du printemps» [ευωδιαστό χιόνι της άνοιξης].

Ψαλέντος του Χριστός ανέστη, εισήλθον πάντες εις τον ναόν. Θα ήσαν το πολύ εβδομήκοντα άνθρωποι, άνδρες, γυναΐκες και παΐδες.

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Απαντα*, Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών



1. πλήκτρον: το όργανο για το χτύπημα του σήμαντρου
2. όπως εξεγείρη τους χωρικούς: για να ξεσηκώσει τους χωρικούς
3. έβαλε ευλογητόν: ξεκίνησε τη λειτουργία
4. προέκυπεν εις τα βημόθυρα: πρόβαλε το κεφάλι στην Ωραία Πύλη

- Η γλώσσα του Παπαδιαμάντη έχει στοιχεία από τη λόγια παράδοση, αλλά είναι ιδιαίτερα γοητευτική. Υπάρχουν σημεία που μας δυσκολεύουν; Κατά πόσο μας εμποδίζουν να καταλάβουμε ποιες σκηνές περιγράφει ο συγγραφέας;
- Σε ποιο γεγονός της Μεγάλης Εβδομάδας γίνεται αναφορά στο απόσπασμα που διαβάσαμε; Τι κάνει καθένα από τα πρόσωπα της ιστορίας;
- Περιγράφουμε εικόνες και αισθήσεις από το κείμενο: τι βλέπουμε, τι ακούμε, τι μυρίζουμε, τι αγγίζουμε;
- Στο κείμενο διαβάζουμε τη φράση *Δεύτε λάβετε φως*. Η φράση αυτή ακούγεται στις εκκλησίες κατά την τελετή της Ανάστασης. Μπορείτε, με βάση την εμπειρία σας, να περιγράψετε τι κάνουν οι πιστοί μετά;



Φωτογραφία του πατρικού σπιτιού του Α. Παπαδιαμάντη

## Κοινωνικές δράσεις!



6. Το μήνυμα του Πάσχα είναι μήνυμα αγάπης, ελπίδας και αλληλεγγύης. Παρατηρούμε την αφίσα και συζητάμε για τη σημασία της κοινωνικής προσφοράς στους ανθρώπους που δοκιμάζονται.

- Ποιος διοργανώνει το πασχαλινό παζάρι; Για ποιο σκοπό;
- Πώς αντιλαμβάνεστε τη φράση **Αγάπη** δίχως **όρους**;
- Έχετε λάβει μέρος σε ανάλογες δράσεις; Με ποιον τρόπο βοηθήσατε;



7. Οργανώνουμε ένα πασχαλινό παζάρι στον χώρο του σχολείου μας.

- Ποιες πασχαλινές δημιουργίες μπορούμε να φτιάξουμε; Χωριζόμαστε σε ομάδες και συζητάμε για τις δημιουργίες μας, με βάση τα ενδιαφέροντά μας.
- Σε ποιες κοινωνικές δράσεις θα θέλαμε να διαθέσουμε τα χρήματα που θα συγκεντρώσουμε; Κάνουμε μία σχετική αναζήτηση για φορείς με κοινωνική δράση στην περιοχή μας.

Οι γονείς και οι φίλοι του Συλλόγου Παιδιών με Νεοπλασματική Ασθένεια «ΦΛΟΓΑ» σας προσκαλούν στο

# Πασχαλινό Παζάρι Αγάπης

**Φλόγα**  
Ανάσπιν  
Διακοσμητικό

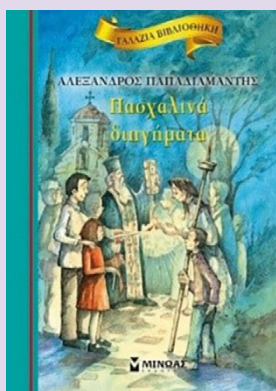
με χειροποίητες λαμπάδες και πολλά δώρα που έχουν ετοιμάσει φίλοι του Συλλόγου

**Παρασκευή 12 Απριλίου**  
**8:00-20:00**  
στο Παπαστράτειο Μέγαρο Αγρινίου

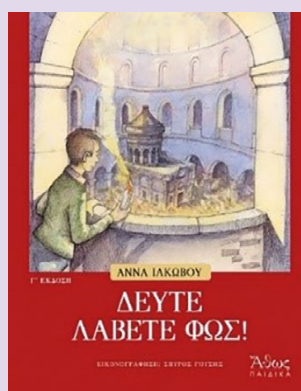
Δημιουργούμε μία όμορφη γωνιά φιλιανγνωσίας και καλούμε μικρότερες τάξεις του σχολείου μας. Διαβάζουμε μαζί τους βιβλία με πασχαλινές ιστορίες.



Εξερεύνηση  
Ψηφιακή  
βιβλιοθήκη  
για το Πάσχα



Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης,  
Πασχαλινά Διηγήματα,  
Μίνωας



Άννα Ιακώβου,  
Δεύτε Λάβετε φως,  
Άθως



Τίνα Βλασταράκου-Μεταξά  
Το Πάσχα του Γιωργή,  
Θύρα

## ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ-ΠΗΓΕΣ

### Ενότητα 7

Βαλάση, Ζ. 2015. *Δείπνο με μάγισσες και κολατσιό με δράκους*. Αθήνα: Κέδρος.

Ντε Σαιντ-Εξυπερύ, Α. 2020. *Ο Μικρόν πρίγκιπας* (στην Ποντιακή). Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.

Πετρακάκη, Α. 2020. «Μαρίνα Τζακώστα: Η γλώσσα που μιλούν οι διαλεκτόφωνοι είναι σπουδαία». *Rethemnos News*, 25/2/2020.

Πυλαρινός, Γ. 2017. *Ορέ ποίο; Ζακυνθινά Στιγμιότυπα*. Γαστούνη: Ηώς Πολιτιστικός Σύλλογος.

Σαββίδης, Γ.Π. (επιμ.). 1998. *Βισσέντζος Κορνάρος, ποίημα Ερωτικόν, λεγόμενον Ερωτόκριτος*. Αθήνα: Ερμής, Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού, Στέγη Βισσέντζος Κορνάρος.

Αυτοκόλλητα Ημιμαραθώνιου Κρήτης [εικόνες], <http://www.cretehalfmarathon.com/>

Επιγραφές στα τσακόνικα [εικόνα], [https://disaki.blogspot.com/2016/05/blog-post\\_27.html](https://disaki.blogspot.com/2016/05/blog-post_27.html)

Επιγραφή στη διάλεκτο της Μυτιλήνης [εικόνα], Πηγή: Facebook «Μυτιληνιά διάλεκτος».

Ερωτόκριτος και Αρετούσα [εικόνα], Πηγή: commons.wikimedia.org

Προσαρμογή των οδηγιών της ιταλικής κυβέρνησης στην κυπριακή διάλεκτο από τη *Γλωσσολογική Εταιρεία Κύπρου* (14/3/2020) [αφίσα], Πηγή: Facebook.

Χάρτης διαλεκτικών ποικιλιών [εικόνα], δημιουργία στο Inkscape.

Χάρτης Ελλάδας (Ζάκυνθος), <https://el.wikipedia.org/>

### Ενότητα 8

Δημόκα, Κ. 2018. *Όμηρος στο πέλαγος*. Αθήνα: Μεταίχιμο.

Διδασκαλείο Νέας Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας ΕΚΠΑ. 2024. Εορτασμός της Παγκόσμιας Ημέρας Ελληνικής Γλώσσας. <https://hub.uoa.gr/international-day-of-the-greek-language-2024/>

Eideneier, H. 1991. *Ptochorodromos*. Cologne: Romiosini.

Μιχελή, Λ. 2012. *Το τετράδιο της Ερατώ*. Αθήνα: Γαλάτεια.

Μπαμπινιώτης, Γ. 2018. *Το Ελληνικό Αλφάβητο*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Rahlfs, A. 1935. *Septuaginta*. Stuttgart: Württemberg Biblical Society.

Ροϊδης, Ε. 1893. *Η ιστορία μιας γάτας*. Αθήνα: Βερέτα.

Tulloch, A. 2020. *It's All Greek. Δάνειες λέξεις από τα Αρχαία Ελληνικά και η Ιστορία τους*. Αθήνα: Παπασωτηρίου.

Wilson, N.G. 2007. *Aristophanis Fabulae*. Oxford: Oxford University Press.

Χάρης, Γ. 2016. «Πώς βέλαζε το αρχαιοελληνικό πρόβατο;». *Εφημερίδα των Συντακτών*, 21/05/2016.

Η επιγραφή του Διπύλου [εικόνα], Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, φωτ. Γ. Πατρικιανός.

Οπωροπωλείον το βαρύ πεπόνι, Οίνος Ερυθρός, Democracy is harmony [εικόνες], Γλωσσόπολις, Βιβλιοθήκη της Βουλής, <https://library.parliament.gr/>

Πλάκα, Αθήνα, Ελλάδα [φωτογραφία], Unsplash, Φωτ. Δ. Γαλάνη.

Εορτασμός της Παγκόσμιας Ημέρας Ελληνικής [αφίσα], Ελληνική Κοινότητα Τορόντο Καναδά.



Κείμενο  
Πηγές:  
Επέτειοι και  
Εορτασμοί

### Γραμματικές-Λεξικά

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 2002. *Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής*. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Holton, D., Mackridge, P. & E. Φιλιππάκη-Warburton. 2012. *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης.

Καζάζης, Ι. Ν. & Δ. Κουτσογιάννης. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (Μ. Τριανταφυλλίδη)*. ΚΕΓ.

Κλαίρης, Χ. & Γ. Μπαμπινιώτης. 2005. *Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική-Επικοινωνιακή* (4η έκδ). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μπαμπινιώτης, Γ. 2019. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. 5η έκδ. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Τσολάκης, Χρ. 1980. *Νεοελληνική Γραμματική της Ε' και Στ' τάξης*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Φιλιππάκη-Warburton, Ει., Γεωργιαφέντης, Μ., Κοτζόγλου, Γ. & Μ. Λουκά. 2011. *Γραμματική Ε' & Στ' Δημοτικού*. Αθήνα: ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».

Χατζησαββίδης, Σ. & Α. Χατζησαββίδου. 2011. *Γραμματική Νέας Ελληνικής Γλώσσας Α', Β', Γ' Γυμνασίου*. Αθήνα: ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».

Σε ορισμένες πηγές του σχολικού εγχειρίδιου έχουν πραγματοποιηθεί μικρής κλίμακας αναπροσαρμογές για παιδαγωγικούς λόγους.





